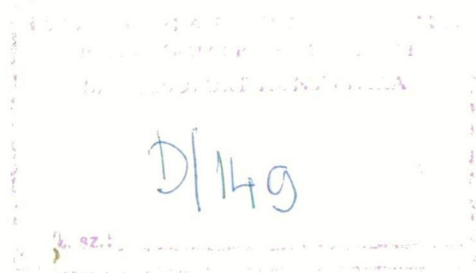

Témát adó tanár:
S. Duro Lajos
Tantervez. docu

NEHEZEN NEVELHETŐ TANULÓK SZEMÉLYISÉGENEK
MEGISMERÉSE

Tóta:
Kirdlyne Kercnyi Klara

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	1-8 oldal
I. A nehezen nevelhetőség pedagógiai, pszichológiai megközelítése	
1. A nehezen nevelhetőség és a személyiségfejlődés kapcsolata	9-17 "
2. A nehezen nevelhetőség fogalmának, tüneteinek vizsgálata. Irodalmának áttekintése.	18-30 "
II. A nehezen nevelhetőség felismerésének pszichológiai problémái az iskolában	
1. Nevelési nehézségek kialakulása	31-40 "
III. A problematikus személyiségtípusok és pedagógiai megközelítésük	41-42 "
A/ A gyermekkorú fejlődési ütemének zavarai	42-46 "
1. A fejlődésben elmaradt gyermek	
2. A fejlődésben megrekedt gyermek	
B/ A fejlődés hibás iránya	46-65 "
1. A szorongó és túlérzékeny gyermek	
2. A passzív gyermek	
3. A lusta gyermek	
4. A dacos, agresszív gyermek	
5. A fegyelmezetlen, destruktív gyermek	
6. A hazudós gyermek	
7. A csavargó gyermek	
8. A lopós gyermek	

IV. Erkölcsi ítéletek vizsgálata	66-84 oldal
V. Interperszonális kapcsolatok értékelése	85-93 "
VI. Az egyéni esetelemzések összegezése és nevelési feladatok	94-97 "
Zárókövetkeztetés	98-102 "
Melléklet	
Bibliográfia	

B E V E Z E T É S

E téma behatóbb tanulmányozására többirányú gyakorlati tapasztalat készített: A Központi Bizottság 1972. június 15-i oktatás-neveléspolitikai határozata hangsúlyozottan felhívja a figyelmet az iskolai oktató-nevelő munka nevelő jellegének hatékonyabbá tételére.

Az 1972. évi Műv.Közl. 19.számában 148/1972.sz.alatt megjelent M.M.rendelkezés alapján Pécs megyei Város Tanács VB. nevelési tanácsadó létrehozását határozta el.

A nevelési tanácsadó az általános gyermekvédelem egyik intézménye, a megelőzés újtipusu formája, amely elősegíti a családban nevelkedő gyermekekkel kapcsolatos nevelési problémák megoldását. Folyamatos és tervszerű, megelőző és korrekciós tevékenységének azt kell eredményeznie, hogy csökkenjen a rosszul alkalmazkodó, nem a képességeknek megfelelő teljesítményt nyújtó gyermekek száma. Az iskolákkal közösen végzett tevékenység eredményeként személyiségtorzulás, antiszociális, kriminális magatartás kialakulása előhető meg. Olyan gyermekvédelmi jellegű, az oktatás-nevelést pszichológiai eszközökkel elősegítő intézmény, amely 3-18 éves gyermekek magatartási, tanulási zavarainak megszüntetésében működik közre. Feladata a gyermekek komplex módszerekkel történő személyiségvizsgálata, a vizsgálatok alapján a szülők, az oktatási intézmények részére nevelési tanácsadás, a szükséges foglalkozás, valamint a gyermekek állapotából következő egyéb teendők közvetlen, illetve közvetett biztosítása, széleskörű nevelési propaganda kifejtése, a gyámhatóság részére szaktanácsadás.

Ez a határozat azt a helyzetet tükrözi, hogy igen sok 3-18 éves gyermek /serdülő, ifju/ tartozik az ugynevezett problematikus gyermekek közé. A szülők nevelési tanácsadásra való jelentkezésének leggyakoribb motivumai szerint két csoportot különíthetünk el: Az egyik csoport belső indítékra - tehetetlenség, tanácstalanság, aggodalom, büntudat, felelősségérzet stb. - magától jelentkezik; a másikban a szülőt presszionálják - az iskola, gyámhatóság stb. küldi - tehát a jelentkezés sokszor anélkül történik, hogy a szülő ténylegesen belátná a nevelési tanácsadás igénybevételének szükségességét.

Ami az első csoportot illeti, szinte valamennyi esetben a szülők akkor jelentkeznek, amikor a gyermekükkel kapcsolatos magatartási vagy egyéb problémák a környezet-család vagy iskola számára tűrhetetlenné váltak. Tehát tulajdonképpen nem a gyermek, hanem a saját problémájukra - amely persze a gyermek helyzetének következménye - keresnek megoldást, kérnek segítséget. A nevelési tanácsadó bizonyos szempontból végső állomás, amelyhez sokszor mint utolsó lehetőséghez fordulnak a szülők: nem akkor amikor ezt a gyermek állapota először indokolja és a terapia sikere szempontjából a legkedvezőbb lenne, hanem amikor a saját feszültségbirásuknak már a végére értek. Emiatt legtöbbször hosszú idő óta progrediáló helyzetben kezdjük meg munkánkat, amelyet ebből kifolyólag számos tényező nehezít meg. Ezek közül az első abból fakad, hogy e progrediálás folyamata alatt mind a gyermekben, mind a szülőben kialakultak, megerősödtek és stereotipizálódtak azok a legtöbbször negatív viselkedési, érintkezési sémák, reakciómódok, amelyeket a konfliktus

türelmetlenségben alkalmaztak és alkalmaznak, s amelyek újabb konfliktusok forrásai.

A második nehezítő tényező a szülő türelmetlensége, aki - mert feszültségbirásának vége felé jár - mindig a gyors megoldás igényével lép fel.

A szülőnek gyermekével való érzelmi kapcsolatában az ellentmondásosságot az a fokozott agresszivitás okozza, amelyet a súlyosan problematikus gyermek szinte minden esetben kivált a szülőből maga ellen. Ennek az agresszivitásnak a létrehozói közül legfontosabbak az alábbiak:

- Saját nevelési elképzelésével, módszereivel kapcsolatban átélt kudarcélmény.
- A fiatalkorú magatartási zavarai által általában kiváltott külső kellemetlenségek, esetleg szégyenhelyzetek sorozata /szomszédok, rokonok, iskola, munkahely esetleg a rendőrség részéről/.
- Büntudat és felelősségérzet a fiatalkorú helyzetével szemben.
- A fiatalkorú magatartási zavarai, viselkedése által a szülőben mobilizált saját problematika, amely vonatkozhat mind a jelenre, mind pedig saját életének hasonló időszakára.

Munkánk során a nehezen nevelhetőség "tipuseseteivel" ismerkedhetünk meg, s ezek az előidéző okok valamiképpen közös töről fakadnak. E "tipusesetekben" fellelhető a személyiség erkölcsi fejlődésének akadályoztatása, vagy nem kívánatos irányu torzulása. A dolgozatban - egy általános jellegű tájékozódás, szakirodalmi áttekintés után - főként ebben az irányban kívánjuk

folytatni vizsgálódásainkat a nehezen nevelhetőséggel kapcsolatban.

E dolgozat foglalkozni kíván a

- nehezen nevelhetőséggel pedagógiai-pszichológiai aspektusból "korrekciós" nevelési tanácsadások formájában;
- a nehezen nevelhetőség és a személyiségfejlődés kapcsolatával;
- az erkölcsi tudatosság és a magatartás kapcsolatával;
- az általános iskolában található nevelési nehézségekkel.

A téma feltárása érdekében egy kislétszámú ötödik osztály tanulóit vizsgáltuk, a bemutatott negatív viselkedésmodellek eset-tanulmányaival előtanulmányainkban foglalkoztunk behatóbban. Ezeket a kislétszámú osztályokat városunkban 4 éve hozták létre, kifejezetten magatartási, tanulási problémákkal küzdő gyermekek számára. Minden osztály /V-VIII-ig/ más-más iskolában működik, maximálisan 15 fős létszámmal. Ezt a témát azért tartottuk aktuálisnak, mert ezek közül a gyermekek közül a sorozatos bukások miatt sokan nem végzik el az általános iskola 8 osztályát. Mint tulkorosak ki maradnak az iskolából és mivel közülük a legtöbben eddig is veszélyeztetett helyzetben éltek, környezetileg, érzelmileg retardáltak /a kislétszámú osztályokban csak átlagos értelmi színvonalat elért gyermek vehető fel/ nagy a valószínűsége annak, hogy talajtalanul hanyódva, környezetük negatív példái hatására, deviáns magatartási, antiszociális személyekké válnak és gyakran követkek el társadalomellenes cselekedeteket.

A környezet és a család determináló hatását a fiatalok bűnözését elősegítő tényezők is igazolják:

A Baranya megyei Rendőrfőkapitányság nyilvántartása szerint 1960 és 1966 közötti években az összes 1539 fiatalkoru terhelt közül 320 esetben /20,8 %/ a bűncselekményt elősegítő, illetve előidéző legfőbb ok a rossz családi élet, valamint a szülők helytelen nevelése volt. Ebbe a kategóriába természetesen sok minden belefér és közülük csupán néhányat említsünk meg:

a./ Elzüllött, bűnöző szülők:

	1966.	1967.	Együtt	%
Összes fk.terheltek száma	339	305	644	100
Ebből: akiknek egyik vagy mindkét szülője büntetett	11	1	12	1,9
akiknek fogl. nélküli, csavargó	47	27	74	11,5
akiknek szülei rendőri felügyelet alatt állnak	72	95	167	25,9
Összesen:	130	123	253	39,3
%-os arány:	38,3	40,3	39,3	-

b./ Nehéz anyagi körülmények és rossz lakásviszonyok krimiogén hatása:

Megyénkben a rendőrségi nyilvántartás 1961-66 között 1539 fk.terhelt közül mindössze 53-nál /3,4 %/ állapította meg a nehéz anyagi helyzetet, mint bűncselekményt előidéző alapokat. /Országos átlag 5 %/.

c./ A szülők nem megfelelő nevelési metódusa: 13,5 %-ban szerepelt alapvető okként a rendőrségi nyilvántartásban. A megyei Rendőrfőkapitányság több évi megfigyelése alapján 10-12 %-ra becsüli azoknak a fiatalokéknak az arányát, akiknél a bűncselekményt kiváltó egyik fő ok a szülői liberálisra vezethető vissza. A megvizsgált 422 f. terheltnél az anyának a fiatalokéval való bánásmódja 183 esetben /43,3 %/ volt megfelelő, 130 esetben gyenge, nemtörődő és 29 esetben szigorú, durva, ellenséges. Az apát illetően 172 esetben /40,7 %/ megfelelő volt a bánásmód, 75 esetben gyenge, nemtörődő és 62 esetben durva, szigorú.

d./ Felnőttek és baráti környezet káros befolyása:

Az 1961-66. között 6 évet alapul véve az ebbe a kategóriába tartozók aránya a legmagasabb: 11,8 ill. 30,9, összesen 42,7 %! Ebből a számarányból is érzékelhető, hogy a bűnöző környezet, a bűnözés demoralizáló hatása, a felnőttek fiatalokra gyakorolt káros befolyása a fiatalok bűnözésének is egyik fő oka. Ahol a kellő szülői felügyelet és ellenőrzés hiányzik, a baráti közösség válik a jellemformálás alapvető tényezőjévé.

e./ A fiatalok bűnelkövetők iskolai végzettségére vonatkozó adatok azt mutatták, hogy az elítéltek 40-50 %-nak nincs több iskolai végzettsége mint 6 általános.

Külön megvizsgáltuk a Megyei Rendőrfőkapitányságon 1967-ben felelősségre vont 4 f. galéri 25 tagjának iskolai végzettségét. Ezek közül az ált.isk. IV.osztályát 1; V.oszt. 2; VI.oszt. 2 és VIII.osztályt 20 fő végezte el. Az általános

nos iskolát végzettek közül 12 fő ment ipari tanulónak, de ezek közül csak 2 szerzett szakmunkás bizonyítványt, 10 lemorzsolódott, vagy türhetetlen magatartás miatt kizárták.

Középiskolába 3 fő járt, közülük 2 már az I.évfolyamról kimaradt 1 fő pedig a III.évfolyam elvégzése után nem folytatta a tanulmányait. Ez a kép megítélésünk szerint jellemző, bár széleskörű vizsgálattal kellene megerősíteni.

Némileg alátámasztja ezt a megállapításunkat az 1962-63.évi rendőrségi adatfelvétel, amely szerint a fiatalok felelősségrevontak iskolai végzettsége a következő képet mutatja:

A 422 főből /1962-63.évi rendőrségi reprezentatív adat/

- a középiskola II.,III.,IV.osztályát elvégezte: 5 fő
- az ált.iskola VIII.osztályát " : 91 "
- legfeljebb a IV.ált.isk.osztályt " : 72 "
- analfabéta : 3 "

A 422 főből tanulmányait abbahagyta 203, közülük 120-nak az ált.iskola 8.osztályánál alacsonyabb az iskolai végzettsége.

A megvizsgáltak 79,8 %-a az ált.iskola alacsonyabb osztályát végezte el, mint az koránál fogva indokolt lett volna /lemorzsolódott, tulkoros/, 179-en ismételték osztályt, közülük 149 bukás miatt és 19 iskolakerülés miatt.

Duxné Nagy Katalin a Pedagógiai Szemlében /"A fiatalok bűnözés okaira vonatkozó kutatások pedagógiai problémái" Ped.Szl. 1964.10.szám/ ezeknek az adatoknak felhasználásával készített tanulmányában megállapítja, hogy a gyenge iskolai tanulmányok fő oka ezeknél a fiatalok terhelteknél a szülők helytelen nevelése, nemtörődömsége, a szabadidő ellenőrzésének és meg-

szervezésének hiánya. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy megítélése szerint magas a közvetlen pedagógiai okok aránya is, - és a pedagógiai munka hatékonyságának gyengesége közvetve, - az egyéb objektív és szubjektív okok hatását növeli.

Mindebből kitűnik az a sürgős feladat, hogy ezeket a problematikus, "nehezen nevelhető", környezetileg veszélyeztetett helyzetben levő gyermekeket minden módon és minden eszközzel segíteni kell abban, hogy megtalálják helyüket az életben, s teljes értékű emberekké váljanak.

És ez nem kis felelősséget és munkát jelent a pedagógusok és a szülők számára!

Hipotézis: Ha a nehezen nevelhetőség zömében nevelési okokra vezethető vissza, akkor megfelelő nevelői ráhatásokkal fejleszthetővé válik a személyiség.

A vizsgálatban a következő metodikai eljárásokat alkalmaztuk:

1. Megfigyelés

exploráció

erkölcsi ítéletek vizsgálata

szociometriai felmérés

2. Pszichodiagnosztikai módszerek:

- anamnesis felvétele

- tesztek /Baum teszt, családrajz, szabadrajz, szabadjáték tevékenység, bábozás, Binet-Simon intelligencia teszt, PFT, TAT/

- interperszonális kapcsolatok sémáinak vizsgálata /dr. Harsányi István alapján/

3. Kérdőíves felmérés a pedagógusok körében.

Kérdőíves felmérés a szülők körében.

I. F E J E Z E T

A NEHEZEN NEVELHETŐSÉG PEDAGÓGIAI, PSZICHOLÓGIAI
MEGKÖZELÍTÉSE

1. A nehezen nevelhetőség és a személyiségfejlődés kapcsolata

A személyiség definitív jellegű megközelítését így szoktuk megadni: Az egyedi ember tulajdonságainak sajátos egyégre rendezett összessége. Ismertek Rubinstein megállapításai, melyek szerint "a személyiség az ember és a külvilág kölcsönhatásában alakul ki." /Rubinstein 1967./ Következésképpen "a személyiség fogalma nem pszichológiai, hanem társadalmi kategória". /Rubinstein 1967./

J.Sz.Kon "Az Én a társadalomban" c.művében is abból indul ki, hogy "a személyiség és a társadalom kölcsönviszonyának filozófiai szintű tisztázása nélkül sem a szociológia, sem a pszichológia, sem a személyiség problémájával foglalkozó más tudományok nem tanulmányozhatják értelmesen tárgyukat." /Kon, 1969./ Egyébként e fenti tömör megfogalmazást Kon további ilyen megállapításai részletezik. "A személyiség fogalma az egyént mint a társadalom tagját jelöli, általánosítja a benne integrálódó, társadalmilag jelentős vonásokat... Mind a szerepek, mind a motívumok, mind a beállítottságok és orientációk társadalmi természetűek... Ebben az értelemben a személyiség strukturáját a társadalmi struktúra hozza létre. A személyiség azonban megismételhetetlen egyedi totalitás is."

Az idézett gondolatsor két lényeges következmény - megjegyzést indokol témánk vonatkozásában:

1/ Az említett fogalmak /szerepek, motívumok, orientáció, stb./ társadalmi jellege sejteti, hogy alapvetően tehát szociológiai, és pedig nevelésszociológiai síkban kell megragadnunk a nehezen nevelhetőség problematikáját. Ezt azért is kell hangsúlyoznunk, mert nem szabad megfeledkeznünk a szociológia - és éppen a ne-

velésszociológia - egyik igen lényeges funkciójáról, nevezetesen a világnézeti-tudatformáló szerepéről.

2/ Ugyanakkor a személyiség "megismételhetetlen egyedi totalitás" jellege feltétlenül eloszlatja azt a tévhitet, mintha a személyiség nem tartozna a pszichológia körébe. Igaz ugyan, hogy a személyiség a maga egészében nem pszichológiai képződmény, s ezért nem lehet csupán a pszichológia tárgya. De ugyanakkor az is vitathatatlan, hogy a pszichikus jelenségek szükségszerűen hozzátartoznak a személyiséghez. Következésképpen témánkat illetően is elképzelhetetlenek a szociológiai aspektus mellett bizonyos pszichológiai vizsgálódások, különösen a nehezen nevelhetőség kérdésének kutatásakor.

Végső soron tehát, mivel az ember személyisége biogén, pszichogén és szociogén elemek vitegrált egységét képezi, csak komplex vizsgálatokkal közelíthetjük meg a kérdés lényegét.

Gerth és Miles szerint az embernek önmagáról alkotott elképzelése úgy fejlődik és változik, ahogyan az ember társadalmi tapasztalatainak következtében tudatosítja más emberek elvárásait és értékeléseit. Az embernek önmagáról alkotott elképzelése a fejlődési folyamat során azokból az elképzelésekből alakul ki, amelyeket más emberek alkotnak róla, a helyeslés vagy helytelenítés gesztusai következtében. /Gerth-Miles 1953./

Mindezen elemek integrált összessége adja tehát az un.szociális személyiséget.

Mielőtt azonban témánkat tekintve a személyiség mélyebb elemzésébe kezdenénk, tisztázzuk két alapfogalom jelentését, melyeknek egyértelmű felfogása elengedhetetlen a további vizsgálódások során.

Gyakran előforduló, ma már külön bibliográfiával rendelkező fogalomkör a szerep-probléma. Szimplifikálva sokszor halljuk, olvassuk, hogy egy meghatározott helyzetű személy megszabott társadalmi szerepet játszik. Mit értünk ezen? Lényegileg szerepen a funkció értendő, a viselkedésnek az a normatív módon jóváhagyott mintája, amelyet az adott pozícióban /pl.osztályban, családban, uttoró örsben, galeriben stb./ mindenkitől elvárnak.

Rubinstein klasszikus megfogalmazásában "az indíték, a motivum /kiemelés tőlem/ nem egyéb, mint csirájában vett jellemvonás" ... "Az életkörülményekből fakadó indítékok jelentik a jellem építőanyagát." A hátrányos helyzet vonatkozásában is, de különösen a nehezen nevelhető gyermek esetében figyelemre méltó megállapítás. György Julia írja egyik tanulmánya összegező értékelésében: "Nem állítjuk azt, hogy minden disszociális gyermekből felnőtt korára feltétlenül antiszociális, kriminál egyén válik; de azt igen, hogy minden felnőttkori antiszociális állapotot megelőzött egy hosszú processzus, amely a korai és legkorábbi gyermekkorban indulhatott el. Ez a folyamat a külső körülmények kedvezőbbé alakulásával megállhat, a gyermekben érzelmi áthangolódás következett be, s így a fejlődés normális kerékvágásba kerülhet."

Végző soron azt kell mondanunk, hogy az ember viselkedése két tényező együttes hatásának eredménye: a környezet külső hatása és az ember személyisége. Evidens, hogy az ontogenezis folyamatában e két faktor eggyé olvad /interiorizáció/, hisz a személyiség is a környezet halmozódó hatásmechanizmusaira alakul ki.

Mégis a következőkben a konkrét, egyes viselkedési aktusokban elkülönítve szemléljük a két ható tényezőt.

Ezt megelőzően azonban vizsgáljuk meg az emberi személyiség egészét részeire bontva, hogy azután megkeressük azokat a ~~de~~-fektív zónákat, melyek elsődlegesen károsodnak - véleményünk szerint - hátrányos, illetve problematikus szituáció esetén.

A személyiség vizsgálatakor alapjaiban a funkció és szerkezet kettősségéből és egyben dialektikus kölcsönhatásából kell kiindulnunk, amit a pavlovi klasszikus terminológia a "dinamika és struktúra egysége" elveként jelöl meg. A személyiség funkcionális oldalát közismerten a pszichikus folyamatok /megismerési, akarati, érzelmi/ világa adja. Ezekre nem térünk ki most különösebben. Témánk vonatkozásában fontosabb a strukturális szféra, mely a pszichikus tulajdonságokban manifesztálódik. A tulajdonságok általában így csoportosíthatók: egyrészt anatómiai-fiziológiai adottságok, vagyis a személyiség veleszületett természeti tulajdonságai, mint pl. a szervezet jellemző sajátosságai, az idegrendszer jellegzetes szerkezete, az idegműködés tulajdonságai, stb., másrészt a személyiség egyedi életfolyamatában kialakult un.szerzett tulajdonság-strukturák, mint amilyenek a képességek, a jellem és a személyiség irányultsága /érdeklődés, életterv, életcél, eszmények, elvek, világnézet stb./

Az adottságok diszpozíciókat jelentenek a későbbi személyiség-fejlődés vonatkozásában, melyek részint biológiai /genetikus/ részint fiziológiai /~~in~~tranterin élet, szülés, stb.körülményei/ tényezők hatásainak eredményeként jönnek létre. Mindkét ténye-

nyező vizsgálatainkban elsődlegesen morfológiai jelleget hordoz, a diagnosztikában pedig /mind a nehezen nevelhető, mind a hátrányos helyzetű gyermekek esetében/ a szomatikus, illetve a fiziológiai status praesens megállapításánál jelentkezik. Az említett szerzett tulajdonság-strukturák kialakításában az aktuális környezeti tényezők és a nevelés játszanak döntő szerepet, melyeknek alapvetően családi és iskolai vetületei emelhatók ki. Felvetődik tehát az a kérdés, hol, a személyiség melyik része, eleme károsodik a hátrányos, illetve a nehezen nevelhetőségi szituáció esetén?

Az eddigi tapasztalatok arra mutatnak, hogy hátrányos helyzet esetén elsődlegesen a képességek károsodnak, retardálódnak, vagy maradnak inproduktív állapotban, a nehezen nevelhető gyermek személyiségében pedig a jellem torzulása, esetleges defektivitása következik be.

Rubinstein definiálásában a képességek a pszichikus folyamatok /tevékenységek/ rögződéseinek eredményei, melynek segítségével történik a cselekvés vezérlése, ugyanigy a jellem is a vezérlést ellátó indítékoknak az általánosított és a személyiségben rögződött rendszere. /V.ö.Lét és tudat IV.fej.2.§. és Az általános pszichológia alapjai XVIII.fej./

Ahogy a társadalmilag kidolgozott cselekvési módok a képességeket érintik, ugyanigy a jellemhez tartoznak mindazok a társadalmilag kidolgozott viselkedési módok, amelyek megfelelnek a társadalom által tagjaival szemben támasztott követelményeknek. Amilyen mértékben a gyermeki személyiség viselkedései eltérnek e mikro /család, iskola, ifjúsági mozgalom/ vagy mikro-

környezeti követelményektől, beszélhetünk nehezen nevelhető, problematikus, esetleg már antiszociális személyiségről. Mivel tehát az ember jelleme egyrészt indítékokból, másrészt az általa elsajátított, nem közvetlenül az indítékokra épülő viselkedési módokból tevődik össze, mindkét komponenset figyelembe kell vennünk a "nehéz esetek" vizsgálatakor. Gyökerében a gyermeki tevékenységre kell irányítanunk figyelmünket, ugyanis "valamely cselekedet szituatív eredetű motivuma vagy indítéka egyuttal már csirájában a jellem személyiségvonása" /Rubinstein 1967./

Ezen elméleti fejtegetést igazolja az a gyakorlati tapasztalat, mely szerint a nehezen nevelhetőség leggyakrabban reakció, felelet a gyermek helytelen értékelésére és besorolására az otthoni, iskolai és szélesebb társadalmi környezetbe. Minél tovább tart ez a helytelen értékelés, annál tartósabban rögzítődnek a szociális vissz-válaszok, továbbá a szubjektív nyugtalanságnak, kiegyensúlyozatlanság érzésének egyre súlyosabb formája alakul ki, mely azután megmutatkozik gyakran a kialakult, érvényben lévő társadalmi normák, erkölcsi elvek megfigyelésében is. A nehezen nevelhetőség esete potenciálisan tehát fokozatosan szociális destrukcióvá nőheti ki magát, erkölcsi, gazdasági, sőt politikai következményekkel.

E pszichológiai jellegű probléma mellett van egy szociológiai aspektusa is a nehezen nevelhető gyermek fejlődésünk jelenlegi szakaszában meglévő "produktivitásának". Éspedig az a tapasztalt tény, hogy szocialista társadalmunkban bizonyos

rendkívül pozitív , a fejlődést előrevivő, gyorsító társadalmi jelenségek átmenetileg, egyes helyeken, bizonyos rétegekre mégis negatív hatást gyakorolnak. /Ez egyébként megint olyan jelenségsor, ahol igen erős a kapcsolat a hátrányos helyzetű gyermek problémáival./ Így pl. az iparosodás, urbanizáció stb, fejlődést mutató tendenciák, de ugyanakkor együtt jár velük a belső vándorlás /migráció/, ami sok embert elbizonytalanít, bizonyos talajtvesztettség érzés /új környezet, a régi elhagyása/, stb. következhet be. Vagy pl. a nők munkába állítása, a család strukturájának a megváltozása is a fejlődést tükrözi, átmenetileg azonban a válások számának növekedését, az anyák túlzott lekötöttségét, a családi harmónia, érzelmi kötődési szerep megingását jelentheti. - Nem kétséges, az életszínvonal emelkedése is pozitív előjele társadalmunknak, mégis sokszor azt vesszük észre, hogy egyes rétegek tudati elmaradottságából adódóan a nagyobb jövedelmet több alkohol fogyasztására használják, vagy másutt pl. agyon kényeztetik gyermekeiket.

Az eddigiekben főleg az aktuális tényezőket említettük, mint ártó hatásokat. Bizonyos megjegyzéseket azonban feltétlen figyelembe kell vennünk a teljes személyiségkép megragadása érdekében a biológiai-fiziológiai faktorok vonatkozásában is. És pedig:

A nehezen nevelhetőség esetét tekintve Gegesi Kiss Pálra hivatkozva állítjuk, hogy bármiféle környezeti ártó hatásra kialakult személyiségzavar létrejötte lehetőségének szinte mindig vannak bizonyos biológiai jellegű előfeltételei. Egyes ilyen tényezők - Gegesi Kiss terminológiájában "történelmi környezeti tényezők"-

bizonyos egyedek szervezetében az ősökön, a szülőkön átörököltet, mintegy funkcionális szempontból "potenciális locus resistantiae" hátrahagyását eredményezik. /Gegesi Kiss - Liebermann 1963./

Tehát társadalmi-környezeti hatás funkcióit kell vizsgálnunk, ha szociológiailag akarjuk megközelíteni a nehezen nevelhető gyermekek problémáit. Ugy véljük, hogy e globális nagy hatásmechanizmus működését tekintve, három lényeges funkciót különböztethetünk meg: a kondicionálást /szoktatás/, a nevelést és az oktatást. Míg a nevelés helytelen módszerei következtében válik nehezen nevelhetővé a gyermek, kellő hatékonyságu oktatás hiányában lesz hátrányos helyzetűvé, addig a családban, majd az iskolában elsikkadó, az adott személyiség igényének meg nem felelő intenzitású kondicionálás következményei nehezen nevelhetőség és hátrányos helyzet egyaránt lehetnek. Tudjuk természetesen, hogy a három faktor itt sem választható el szervesen egymástól, hisz a személyiség integrált jellege kizárja ennek lehetőségét, tapasztalataink szerint mégis állitható, hogy a személyiség károsodásakor mindig a jelzett ható tényezők, funkciók "speciális elégtelenségeiben" keresendők s találhatók a defektív tünetek okai.

Mind a hátrányos helyzetnek, mind a nehezen nevelhető szituációnak - úgy véljük - lényegileg két lehetséges következménye adott. Éspedig a hátrányos helyzetnél egyrészt a társadalmi inadekváltság, másrészt disszociális állapot. Ugyanakkor a nehezen nevelhetőségből eredően egyrészt a társadalmi inadaptivitás, másrészt a antiszociális magatartás. Az előbbi kettőnél elsődle-

ges a képességek korlátozásáról van szó, az utóbbiaknál pedig a jellemvonások negativitása jelentkezik. A két-két megkülönböztetés egyben intenzitási fokozatot is jelent: a viszonylag "egyszerűbb" társadalmi inadekváltság /a személyiség képességeinek kiánázatlansága, nem ökonómikus beállítása/ nyilván nem olyan súlyos mint egy disszociális státus /pl. a cigány gyerekek jó részének veszélyeztetett helyzete/; ugyanígy a "sima" társadalmi inadaptivitás /"nehéz" esetek az osztályban, rajközösségben/ nem olyan káros még /de azzá lehet!/ mint a kifejezetten antiszociális magatartás /a kritiminalitás különböző foku megnyilvánulásai.

Az összefüggés azonban nemcsak ilyen vonatkozásban jelentkezik, hanem keresztező irányban is tapasztaljuk. Nem minden esetben, de gyakran előfordul, hogy a társadalmilag inadekvált ember egyben inadaptív magatartást is ölt.

Hasonlóképpen gyakori a disszociális állapotból eredő kriminális tevékenység is.

2/ A nehezen nevelhetőség fogalmának, tüneteinek vizsgálata.

Irodalmának áttekintése.

A továbbiakban az ugynevezett "nehezen nevelhetőség"jelenségeit, tüneteit kívánjuk taglalni, abban az aspektusban, hogy a fogalom mit tartalmaz a pszichológus és mit a pedagógus munkájában.

György Julia "A nehezen nevelhető gyermek" /1970/ című könyvében a következő szindrómákat tárgyalja:

Nyugtalan típus	Gátolt típus	Pszichés szindrómák
hypermotilitás	nagyfoku hallgatagság;	hisztéria
logorrhea	érzéki gátoltság	kényszerneurózisok
a fegyelem zavarai:	/nem érdekli a személyiséget a külvilág erkölcsi követelményei, nem szeret senkit, tehát	fóbiák
nappali álmondozás	nem fontos, hogy őt szeressék/ - reaktív depressziónak is nevezhető;	tik
iskolakerülés-lopás		dadogás
gangbe, galeriba szerveződés;		anurézis
fantáziahazugság		enkopézia
		noctambulizmus

Ez a tünetképződés szerinti felosztás alapvetően különbözik Gegessi Kiss Pálétól, ő elsősorban a tünetek megjelenési, megnyilvánulási fajtája szerint csoportosít. Ennek az áttekintésnek az a legfőbb erénye, hogy laikus és szakember számára egyaránt bepillantást nyújt a gyermekklinikai pszichopatológia feladatkörébe, másrészt foglalkozik az iskola okozta ártalmakkal és tünetekkel is.

A tünetek lehetnek:

a./ Szomatikus jellegűek:

szokatlan vagy kellemetlen testérzések, fájdalmak /hasi vagy egyéb/, székelési-vizelési zavarok, rendellenességek, szivpanaszok, nyelési, légzési, érzékelési panaszok /látás, hallás, bőrérzékelés/, mozgási zavarok /hyper, hypomotilitás/ láz, sokat evés, nem evés, fogyás - kóros hizás,

általános gyengeség, szédülés, álmatlanság-aluszékonyosság,
elalvási, alvási zavarok, epilepsziás görcsrohamok

b./ Szellemi, intellektuális szindroinák:

gondolkodási, beszédbeli, írásbeli zavarok;
megértésbeli zavarok, kóros szellemi fáradékonyság,
feledékenység, akarati zavarok, munkavégzési zavarok

c./ Un.pszichés zavarok:

érzelmi élet zavarai /boldogtalanság, céltalanság, félel-
mek, megmagyarázhatatlan szomoruság/

d./ Intepreszonális magatartásban létrejött zavarok

asszociális, antiszociális magatartás /iskola-munkahely
kerülés, bűnözés/
a szexuális élet etikai zavarai

A Gegessi-Kiss-féle szindróma csoportosításból a személyiség-
erkölcsi fejlődése szempontjából az interperszonális kapcso-
latok zavarait kell kiemelnünk, itt tűnik legközvetlenebbnek
a kapcsolat a nehezen nevelhetőség és az erkölcsi fejlődés
között.

A szakirodalmak megállapítanak olyan un."tipusos ártalmakat,
amelyek rendszerint negatív diszpozíciós talajt képeznek a
személyiségfejlődéshez, károsan befolyásolják azt.

Ez azért nagy jelentőségű, mert így előre tudható - az eddigi
tapasztalatokból - hogy kik azok az egyének, akik pptenciálisan
"korrekciós" nevelésre szorulók lesznek majd, másrészt azért,

mert a már manifesztálódott tünet, személyiségfejlődés zavarának oka nyomon követhető, és így a terápia számára hozzáférhetőbb.

György Julia /1970/ a tipusos ártalmakat az ártalmak jellege szerint csoportosítja:

I. Fiziológias tényezők	II. Környezeti ártalmak	
	1. "keret"	2. "Tartalom"
A magzati élet ártalmai. /fiziológias és pszichikai/	Csonka, rossz, zül- lött, lumpen, el- vált, örökbefogadó <u>család tipusos ár- talmak:</u> árvaság házasságon kívüliség válás rossz házasság örökbefogadás alkoholista szülők <u>A családi mikrokör- nyezetben élő:</u> paranoid rabbiátus epileptoid elmebeteg emberek	A gyermek <u>életkori sajátosságainak</u> figyelembe nem vé- tele; nevelési <u>módszerek-</u> ből következő ártal- mak; <u>az anya-gyermek kap- csolat</u> milyensége, mint a személyiség- fejlődés alapvető meghatározója.

Gegesi K.Pál a személyiségfejlődést veszélyeztető tényezőket a személyiség struktúra-dinamika, és az életkor felől köze-
liti meg. Igen nagy teret kap az anamnézis felvételében az
intrauterin élet, illetve az általa "átmeneti időszaknak"
/szülés, közvetlen újszülöttkor/ nevezett életszakasz feldé-
ritése.

Veleszületett, intra- uterin életkorban ki- alakult ártalmak	Az "átmeneti idő- szakban" manifesztálódó betegségek	Az extrauterin életben szerzett károsító tényezők
a/ valódi öröklődések	ficamok	a/ tárgyi jellegűek /bacilusok, vírusok/
b/ szerzett "élmények"	bevérzések	b/ pszichés jellegűek valamiből túl sok - túlterhelési ár- talom
c/ a magzatban lezaj- ló betegségek	esetleges törések	valamiből túl kevés- hiányjellegű ár- talom a csecsemő életkori érzelmi-értelmi igényének helytelen kielégítéséből fakad

Igen fontos megállapítása Gögesinek: signifikáns korrekció van az átmeneti időszak mikrosérülései, és az adaptációs magatartási zavarok között.

A megállapítás alapja: Az átmeneti időszakban lezajló sérülések következményeként kialakul a "legkisebb ellenállás területe", s a legkisebb környezeti ártalom, illetve nevelési hiba is súlyosan negatív pszichés reakciókat vált ki.

Figyelmet érdemel Ulrich Bleidick /1971/ koncepciója, amely szerint a környezeti károsodás, a nevelési nehézségek és a tanulási gátlás szorosan összefüggnek egymással.

Két oksági feltételezést és egy kölcsönkapcsolatot említ:

- 1/ A környezeti károsodásnak nevelési nehézség a következménye.
- 2/ A környezeti károsodás tanulási gátlást okoz.
- 3/ A nevelési nehézség és a tanulási gátlás rendszerint együtt lép fel, egymástól függenek, és környezeti hibával magyarázhatók.

Környezeti /milió/ károsodás

A miliókárosodás a szocializálódás sajátos, negatív megformálása /Child, Thomae/, mert a gyermeknek helytelen magatartási modellt ad egész életére. Az empirikus kutatás döntő eredménye annak megállapítása volt, hogy az élet folyamán a milió formáló hatása egyre csökken. A miliólabilitás érzékeny fázisaiban a legkisebb és a kisgyermekkor valóságos sorsdöntő hatást gyakorol. Az ösztönző hatások hiánya az élet első éveiben, olyan alapigények kielégítetlensége, mint a szeretet, támogatás pótolhatatlannak tűnnek, míg a későbbi összeütközések a környezettel aránylag könnyen javíthatók.

A magatartászavar pedagógiájában biztosra veszik, hogy ok-okozati összefüggés áll fenn a nevelés elhanyagolása és a züllés, - a tulzott nevelés és a neurózis, a veleszületett pszichópátia - mint a nevelési nehézségek okai - között.

Nevelési nehézség

A magatartási normákat mindig az egyén mindenkori társadalmi státusa határozza meg, amit változó, a nevelési normáktól idegen normák definiálnak. Így a nevelési nehézséggel küzdő gyermeket az iskolában züllöttnak, a szülői házban elviselhetetlennek, az erkölcsös társadalomban etikailag nem alkalmazkodónak tekintik, pedig a hasonló gondolkodásuak csoportjában, az "utcasarki társadalomban", a tolvajok csoportjában stb. erős konformista asszimilációt mutatnak. Ifjuságunk a "mintaember kötelező modelljének szempontjából" általában, "nehezen nevelhető azoknak a szemében, akik könnyen nevelhető gyermekeket várnak." /Hochheimer 1960./

A problémás gyermek belső perspektívája azt mutatja, hogy magatartása néha valóban pozitív és mentes minden társadalmi hibától. Az agresszív nevelési szimptómák elméletei például arra utalnak, hogy az agresszivitás gyakran a külső károsodás szükséges következménye, az egzisztenciális konfliktusban élő gyermek szükséges védekezési reakciója. Mandel /1959/ 9 hónapig tartó megfigyelési időszakban feljegyezte egy gyermekotthonban 50 tanuló agresszív magatartását /boxolás, berekedés, dac, rendzavarás stb./ A 2145 adat elemzése az ellenségeskedés destruktív tényezőjén kívül három teljes mértékben pozitívan értékelhető tendenciát mutatott:

testi közelség - ami a verekedésben, a veszekedésben bizonyos fokig keresi a partnert;

gátlás és önuralom - a dacban és a szidalmazásban a nyílt agresszió helyett;

uralkodásra törekvés - a társadalmi helyzetével elégedetlen gyermeknél, aki agresszivitásával a figyelem és az elismerés hiányát igyekszik pótolni.

Befejezésül megállapíthatjuk: nevelési nehézséget okoznak /nehezen nevelhetők/ azok a gyermekek, akik a nevelési eredmények átlagától eltérő, feltűnő magatartást tanúsítanak mindennapi tevékenységeikben és reagálásaikban.

Tanulási gátlás

A tanulási gátlás a nevelést az ismeretek elsajátításának és a megfelelő magatartás kialakulásának akadályozásával nehezíti meg.

Magyarázatát nagyon sok tényezőben kereshetjük:

- a./ érzékszervi defektusban - pl. nagyobhallás, mint tanulás-gátló tényező;
- b./ külső tényezőkben - iskolakerülés és rossz környezet;
- c./ belső feltételekben - gyenge tehetség vagy egészen feltűnő intelligenciahiány.

A miliókárosodás, a nevelési nehézségek és a tanulási gátlás összefüggése

1./ Miliókárosodás és nevelési nehézség

Gottschaldt /1950., 1954./ társadalomelemző vizsgálataiban 560 gondozatlan gyermek családjá közt csak 7,7 % un. "jó" családot talált.

Specht /1967/ 200 tizennégy éves fiatakorunál végzett vizsgálatánál a vizsgált személyeknek csak 3-3,5 %-a származott átlagos családból, míg a fiúk és lányok nagy része felbomlott családból, asszociális nagy családból származott, vagy pedig a szülők bűnözési terheltsége játszott feltűnő szerepet.

Gleneckék nagyszabású amerikai vizsgálatát is megemlíthetjük ezzel kapcsolatban. 1000 fiatakoru bűnöző közül csak 7,9 % származott háborítatlan otthoni és családi körülmények közül, 92,1 %-nál hiányzott egyik vagy másik, vagy mindkét szülő. Bergler /1950/: A nevelési nehézségek feltűnően erősen jelentkeznek elvált szülők és házasságkötés nélkül együttélők gyermekeinél.

Schramm /1954/ azt találta, hogy a korán "elválasztott" gyermekeknél a huzamosabb emberi kapcsolatokban világos zavarok mutatkoztak.

Számos egyedi példán kimutatható, hogy a nevelési nehézségek egyrészt társadalmi, kulturális beállítottság következményei, másrészt a gyermekek inger-reakció modelljeinek függvényei, ha a nevelők problematikus magatartására felelniük kell.

Kornadt és Wirsing /1960/ vizsgálataikból azt az általánosítást szűrték le, hogy a büntető nevelés gyakoribb és erősebb sérülést eredményez, ami semleges környezetben is erős dacmagatartást idéz elő.

Rapp /1961/ megállapítása szerint a német gyermekeknél sokkal több a nevelési nehézség, mint az amerikaiaknál, mert anyjuknak nincsen megfelelő nevelési beállítottságuk.

Ezek a statisztikák kissé merevnek tűnhetnek, hiszen a személyiség fejlődését rengeteg tényező befolyásolja, a szerzők felmérési anyagából kitűnik, hogy a domináns nevelői hatást próbálták megkeresni, s azzal összevetni a gyermek domináns magatartási jegyeit, másrészt a személyiségelmélet és pszichológia megállapításai igazolják ezt a vizsgálatot.

2./ Miliókárosodás és tanulási gátlás

Schenk-Danzinger /1959/gyűjteményes munkája szerint a gyenge tehetségűek 90 %-a gazdaságilag és kulturálisan hátrányos helyzetben levő rétegekből származik.

Anastasi /1958/ szakirodalmi összefoglalójában a szegényebb érzelmi beállítottságot tekinti a gyenge iskolai teljesítmény alapjának.

Gehrecke /1958/ eddig egyedülálló vizsgálata az NSZK nagyvárosaiban élő tanulókról azt mutatja, hogy a milliókárosodás okozta a kisegítő iskolás gyermekek elmaradottságát.

A hátrányok az alacsonyabb társadalmi-gazdasági életszínvonalban, a kis jövedelemben, a rossz lakásban és ellátásban kerekedők; nagyon gyakran a család szétesése az ok, ha az apa meghalt, eltűnt, elváltan él, ismeretlen, munkanélküli, munkakerülő vagy bűnöző; a gyenge teljesítményű gyermekeknek sokszor mostohaapjuk van, anyjuk képtelen rendszeres háztartás vezetésére, vagy házon kívül dolgozik; sok közöttük a történytelen gyermek, a kisegítő iskolák tanulóinak testvérei is rendszerint gyógypedagógiai alanyok és negatív tulajdonságaikkal tűnnek fel, nevelési, gondozási és higiéniai szempontból elhanyagoltak.

Kemmler /1967/ a következőket találta: "A gyermekek iskolai teljesítményéhez szükséges, hogy a szülők intenzíven érdeklődjenek az iskola iránt... A szülők, elsősorban az anya aktívan támogatja gyermekét... az az idő amit a nem dolgozó anya gyermekére fordíthat döntő jelentőségű."

Ha ezeket a megjegyzéseket szembeállítjuk Gehreckének a gyógypedagógiai gyermekek családjaival kapcsolatos megállapításaival, akkor ezek maguk helyett beszélnek. Azt jelentik, hogy a gyógypedagógiai iskola gyermeke nem lehet az, ha megfelelő otthoni gondozást kapna.

Itt találjuk meg annak a ténynek meghatározását, hogy a "nem valódi gyógypedagógiai gyermekek" aránya, vagyis azoké, akiknek tanulási gátlásai nem intelligenciahiányból származnak, messzemenően környezeti problémát jelentenek, tehát sokkal inkább társadalompedagógiai és családgondozói intézkedésekre lenne szükség, mint iskolapedagógiai támogatásra a gyengeelméjűekkel összezárt gyógypedagógiai iskolákban.

Spik /1940/ gyermekotthonban élő gyermekek vizsgálatánál azt tapasztalta, hogy a születésétől kezdve intézetben élő gyermek 4 éves korában már 2 éves intellektuális visszamaradottságot mutat. Női fegyházban, társadalmilag fogyatékos anyák gondozásában élő gyermekcsoportot egy gyermekotthonban higiéniailag tökéletes környezetben, de emberi kapcsolat és szellemi ösztönzés nélküli gyermekcsoporttal összehasonlítva azt találta, hogy, míg az öröklött hátrányos tulajdonságokkal terhelt és higiéniai szempontból rosszul tartott gyermekek kontrollcsoport viszonylag normálisan fejlődött, addig a gyermekotthonban nevelt gyermekek fejlődési üteme hónapról-hónapra romlott.

Speer /1940/ gyengeelméjű anyák gyermekeivel végzett vizsgálatnál megállapította, hogy a szellemi fejlődés nagymértékben a környezeti körülményektől függ. Összehasonlította gyengeelméjű anyák gyermekeinek olyan csoportját, akiket anyjuktól születés után azonnal elvettek és nevelőszülők gondjaira bízta, olyan ellenőrző gyermekcsoport intelligenciájával, akiket hasonló szociális körülmények között nevelőszülők gondoztak, de akik normális intelligenciájú anyáktól származtak. Kitünt, hogy a gyengeelméjű anyák utódainak intelligenciafoka annál alacsonyabb volt, minél hosszabb ideig tartózkodtak anyjuk közelében. A gyengeelméjű anyák hosszú időn át rossz környezeti hatásban tartották gyermekeiket, ami az öröklött tényező hatása következtében sokkal erősebben érvényesült.

A kiegyensúlyozatlan családi légkörhöz kell számítanunk a szülők hibás nevelési magatartását is.

Zulliger és Linder kapcsolatot találtak az apa hibás magatartása és számolási nehézségek, a tulzott anyához kötöttség és a helyesírási problémák között; a túl kemény nevelés legasténiás szimptomákat okozott.

Senling /1967/ megállapította, hogy a család tulzott követelése magatartási nehézségekhez és az iskolai teljesítmény csökkenéséhez vezetnek.

Dührssen /1958/ a gyermekotthonban nevelt gyermekeknél a hátrányok leginkább az intelligenciában, a teljesítményben és az egész iskolai fejlődésben váltak érezhetővé. A gyermekotthoni nevelteknek körülbelül ötszöröse kerül kiegészítő iskolába.

3./ Nevelési nehézségek és tanulási gátlás

Klünk, Kubale /1962, 1966/ vizsgálódásai szerint: "A nevelési nehézségek majdnem mindig együttjárnak a teljesítmény csödjével".

Müller /1966/ gondosan kidolgozta a tanulási nehézségekkel küzdő és nehezen nevelhető gyermek tüneteinek rendszerét, mint pszichológiai modellt. A születésénél fogva gyenge tehetségű gyermek primér szimptomatikája az, hogy először mutatkoznak a tanulási gátlások és másodsorban a magatartási zavarok, az agresszív, izolált gátlások és regresszió, az elsősorban magatartási zavarokkal küzdő és másodsorban gyenge teljesítményű gyermek belső és külső pszichikai szimptomái annyira összefolynak, hogy túl nagy problémát jelent a kiegészítő iskola tanítójának.

Bleidick /1966/ "Az aszociális felnőttek 40 %-a valamikor kiegészítő iskolai tanuló volt.

Leferenz /1954./ szerint a bűnöző gyermekek egyharmada tehetségtelen pszichopata.

Ki kell emelnünk azonban azt, hogy a gyenge tehetség nem jelent kriminológiai beállítottságot /Ruthemann 1967/, hanem csak a negatív életkörülmények vezetnek a bűnözéshez.

A nehezen nevelhető gyermekek között bizonyíthatóan növekszik a bűnözők száma a kis IQ-val együtt - állapítja meg Daniel/1932/.

A bemutatott statisztikai anyagból a miliókárosodás, a nevelési nehézségek és a tanulási gátlás együttes változásának eredményeit szeretnénk kimutatni. A nevelési nehézségek és a tanulási gátlás nem feltétlenül a káros környezet eredménye. Egy ilyen lineáris oksági megállapítás elsiettetett volna, mert nem veszi tekintetbe a született hajlamokat. Igazoltnak látszik azonban az a feltételezés, hogy rendszerint együtt lépnek fel, és gyakran kölcsönösen meghatározzák egymást.

A fentebb taglalt elvi, gyakorlati ismeretek birtokában érdemes megvizsgálni a statisztikák alapján a "problémák" gyermekek számának várható alakulását. Minthogy nagyjából tőszében vagyunk azokkal az okokkal, amelyek következtében majd korrekciós-gyógyító nevelésre szorulnak gyermekeink, a rendelkezésünkre álló statisztikákból kiemelünk néhányat /Az adatok az 1967/68-as, 69-70-es Demográfiai Évkönyvből valók/.

A fiziológiás ártalmak csoportjába sorolható a 2500 grammon aluli születési súly.

2500 grammon aluli születési súly		A gyermek származási helyzete		
		Összes születések száma	Házasságból születettek	Illegitém születettek száma
1950-ben	6,3 %	1967-ben 148.886	141.457	7.429
1960-ban	10,1 %	1968-ban 154.419	14.662	7.757

1968-ban 11,2 % az	1969-ben		
élve született	154.318	146.263	8.056
gyermek	1970-ben		
	153.339	143.580	10.759

Mindezekből leolvasható, hogy ha csak ezt a tényezőt emeljük ki a személyiség fejlődését károsan befolyásoló sokféle tényező közül, akkor is azt a megállapítást tehetjük, hogy növekszik a potenciálisan "nehezen nevelhető" gyermekek száma.

Kézenfekvő tehát, hogy társadalmi érdekből szükséges és célszerű intézkedések szülessenek. Ennek egyik megvalósulóban lévő formája a nevelési tanácsadók szervezése, ahol a szülők megfelelő tanácsot kaphatnak, ha gyermekeiknél várhatóan nevelési nehézségekkel fognak találkozni. A pedagógusképzésben is súlyt kell fektetni a személyiségzavarok megismerésére, helyes felismerésére és fel kell készíteni a leendő pedagógusokat arra, hogy "tipikus esetekben" megfelelő nevelési tanácsokat tudjanak adni. Sürgető teendők a nevelési kultúra színvonalának emelése és azok népszerűsítése, megismertetése a szülők széles rétegével.

II. F E J E Z E T

A NEHEZEN NEVELHETŐSÉG FELISMERÉSÉNEK PSZICHOLÓGIAI PROBLÉMÁI AZ ISKOLÁBAN

NEVELÉSI NEHÉZSÉGEK KIALAKULÁSA

Az osztályközösség tagjai képességeik, értelmi-érzelmi fejlettségük, neveltségi színvonaluk tekintetében különböznek egymástól. Nemcsak a tantárgyi teljesítmény, hanem a magatartás szempontjából is változatos egy-egy osztály képe. A példás magatartású, a különösebb nehézséget nem okozó gyermekek mellett megtaláljuk azokat is, akik rendellenes magatartásukkal próbára teszik a legedzettebb nevelői optimizmust is. Szinte minden osztályban akad néhány értelmileg elmaradott, érzelmileg sivár, dacos, lusta vagy éppen erkölcsi vétéseket elkövető, hazudozó, vagy esetleg tolvajkodó és csavargó gyermek éppugy, mint ahogy akad passzív, szorongásokkal telített, nyughatatlan gyermek is. A közösségbe nem tudnak, néha nem is akarnak beilleszkedni, és rossz példájukkal rombolólag hatnak társaikra.

Iskolai pedagógiai tevékenységünknek a problematikus gyermekekkel foglalkozó területe, a nevelési nehézségek legyőzésének pedagógiája még fejletlen. Sok jóakaratra, kísérletezésre, tudatos kutatásra van szükség ahhoz, hogy az ép értelmű, de magatartásukban problematikus gyermekek pedagógiai jellemzése méginkább eredményes pedagógiai megközelítése kialakuljon. Sok pedagógus nem is tud mit kezdeni ezekkel a gyermekekkel. Egyszerűen rossz gyermekeknek nevezik őket, akiktől mindenképpen szabadulni akar, vagy legjobb esetben is csak büntetéssel, fegyelmezással, az ellenőrző könyvbe való sorozatos beírással próbálja őket "nevelni". A lelkiismeretes pedagógus azonban a "rossz" gyermek mögé lát, keresi a rendellenes magatartás hátterét és az okok megszüntetése irányában tevékenykedik.

Mindenképpen indokolt, hogy ezeket a tanulókat fokozott gondossággal irányítsuk mind a közösségi, mind az egyéni ráhatások eszközeivel. Sőt azt is meg kell kísérelnünk, hogy a fejlődésüket olykor döntően befolyásoló szűkebb környezetüket kedvezőbbé alakítsuk. Ennek feltétele az a pedagógiai tudatosság, amely a gyermek és körülményei ismeretében - a hiányos vagy hibás fejlődés folyamatának, okainak, következményeinek ismeretében - meg tudja választani a sikerrel biztató módszereket, eljárásokat és azok gyakorlati alkalmazására is képes.

A gyermek hibás fejlődésének és ebből fakadó hibás magatartási formáinak kialakulása és fennmaradása legtöbbször azokra a pedagógiailag rendellenes helyzetekre és körülményekre vezethető vissza, amelyekben a gyermekek korábban nevelődtek, illetve éppen él. A gyermeket közvetlenül körülvevő környezet légkörétől, a család, az iskola nevelési módszereitől, a szűkebb környezet szociális és kulturális helyzetétől nagymértékben függ a gyermek fejlődése, hiszen ezek közvetlenül vagy közvetve hatnak a gyermekekre. A fejlődés üteme és iránya azonban magától a gyermektől is függ: biológiai-fiziológiai adottságaitól, idegrendszerének típusától, lelki működésének sajátos mechanizmusától, azaz belső, szubjektív tényezőktől is. A korszerű pszichológiai felfogás szerint a külső hatások az egyén belső szűrőjén át, a belső pszichikus funkciókon keresztül és a korábbi élmények és tapasztalatok közegén át hatnak, és így határozzák meg a gyermek fejlődését, magatartását. Ezzel magyarázható, hogy kifejezetten ártalmasnak elismert körülmények, mint pl. a szülők házasságbontása, néha nem okoznak észlelhető károsodásokat a gyer-

mekben, máskor pedig kisebb jelentőségűnek látszó események is döntően befolyásolhatják fejlődését.

Megkíséréljük érzékeltetni a nevelési nehézségek okainak és kialakulási folyamatának néhány mozzanatát, azokat a tipikus körülményeket, azokat a fendellenes pedagógiai helyzeteket, melyek a gyermek személyiségfejlődésében zavarokat idézhetnek elő.

1./ Kedvezőtlen családi helyzet

Többféle tipikus formában jelentkezhet.

Törődés hiánya, a gyermek elhanyagolása: ez is többféle okra vezethető vissza:

- a./ Ha csak egy szülő neveli a gyermeket: elfoglaltság miatt kevés időt fordít a bensőséges beszélgetésekre, a szülő-gyermek viszony érzelmi szálainak ápolására.
- b./ Ha a szülők figyelmét a család, az élet valamely válságos eseménye elvonja a gyermektől: pl. a családtag súlyos betegsége. A család kedélyállapota tartósan romlik, a nyomasztó légkör - különösen a kisebb gyermekekre - megrendítően hat, és szorongásokat, félelmeket és ideges tüneteket idézhet elő. Nehezíti az ilyen helyzetet, ha a betegség a családban anyagi nehézségeket is okoz.
- c./ A szülő második házassága: az ebből következő "több apa - vagy anya" helyzete, a mostohatestvér megjelenése a gyermek fejlődését komoly mértékben megzavarhatja. Hátrányosan megkülönböztetettnek érzi magát az új testvér, az új szülő miatt, s erre idegrendszerétől függően daccal, szófogadatlansággal, ellenségeskedéssel, alakoskodással, esetleg idegen tünetekkel, visszavonultsággal reagálhat. Előfordul, hogy a szülők magatartása valóban alapot ad erre az érzésre. Az ilyenfajta féltékenység, irigység, képmutatás sok esetben súlyosabb magatartási rendellenesség indítékául szolgál, s arendellenességre válaszoló büntetések, megszégyenítések csak

fokozzák a gyermek ellenállását - még a szülők helyes és jogos követelményeivel szemben is. Néha ez a szembefordulás annyira elhatalmasodik, hogy a gyermek a családban kiépített érzelmi modellt, az irigységet, ellenállást, képmutatást az iskolai életbe is magával viszi.

A folytonosan kötekedő, árulkodó, hazudozó, társait befeketítő gyermek családi háttérében gyakran találhatunk negatív, rendezetlen érzelmeket testvéreivel, szüleivel szemben.

Az effajta bajok - különösen, ha a nevelő időben felismeri őket - az együttműködésre kész szülőkkel aránylag könnyen rendezhetők. A gyermek nevelésével törődő szülők legtöbbször megértik, hogy a családi problémák felmerülése idején nem kevesebbet, hanem még többet kell törődniük gyermekük nevelésével.

- d./ Amikor a gyermeket kifejezetten káros hatások érik családjában. A diszharmónikus családi élet, a napirenden lévő civódások és brutalitások; az ittasan hazatántorgó, garázdálkodó, erőszakos, kétes erkölcsű szülő - mint személyes környezet - igen ártalmas. A gyermek a káros környezet hatására vagy maga is követője lesz a kedvezőtlen, negatív példának, vagy ellenkezőleg: szembefordul vele, elítéli környezete életmódját.

Ezekkel a gyermekekkel különös gonddal kell törődnünk. Az iskolának e káros hatásokkal kapcsolatban az a fő feladata, hogy a gyermekben igyekezzék kialakítani az erkölcsi ellenállóképességet, a kellő kritikai érzéket. Arra

kell törekednie, hogy a gyermek elsősorban a közösségben találjon erőt és segítséget ahhoz, hogy ez az ellenállás kialakuljon és megszilárduljon.

2./ A családi nevelés helytelen módszerei és helytelen bánásmódok:

a./ Tulzott szigor, a merev és kegyetlen követelés, a tanuló képességeit meghaladó túlméretezett igényesség, megszegyenítés és testi fenytítés: gyakran válik a fejlődés egyik legsúlyosabb gátjává, a gyermekhibák egyik leggyakoribb forrásává.

Itt hangsúlyozottan szeretnénk szólni a verés káros hatásáról, annál is inkább, mert a testi fenytítés és a verést pótló megalázás még sajnálatos módon eléggé elterjedt a családokban, sőt olykor az iskolában is. Sok család csak a kényszerben, mégpedig a fizikai kényszerben látja a nevelés egyetlen eszközét, Pedig eléggé közismert dolog, hogy a megalázás és verés alakoskodásra és szolgálalkúságra nevel; félelmek és szorongások tömegét halmozza fel az érzékenyebb gyermekben.

A veréssel és a megalázással nevelt gyermekek túlnyomó többsége egy idő múlva természetesnek tekinti az erőszak uralmát, és ahol csak tudja, maga is tovább adja és alkalmazza a megalázást és az erőszakot. Az iskolai verekedések, a gátlástalanul agresszív gyermek példája ezt eléggé bizonyítja.

b./ Elkényeztetés hasonlóképpen káros. Különösen az anyagi körülményeiben hirtelen felemelkedő szülők ontják gyermekeikre bőkezűen mindazt, aminek hiányát maguk nagyon megszenvedték. "Legyen meg mindene" - mondják - s elkerüli

figyelmüket, hogy drága ruhák és ajándékok nem okvetlenül szükségesek a gyermekeknek, a szülői törődés és vezetés azonban nélkülözhetetlen. Különösen veszedelmes az anyagiakkal való "tultömés" akkor, ha azzal a törődő szeretettel, a szülői foglalkozást akarják helyettesíteni. Az így "nevelt" gyermek nem tanul meg lemondani, nem tanul meg várni, nem tanulja meg értékelni a munkát és annak eredményét. Az elkényeztetésből burjánzik a követelőzés, az akarnokság, a munkára restség, a gyámoltalanság, az énközpontuság, a be-képzeltség és a kívánságok nem teljesítése esetén a durvaság, erőszak és gyakran a bűnözés is.

A szigor és az elkényeztetés, a családi nevelés hibás módszerei sok esetben a szülők kialakult szokásaira, nevelési tapasztalataira vezethetők vissza.

Az "engem is így neveltek, mégis rendes ember lettem" gőgje táplálja és tartja életbe a verést, a megalázást - néha a kényeztetést is.

Nemcsak a gyermek szokja meg a verést - a szülő is.

Nemcsak a gyermek szokja meg a túlkényeztetést - a szülő is.

A gyermeket könnyebb alakítani - a szülőt viszont nehezebb.

A szülőket saját példájukon kell rádöbbenünk megrögzött nevelési módszereik káros következményeire. Ezekben az esetekben elsősorban a szülőt kell nevelni, mert jórészt ennek sikerétől függ a gyermek nevelődése is.

3./ Nem megfelelő társas kapcsolatok

Különösen azokra a gyermekekre vonatkozik, akiknek erkölcsi fejlettségük meglehetősen gyenge, és kritikátlanságuk, befolyásolhatóságuk, gátlás nélküliségük folytán - pozitív

ideálok hiányában - könnyen kaphatók a negatív példák követésére. Emiatt azután családjukban is, más közösségben is hibás irányu lesz a szociális alkalmazkodásuk, amit a sok esetben jelentkező kedvezőtlen családi helyzet még csak jobban súlyosbit. Ezek a gyermekek azután olyan közösséget keresnek maguknak, amelyben hibáik erénynek számítanak, ahok ők is "sikereket" érhetnek el, és ezáltal környezetük elismerését is kivívhatják. Ilyen közösséget könnyen találhatnak vagy alakíthatnak maguknak - a hasonló erkölcsi állapotban lévő gyermekekből álló kis csoportokban, nem egy esetben a rendszerint idősebbek által vezetett galerikben. Mivel többen vannak, úgy érzik, hogy egyéni felelősségük feloldódik a közös felelőtlenységben. Ez az érzés azután büntudatukból, indokolt lelkiismereti élményeikből, egyszóval szükséges gátlásaiktól - is felmenti őket. Az erkölcsi normákkal való szembeszegülésük leplezetlenül jut kifejezésre.

A vázolt folyamat kezdetén lévő gyermek az iskolában még meglapul. Egyelőre valamiféle kettős erkölcs él benne: az iskoláé és a galerié. Sorsát az dönti el, hogy melyik közösség tudja őt valóban magához láncolni. A tapasztalatok szerint, ahol még időben észreveszik a bajokat és új személyi kapcsolatok kiépítése útján társadalmi összefogással felszámolják a gócokat, megbontják a galeriket - de sikert érnek el.

4./ Iskolában kialakuló kedvezőtlen közösségi helyzet

A gyermek fejlődésében az iskola igen fontos szerepet játszik. Az iskolai hatások kisugároznak az iskola falain kívülre, a gyermek egész életére. Az iskola és ezen belül a nevelő szemé-

lyisége, kulturáltsága, embersége és pedagógiai szakértelme sorsdöntő a fejlődési zavarokkal küszködő gyermek számára. Ha a nevelő képes ellensúlyozni a családi élet esetleges ártalmait, akkor a gyermek magatartása rendeződhet.

A gyermek a családban kialakult magatartásformáit az iskolába is magával viszi. A testvérére irigy állandó konfliktusokat teremt és provokál társaival; a szüleivel szemben álló tanuló érzéseit a nevelőkre is kivetíti. Az erkölcsileg problematikus gyermek iskolai nevelése csak akkor biztat sikerrel, ha az iskolai közösség erkölcsi szintje és légköre jobb, mint a családé. Ha viszont a gyermek azt tapasztalja, hogy az iskolában, osztályban ugyanugy kudarcok sorozatát kell átélnie, ugyanugy elhanyagolják, félretolják mint otthon, akkor nem tud megváltozni, mert hiszen ily módon maga az iskola is kedvezőtlen pedagógiai helyzetek színhelyévé válik. Ilyen kedvezőtlen helyzetet teremthet még az iskolában: a nevelői elfogultság, a merev beskatulyázás /jó gyerekről rossz gyerek, a rideg, szeretet nélküli, vaskalapos, "pikkelő" tanár, a sorozatos igazságtalanság, a kedvezőtlen közösségi helyzet, a rendellenes magatartás egyre másra ismétlődő megtorló büntetése, a gyermek kigunyolása, a pedagógusok közös összefogásának, egységes ráhatásának hiánya.

Eredményt - a tapasztalatok szerint - csak az az iskola ér el, ahol a nevelők felismerik a gyermek cselekedeteinek mozgató rugóit, felismerik a gyermek személyiségfejlődésének valódi állapotát, és ezekhez alkalmazkodva közös erőfeszítéssel, egységes ráhatással közelítenek a gyermek pozitív tulajdonságainak, értékeinek kibontakoztatásához.

5./ Kettős nevelés

Eléggé közismertek azok az ártalmak, melyek a világnézeti nevelés kettősségéből fakadnak. De fel kell figyelniünk azokra a kettősségekre is, amelyek a család és az iskola nevelési módszereiben mutatkoznak.

Ugyancsak fel kell figyelniünk arra a kettősségre, ami a felnőttek szavakban hirdetett erkölcsi és magatartási normái, követelményei és cselekedetei között adódhatnak.

Az élet persze nem konfliktusmentes, és nevelésünk egyik feladata, hogy a konfliktusok helyes értékelésére és megoldására is megtanítsuk növendékeinket. S ha nem is tudunk mi felnőttek tökéletessé és mindenben ideállá válni a gyermek kritikus és fürkésző szemében, de legyen érzékelhető a gyermek számára, hogy erre törekszünk - s ez nekünk, felnőtteknek sem könnyű.

A problematikus gyermekek nevelésében a rendellenes magatartás kedvező befolyásolásában mindvégig tudatában kell lenniünk annak, hogy nevelőmunkánkban nem alkalmazhatók általános, receptszerű eljárások. A helyes módszereket mindig az egyes gyermek sajátos körülményei határozzák meg. Csak az egyes gyermek ismerete, a rendellenes magatartás sajátos eredőinek feltárása mutathatja meg és döntheti el, hogy az adott esetben milyen módszerek látszanak a legvéltárazetőbbnek.

A problematikus gyermekek nevelése terén csak úgy tudunk előrelépni, ha a pedagógusokban tudatosodik, hogy ezekkel a gyermekekkel való foglalkozás több szeretetet, több egyéni törődést, az egyéni és párhuzamos nevelői ráhatások alaposabb megszervezését, a szülők és a gyermekközösség aktív támogatásának megnyerését és az összes nevelési tényező szoros együtt működését kialakítjuk.

III. F E J E Z E T

A PROBLEMATIKUS SZEMÉLYISÉGTÍPUSOK ÉS PEDAGÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSÜK

A magatartási hibák egy-egy gyermeknél annyira elhatalmasodhatnak, olyannyira "második-természetté" válhatnak, hogy a személyiség jellemző jegyét ~~f~~ fedezzük fel bennük.

Ezért szólhatunk ezekről az esetekről: a lusta, a szorongásos, a csavargó stb. gyermekekről mint meghatározott személyiség-típusokról. Amikor a problematikus gyermekeket megkíséreljük tipizálni, tudnunk kell, hogy ezek a típusok csupán eszmei határesetek, amelyek tisztán soha sem fordulnak elő. A tipizálást a legszembeütőbbben jelentkező magatartási formák alapján végezzük el, ami persze nem azt jelenti, hogy egy-egy gyermeknél kizárólag az uralkodó magatartási formák fordulnak elő. Egy problematikus személyiségen belül ugyanis egyszerre több tipikus jegyet is találunk: a lopós gyerek ugyanakkor lehet csavargó, hazudós és agresszív is. Éppen ezért helytelen lenne, ha a problematikus személyiségtípusokat mechanikusan elválasztani egymástól.

Az alábbi felsorolás az elméleti és gyakorlati megközelítés miatt szükséges, a valóságban rendszerint a tünetek halmozódását figyelhetjük meg. Ezekkel a típusokkal az általános iskola felsőbb osztályaiban sűrűbben találkozhatunk.

A problematikus személyiségtípusokat a fejlődés ütemének zavarai és a fejlődés hibás irányai szerint oszthatjuk fel két nagy csoportra. E csoporton belül az alábbi problematikus személyiségtípusokkal foglalkozunk:

A/ A fejlődés ütemének zavarai:

1. A fejlődésben elmaradott gyermek
2. A fejlődésben megrekedt gyermek

B/ A fejlődés hibás irányai:

1. Szorongó, túlérzékeny gyermek
2. Passzív gyermek
3. Lusta gyermek
4. Dacos, agresszív gyermek
5. Fegyelmezetlen, destruktív gyermek
6. Hazudós gyermek
7. Csavargós gyermek
8. Lopós gyermek

A/ A GYERMEKKORI FEJLŐDÉS ÜTEMÉNEK ZAVARAI

A gyermek fejlődési üteme egyéni körülményeinek, testi-lelki alkatának, sajátos élettapasztalatának függvénye. Előfordulhat, hogy a gyermek fejlődési ütemében e befolyásoló tényezők hatására zavarok keletkeznek; a gyermek elmarad, a szokásos időre nem éri el a fejlettség megfelelő szintjét.

Az átlagos fejlettségi szinttől való elmaradottság jellege a következő lehet:

1. a gyermek születése óta a normálisnál lassabb ütemben fejlődött /retardált fejlődés/. Ebben gyakran szerepet játszik a biológiai-fiziológiai alkat gyengesége, az esetleges szülési ártalmak, a brutális ráhatások, de főleg az un. ingerszegény környezet, amely nem biztosítja és nem ösztönzi a fejlődést.

2. a gyermek szabályos ütemben fejlődött egy ideig, azonban a fejlődés megrekedt egy adott szinten /stagnál/, és a továbbhaladáshoz különös, egyéni segítségre van szüksége. Ennek hátterében rendszerint a gyermek nevelődési körülményeinek megváltozását látjuk.

A továbbiakban rátérünk a gyermekkor fejlődési ütemének zavarait jelző két típusnak: az elmaradott és a megrekedt gyermekek ismertetésére. Felvázoljuk a típusok pedagógiai megközelítésének járható utjait, a követhető módszertani elveket.

1. A fejlődésben elmaradt gyermek

A gyermek nem "magától" fejlődik, hanem a fejlesztés, a széles értelemben vett nevelés eredményeképpen. A jó nevelési feltételek és körülmények meggyorsítják, a rosszak pedig meglassítják a gyermek fejlődését. Az elhanyagolt nevelés rendszerint már az első életévekben kezdődik. A magára hagyott csecsemő és kisgyermek nem tanul meg időre és helyesen beszélni, járni. Érzelmi élete szegényes, értelmileg sem üti meg a szokásos színvonalat. Az ösztönzés nélküli, ingerszegény környezetben még azok is elmaradottakká válnak, akik jó adottságokkal születtek. A legjobb adottság is csak lehetőség marad, nem valódi érték, ha nincs alkalma kibontakozni. Így előfordulhat, hogy a gyermeket értelmi fogyatékosnak tekintik, pedig valójában csak "álfogyatékos" /áldebil/. Fogyatékosnak látszik - de nem értelmi, csupán "nevelési fogyatékos".

Ha "iskolaéretlen" állapotba kerül az első osztályba - megkezdői bukásokkal tarkított utját a nyolc écfolyamon át, ha ugyan nem szelektálódik már ki hamarabb.

A fejlődésben elmaradott gyermek a számára érdektelen, vagy nem teljesíthető követelményekkel szembefordul, rendzavaró, verekedő - legenyhébb esetben is - igen nyugtalan, fegyelmezetlen, vagy teljesen passzív, közönyös lesz.

Az ilyen gyermekeknél nem épültek ki még azok az értelmi funkciók, amelyeken a belátás alapul és fejletlenek azok az érzelmi és akarati mechanizmusok, amelyekre önfegyelme, rendezett magatartása, érdeklődése támaszkodhat.

Jellemző tünetei: ha büntetik agresszívvé lesz, ha nem törődnek vele, akkor nyugtalan, fékezhetetlen. Makacs csökönyösséggel ragaszkodik vágyaihoz, minden áldozatvállalásra, szellemi megerőltetésre, önfegyelemre képtelenné válik. Nem azért, mert "nem akar" - hanem azért, mert "nem tud akarni."

Pedagógiai megközelítésük: mivel a személyiség egészére kiterjed fejlődésbeli lemaradása, a lemaradást csökkentő, vagy kiküszöbölő nevelési eljárások hatása csak akkor lehet eredményes, ha azokat a személyiség különböző területein alkalmazzuk.

Ezek a gyermekek sok esetben gondozatlanok, szociálisan elesettek, fiziológiailag zavarokkal küzdenek. Értelmi, intellektuális képességeiket illetően alacsonyabb nivón állnak. Érzelmi életük sivárabb, szegényesebb. A társas életbe, a közösségbe való beilleszkedésük is igen sok kívánni valót hagy maga után. Ha a fejlődésben elmaradott gyermekek nevelésében eredményeket akarunk elérni, akkor az előbb említett területeken kell megkísérelnünk a rendellenességek elhárítását.

2. A fejlődésben megrekedt gyermek

A gyermek személyiségfejlődésének üteme nem egyenletes. Vannak szakaszai, amikor alig észrevehető lassúsággal fejlődik, és vannak ngrásszerű emelkedések a fejlődésben.

A megrekedt fejlődés rendszerint olyan megrázkódtatás eredménye, amely lelki sérülést /pszichés trauma/ is okozhat. Ez gyakran kapcsolódik a nevelődési körülményekben beállott változásokhoz is, közbnyire a kedvezőbb körülmények rosszra fordulása következtében. A családban bekövetkezett hosszabb betegség, haláleset, szülők elválása és egyéb okok elvonják a szülők figyelmét gyermekükről. A környezettel kialakított érzelmi szálak folytonos megszakadása miatt is később már óvakodik a gyermek attól, hogy bensőséges viszonyt építsen ki társaival, nevelőivel. Magányossá válik, félszeggé - vagy csak színleli a beilleszkedést, alkalmazkodást. Így válik lassanként érzelmileg őszintétlenné, értelmileg lassuvá.

Jellemző tünetek: értelmi aktivitásuk csökken, csak gépies, mechanikus tanulásra képesek. Az ebből fakadó kudarcok önbizalmukra is kihatnak. Feledékennyé, szórakozottá válnak, figyelmük csökken, nyugtalanok, sirósak, érzékenyekedők. "Befelé" fordulnak, csak önmagukkal és bánatukkal törődnek. Olvasmányaikban, játékaikban is megrekednek egy alacsony fokon, nem jutnak el az intellektust is igénybe vevő játékokig.

Pedagógiai megközelítésük: a fejlődésben megrekedt gyermek nevelésében akkor érhetünk el biztató eredményeket, ha első sorban érzelmeire igyekszünk hatást gyakorolni. Ha sikerül a

gyermekben a megrázkódtatás fájó érzéseit enyhíteni, akkor a megrekedést létrehozó értelmi stagnálás, az akut figyelemzavar és elmagányosodás is meg fog lassan szünni.

Az érzelmi terápia legfontosabb tényezője a fejlődésében kátyuba jutott gyermek biztonságérzetének növelése, a vele való egyéni törődés. Nagyon fontos munkánkhoz a szülők megnyerése, a velük való szoros kapcsolat.

A fejlődésben megrekedt gyermek nevelésében tehát inkább az érzelmi megerősítésre kell törekednünk, semmint a járulékos tünetek kezelésére, mint pl. a figyelemzavar, nyugtalanság, gépies munkavégzés leküzdésére. Az érzelmi életben bekövetkezett helyrebillenéssel ugyanis előbb-utóbb az említett jellemző szimptómák is eltűnnek.

B/ A FEJLŐDÉS HIBÁS IRÁNYA

A magatartási hibák keletkezése és megrögződése mindig egy - többé-kevésbé figyelemmel kísérhető - folyamat eredménye, amelynek során a tartósan vagy intenzíven ható külső ártalmakból belső, személyiségfejlődési károsodások származnak. Ezekre a külső hatásokra a gyermek idegrendszerének, temperamentumának, személyisége dinamikájának megfelelően különféleképpen reagálhat.

Vannak gyermekek, akik a kedvezőtlen pedagógiai helyzetnek hatására szorongóvá, passzívvá, lustává válnak.

Másokban a káros hatások agresszióhoz, fegyelmezetlenséghez, kisebb-nagyobb erkölcsi kisiklásokhoz: hazudozáshoz, csavargáshoz, lopáshoz vezetnek.

Az első esetben a gyermek hibás fejlődése többnyire a közösségi tevékenységből való elzárkózás, a második esetben pedig inkább a közösséggel való szembefordulás irányába tolódik el. Ez a két pólus az, ahol a hibás irányú fejlődés a legszembetűnőbben megnyilvánul. A kettő azonban nem zárja ki egymást, egy-egy típuson belül is jelentkezhetsz. A lopós gyermek pl. igen sokszor szorongós, lusta gyermek, pedig nem egy ízben hazug és csavargó is. A fenti csoportosításra - mint ahogy erre a személyiségtypusok felsorolásánál is kitértünk - a domináns jegyek alapján kerül sor.

A hibás irányban fejlődött gyermek nevelésében mindig szem előtt kell tartanunk, hogy a magatartásban éppugy, mint a lelki életbe nincs "légüres tér", a gyermek érzelmvilágából és magatartásából a rendellenest csak a pozitív érzelmekkel és helyes szokásokkal lehet kiszorítani.

1/ A szorongó és a túlérzékeny gyermek

A gyermeki szorongások tartalma legtöbbször a szeretethiánytól, a kudarcától, a kiközösítettségétől, a magánytól való rettegés, ami rendszerint megszűnik, ha a gyermek érzelmi és személyi biztonságát visszanyeri.

Szorongás kialakulhat:

- Családi viszályok, szülők elvesztése, "nem szeretlek, odaadlak, eladlak, kitagadlak" stb. fenyegetésekkel regulázott gyermekeknél;
- a törekvő, igényes gyermekekben, akik a megszégyenüléstől félnek, attól, hogy "nem felelnek meg" az otthoni és iskolai követelményeknek;

- "anyás" gyerekeknél;
- ha a környezet támaszt magas követelményt a gyermek elé;
- kisebbrendűségi érzéssel küszködő gyermekeknél.

Közismert típus a lámpalázás tanuló és a vizsgadrukkos gyerek. Természetes, hogy a kínzó szorogásoktól a gyermek szabadulni akar. Egyrészt kerüli az izgalmi helyzeteket, tehát nem jelentkezik az órán akkor sem, amikor tudna felelni. Visszahuzódóvá, passzívva válik, amit gyakran minősitenek lustaságnak, nemtörődömségnek.

A szorongás leküzdésének egyik legjárhatóbb utja az, ha a gyermekeket sikerélményekhez juttatjuk. Nevelésük csak akkor eredményes, ha minden nevelési tényező egymást segítve, egymást áthatva fejti ki hatását.

Esettanulmány:

K.Márta 6 éves, első osztályos. Értelmiségi szülők gyermeke, az apa mérnök, az anya műszaki rajzoló. Megfelelő lakás és anyagi körülmények között élnek. Értelmes, okos, szorgalmas.

Panasz: ideges, szorongó, bizonytalan, visszahuzódó, nem szeretne, ha ráfigyelnek, ha központba került. Az szerette, ha eltűnhetett a gyerekek tömegében, ilyenkor felszabadult, boldog volt. Első osztályos tanítójának ez volt az első megfigyelése róla.

Kerestük az okát, s mivel a gyermek eddig nem volt közösségben az otthont kellett jobban megismernünk.

A szülőkkel folytatott beszélgetések, a környezettanulmány semmi hibás nevelési eljárást vagy környezeti ártalmat nem mutattak.

Egy négy évvel idősebb, feltűnően szép nővére volt, a testvérek között is nagy szeretet, ragaszkodás, jó viszony volt. A szülők egyformán megadnak nekik mindent, sőt mintha kicsit Márta többet is kapna. Egy ízben amikor terápiás foglalkozásra jöttek, a kislányt egy általam eddig ismeretlen nagynéni kísértte el. Beszélgetésünk során érdeklődött, hogyan fejlődik Márta, megfelel-e kora átlagának. Amikor azt feleltem, hogy nagyon okos, ügyes, bizonyos területeken az átlagnál magasabb teljesítményt produkál, a nagynéni halkított, bizalmasodó hangon a következőket mondta: "kell is szegénykémnek, hogy okos legyen, hogy jól tanuljon, hiszen olyan csunya szegényke!" A gyermek, aki a szoba távoli részében játszott, hirtelen összerezett és úgy tett mintha tovább játszana - pedig valójában az egész beszélgetésünket figyelte.

Azonnal tisztában voltunk, mi is okozza a gyermek szorongását. Csunya? - kérdeztük. Dehogy csunya, olyan csinos kedves kis arca van - sreméltük a gyermek ezt is meghallja.

Megkértük a nagynénit és az édesanyát, hogy a következő alkalommal a gyermek nélkül jöjjenek el. Ekkor megbeszéltük a keletkezett szituációt, kifejtettük a véleményünket a nagynéni nézeteiről. A nagynénit nagyon bántotta a dolog - s készek mutatkoztak mindenben tanácsunkat megfogadni.

Az iskolában tanítónénijével is megbeszéltük a dolgot, okos tapintattal, szeretettel sikerült is feloldania Márta szorongását, aki ma már teljesen beilleszkedett az osztályközösségbe és annak egyik legjobb, legügyesebb tagja.

2/ A passzív gyermek

A gyermek passzivitása mögött igen sokféle ok húzódhat meg. Az aktivitás, a kezdeményezés készsége nem születik a gyermekkel, hanem a nevelés alakítja ki.

Előidézhetheti: - önbizalom hiánya az egyke gyermekeknél;
- sikertelenségtől, kudarctól való félelmek;
- családi körülmények rendezetlensége miatti szégyenérzet;
- szülők helytelen - egocentrikus - nevelési módszerei;
- a brutális bánásmód, a szétbomló család előtt egy irreális álmvilágba, fantáziába való menekülés;
- tulhajszoltság, a sokirányú foglalkoztatottság, a különórák tömege.

A passzív gyermekek nevelésében legfontosabb feladat: a tanuló közösségbe való beillesztése, közösségi tevékenységének megszervezése. A fokozatosság elvét célszerű szem előtt tartani. Olyan feladatok elvégzését bizzuk rájuk, amelyek során mintegy "nevelve nevelődik". Adjunk rá lehetőséget, hogy kibontakoztathassa egyéni hajlamait.

Esettanulmány

Z.Györgyi 13 éves, szülei mindketten a kereskedelemben dolgoznak. Megfelelő családi környezetben él, mégis sok iskolai probléma akad vele.

Osztályfőnöke szerint rendkívül passzív, ambiciótlan, semmi közös munkába nem lehet bekapcsolni. Nem örül ha megdicsérik, látszólag a sikertelenség sem bántja. Tanulásban közepes. Ha az osztálya valamit elhatároz egykedvűen megy velük, de a játékbba, táncba, sportba nem lendül bele. Nevetni sem tud igazán gyermekesen, önfeledten. Az anya szerint "mindig ilyen volt, sokszor ha hozzászólunk összerezzen, mintha addig aludt volna".

Első teendőként a gyermeket orvosi vizsgálatra küldtük, ahol nagyfoku vérszegénységet állapítottak meg. A pszichológiai vizsgálatok kiderítették, hogy nagyon gátlásos. A vérszegénységére gyógyszert kapott, a gátlásosságát pedig úgy igyekeztünk oldani, hogy megkértük az uttörővezetőt, hogy ossza be a IV. osztályba rajvezetőhelyettesnek. A rajvezető egy nagyon aktív, lelkes kislány volt, akit külön is megkértük, hogy segítse Györgyit munkájában, lássa el szervezési feladatokkal. A rajban volt egy nagyon csendes, gátlásos, szorogásos kislány. Erre a gyerekre külön felhívtuk Györgyi figyelmét és kértük patronálja, korrepetálja. Nagyon szívesen elvállalta, valóságos kismamája lett. Megfigyeléseink és a szülők elmondása szerint is Györgyi elevenebb lett, tervezget, célokat tűz ki. Ez legfőképpen még a kicsik foglalkoztatásával kapcsolatos, de egyre inkább részt vesz saját osztálya munkájában is.

3/ A lusta gyermek

Gyermekeinknél a kamaszodás korában tapasztalhatjuk az "élet-tani lustaságot." De vannak gyermekek, akiknél nem erről van szó, a lustaság személyiségvonásuk és nem csupán átmeneti állapot.

A gyermeki lustaság nagyrészt a képességeken aluli követelésből, a rendszeres élethez, a munkához való szoktatás hiányából ered. Másik fő forrás - ez is csak időleges - a szülőkkel, felnőttekkel, nevelőkkel való szembenállás, dac.

A lustaság leküzdésének módszerei:

- helyes munkaszokások, a munka örömeinek a kialakítása;
- lássa munkája célját;
- állandó jellegű feladatokat adjunk nekik, és meg kell szabnunk azok végrehajtásának idejét;
- türelemmel, buzdítások közepette gyakoroltassuk;
- rendszeresen ellenőrizzük;
- meg kell nyerni a szülők segítségét is.

Esettanulmány:

K.Ferenc 11 éves, szülei munkás emberek. Egész nevelési rendszerükön kezdettől fogva a kettősség vonul végig. Az anya kényezteteti, az apa szigorú, megveri. Az anya okosnak tartja, az apa butának. Az anya mindent megcsinál helyette, az apa állandóan panancsolgat. Kiskorától hallja apja és anyja vitáit és rájött, hogy bármit tesz, anyja mindig pártját fogja, apja pedig minden tetteiben, cselekedetében hibát talál. Így semmi ambíció nem fűtötte; sem tanulásban, sem játékban, sem munkában nem lelte örömeit. Teljesen ellustult, minden iránt közömbös lett. Negyedik osztályos koráig, míg egy tanító kezében volt, kettes-hármas bizonyítvánnyal végezte tanulmányait. Ötödik osztályban azonban rászakadt minden. Tanulni nem tud, és most már az anya sem tud neki annyit segíteni mint eddig, oroszhoz, számtanhoz nem is ért. A gyermek soha sem tanult meg tanulni.

Egy alkalommal bekérettük az apát. Feltártuk előtte a reális helyzetet. /Az anya titkolta az apa előtt, hogy valójában hogyan áll a gyermek/. Figyelmeztettük, hogy a gyermek ezzel a lustasággal nem lesz teljes értékű ember. Az apa feleségét hibáztatta. Az anya valóban hibás- mondtuk - de vajon az anya elkapatta volna így a gyermeket, ha az apa máshogyan kezeli? Tanácsot kért tőlünk. Kikötöttük, ne verje, legyen hozzá türelmes, beszélgessen vele, tanítsa meg sakkozni, játszon vele társasjátékot, oldja fel a gyermek idegenkedését, s érdeklődjék füzetei, tanulmányai iránt. Leckéjét rendszeresen ellenőrizze. Ha a gyermek nevelését illetően nem egyezik a véleményük otthon - azt ne a gyermek előtt vitassák meg. Hangolják össze mit követelnek, mit engednek, adjanak neki otthon elfoglaltságot, mely mindig az ő kötelessége: tanítsák meg dolgozni. Ne csak rábizzák, de mutassák is meg, hogyan kell csinálni, s gyakoroltassák is vele türelmesen. Ha megtanulja dicsérjék is meg, ismerjék el.

Megfogadta tanácsunkat. Feri félévkor nem bukott. Még nem aktív, magától még nem keresi a tennivalót, de már dolgozik, s fejlődik.

4/ A dacos, agresszív gyermek

A dac tulajdonképpen az agresszív megnyilvánulás sajátos formája. Mindkettőnek célja, hogy a gyermek a maga akaratát juttassa érvényre. Így a fejlődés egyes szakaszaiban szinte természetesnek kell tekintenünk. A dacosságra legjellemzőbb "csakazértis" vagy a "csakezértsem", a gyermek személyi korlátozottságának érzéséből fakad, amit végső soron nem annyira értelmi megfontolás, mint inkább érzelmi motívumok befolyásolnak. A dac mindig elkeseredést, szembenállást fejez ki.

Kialakulását elősegíti:

- ha az önállóságra szoktatott gyermeket nem megfelelő követelményekkel, sokszor oktalan tilalmakkal veszik körül;
- ha a gyermeket meg nem értve alaptalanul lekicsinlyik "nem lesz belőled semmi, te szerencsétlen";
- ha környezetében szintén dacos, oktalanul ellenszegülő viselkedéssel találkozik.

Az agresszív gyermekek többsége maga is agressziók elszenvedője. Az otthon veréssel, megalázással nevelt gyermekek szinte gépies biztonsággal adják tovább a verést a náluk gyengébbeknek. A magát csökkent értékűnek érző gyermekek is sokszor agresszívek. A dacos, agresszív gyermek nevelése, a megfelelő nevelési módszerek kidolgozása és alkalmazása igen körültekintő, alapos munkát igényel. A helyzet pontatlan ismerete alapján helytelenül kidolgozott nevelési eljárások ugyanis az asszociális, dacos, agresszív gyermeket igen könnyen kimondottan társadalomellenes magatartási formákba és tevékenységbe vethetik. Ily módon a dacból gyors átváltással gyűlölet, önkényeskedés és bosszu, az agresszivitásból pedig könnyűszerrel antiszociális tevékenység, bűnözés válhat.

Esettanulmány

B.Zoltán apja gépkezelő, anyja a vendéglátóiparban dolgozik. Keresetük megfelelő volt, de az apa ivott, megrögzött alkoholistá volt. Részegeen durva, verekedő, több ízben megverte feleségét a gyermekek előtt, ha az szóvá tette fizetésének el-
ivását, züllött életmódját. Egyszer az anya öngyilkos is akart

lenni; Zoli talált rá. Otthonuk tiszta, rendes, de minden családi melegséget nélkülöző. Zoli gyenge képességű gyermek, de családjában nem jutott senkinek eszébe, hogy foglalkozzék vele. Az anyát teljesen lekötötte munkája, s férje miatti keserősége. Ha a gyerek rossz volt nagyon megverték. Így Zoliból rossz tanuló, szófogadatlan, dacos, trágár beszédű, nagyon tiszteletlen és cinikus gyermek lett. Az órákba belekiabált, krárogott, fütyült, énekelt. A folyosón a kisebbeket ütötte, bicskát dobott az ajtóba, elgáncsolta társait. Csak a hozzá hasonlókkal barátkozott, csavargott, bandát szervezett. Minden olyan módszert kipróbáltunk, ami az iskolai közösségbe őt is bekapcsolta volna, de csak rövid ideig sikerült bármivel is lekötöni. Érzéketlen, nyers volt, ezt a mintát az apja szolgáltatta. Az anya szerette volna, ha gyermeke megváltozik, meg is ígért mindent, hogy megtartja a nevelésre vonatkozó tanácsainkat, de sohasem volt ereje hozzá. Egész életét a férje miatti keserűség és izgalom töltötte ki. Gyerekeire csak annyira jutott, hogy fizikailag ellátta őket. Az apára nem tudtunk hatni. A megrögzött rendszeres ivót, a nyers, durva, önző, csak önmaga kedvtelését kereső férfit nem sikerült megváltoztatásra bírunk. Kértük munkahelyének szb. elnökét is, hogy segítsen. Azt mondta, hogy az apa jó munkás, nehéz munkát végez, és így szüksége van kikapcsolódásra, s különben is, az "idegbeteg" felesége mellett hogy is érezné jól magát. Karcsi most 17 éves. Erkölcsi vonatkozásban selejt ember lett belőle, s féltő, hogy ott fejezi be, ahol az apa, akit most 5 évre ítéltek garázdaságért. Minden erőfeszítésünk kárba vészett, mert a családban lévő állandó rossz példa, az

apa erkölcstelen, felelőtlen élete olyan visszahuzó erőt képviselt /melyet az anya sem ellensúlyozott erkölcsi erővel, gyerekéért való helytállással/, amit képtelenek voltunk bármivel is semlegesíteni, és a gyermeket egy pozitív modellre áthangolni.

5/ A fegyelmezetlen, destruktív gyermek

A fegyelmezetlen gyermek a közösség írott vagy íratlan szabályait rendszeresen megszegi, a társadalom helyes magatartási szabályaihoz nem alkalmazkodik, képtelen az önellenőrzésre. A fegyelmezetlen gyermekeknél igen gyakran a személyi, érzelmi kapcsolatok hiánya vagy hibás irányultsága okozza a rendbontást. Máskor a feltűnéskeltés, a kitűnni akarás motiválja fegyelmezetlenségüket. Jó néhányukban hamis és társadalmilag káros ideálok alakulnak ki, s ennek megfelelően viselkednek. A közösségbe csak látszat szerint illeszkednek be; fegyelmezettségük, munkájuk, teljesítményük megbízhatatlan.

A fegyelmezetlen, destruktív magatartás kialakulásához - túl a temperamentumbeli, idegrendszeri sajátosságokon - a kényeztetés, a brutális nevelés, a diszharmónikus családi élet, a felügyelet hiánya és a nevelési eljárásokban alkalmazott kettősség nagymértékben hozzájárul.

A felelőtlen, nyugtalan, zabolátlan gyermek befolyásolásában igen eredményes módszer:

- rendszeres, kitartó munkára szoktatás;
- fokozottabb ellenőrzés;
- önkritikai képességük fejlesztése;
- meg kell velük ismertetni az igazi bárotság és hősiesség ismérveit.

Esettanulmány

J.István: Anyagilag igen jó helyzetben lévő magán-iparos lakatos gyermeke. A jó mód, a pénz adta gőg feszítette az egész családot. Ami azonban a családi otthoni stílusát, tónusát és szellemi munkára serkentő hatását illeti, nagyon szomorú volt a helyzet. Könyvet nem olvastak, a legnagyobb közéleti kérdés náluk a futball-bajnokság alakulása volt. Mindenkit lenéztek, akiknek nem volt olyan anyagi helyzetük, mint az övék. A gyermek nem tanult, és ha rossz jegyet vitt haza: "csak azért van ez, mert maszek vagyok" - mondta az apa, s megtette a rosszindulatu megjegyzéseket a tanárookra, az iskolára. A gyermek nőtt, de nem nevelődött otthon. Az iskolában hanyag, lusta, kérkedő, henvegő lett. Mindig volt pénze. Sok társa "szeretetét" úgy nyerte meg, hogy tömte őket cukorral, befizette őket moziba. Így "udvart" gyűjtött maga köré, melynek ő volt a feje, s hősnak, vezetőnek képzelte magát. Szembeszegült a tanárokkal és ha büntették, mártírt játszott, de ismét megmutatta, hogy ő "bátor", és ismét pimaszkodni mert. De a fiú jó tornász, ügyes sportoló volt. Amikor egy bajnoki mérkőzésnél nem vették be az iskola csapatába magatartása miatt, társait felbujtotta, hogy követeljék az ő játékát is a csapatban. Mikor ezt nem érte el, apját küldte be az iskolába, aki a szokásos jelenetet ismét eljátszotta, miszerint "maszek volta miatt pikkelnek fiára a tanárok". Az apával a későbbiekben próbáltuk megértetni a helyzetet és bemutattuk neki, hogy milyen jellembeli hibákat okozott az eddigi helytelen nevelési módszerük. Hosszu idő kellett azonban ahhoz, hogy lépésről lépésre megváltoztassuk állásfoglalásában és módszereiben, de sikerült a tanárokkal is összebékíteni és az ő segítségükkel, egységes ráhatásukkal sikerült már

némi eredményt is produkálni István magatartásában.

6/ A hazudós gyermek

Hazugnak azokat szoktuk nevezni, akik megtévesztő szándékkal, tudatosan valótlanosságokat mondanak.

A gyermek "komoly" hazugságainak két fő formájával találkozunk:

- a/ A kellemetlenségtől való tudatos menekülés esetében;
- b/ Presztizshazugságokat, egy elképzelt kellemes helyzetben való feltűnni akarás motiválja.

Hazudik:-a brutálisan nevelő, diszharmónikus családok megfélemlített, szorongó gyermeke;

- ha túl magas követelményeket támasztanak vele szemben, aminek megfelelni nem képes;
- az érzelmi kapcsolataiban megbolygatott gyermek;
/elvált szülők kedvébe akar járni/
- ha azt tapasztalja, hogy szülei, közeli hozzátartozói valótlanosságokat mondanak, vagy ők sem őszinték egymáshoz.

A presztizs hazugságok kialakulásában a fantázia játssza a fő szerepet. Magának a fantáziálásnak az okai sokfélék; lehet a túlkövetelésre adott reakció, lehet kitűnni akarás, szeretetvágy stb.

A hazug gyermek nevelésében eredményeink egyik legfontosabb feltevése: a szülők, nevelők példaadása az igazmondásban, a hazugság megvetésében. A szülőkkel meg kell értetnünk, hogy a drilles nevelés, az elnyomással és verésekkel kiharcolt "tekintély" többnyire ahhoz vezet, hogy a gyermek hazudozós lesz. Ezért változtatnunk kell nevelési módszereiken. Az énközpontu fantáziálgatás, az unalmas társtalanság gyakran válhat termőtalajává a gyermek

hazudozásainak és alaptalan hengegésének. Ilyen esetben nagyon hasznosan járunk el, ha a gyermek fantáziáját konstruktív merbe tereljük. Erre megfelelő alkalom nyilhat az iskolai élet számos területén: a tanítási órán, a napközi és uttörő foglalkozásokon s a különböző szakkörökben.

Esettanulmány

9 éves kislányt iskolakerülés és kisebb lopások miatt hoztak tanácsadónkba. A gyermek egyik iskolai mulasztása alkalmával azt hazudta a tanítónőnek, hogy anyja meghalt, és előző nap volt a temetése. Ugyanez a gyermek kis hugával gyakran elcsavargott. Utközzen azzal a mesével kért pénzt a járókelőktől, hogy anyja nem él, ők rokonoknál laknak és éheznek. Anyja persze felháborodottan megbüntette ezért. Egyébként is sokat verte. A kislány kisebb testvérét - akire mint utóbb kiderült - rendkívül féltékeny volt, kezdetben sokat gyötörte. Majd úgy oldotta meg féltékenységet, hogy csavargásaira őt is magával vitte, hogy ne csak egyedül ő legyen a rossz gyerek. A büntetésben viszont - bár azt újból és újból ő provokálta ki - csak annak az igazolását látta, amit testvére születése óta érzett, hogy anyja őt nem szereti úgy, mint a kistestvérét. Kitagadta tehát ő is anyját érzelmeiből és fantáziáiban állandóan árvának mondotta - mert annak is érezte magát.

A másik gyakran előforduló tünet, amikor a gyermekek hosszabb fantasztikus történeteket szőnek, a szükségét érzik, hogy azt a körülöttük élő felnőtteknek is elmeséljék, hogy ezzel önmaguk előtt is hitelesebbé tegyék történeteiket.

Fantáziáikat a környezet azonban rendszerint hazugságnak minősíti és persze megbüntetik érte:

Egy nagyapa panaszkodott, hogy 10 éves unokája rendkívül sokat hazudik. Közelebbi kérdésekre kiderül, hogy a nagyon rossz viszonyok közt élő gyermek kompenzáló fantáziájáról van szó, A szülők elváltak, majd mindkettő új házasságot kötött, amelyből ismét gyermekek származtak. Az első házasságból származó gyermeket sehol sem látták szívesen egyedül a nagypapához volt bizalommal, ezért annak mesélte el fantáziáit. Ő azonban ezt nem ismerte fel és dühös volt rá, hogy mindig beugratta. Egyik ilyen alkalommal a fiú elmondta nagyapjának, hogy kiment az egyik sporttelepre, ott találkozott X sport-sztárral, aki nagy örömmel üdvözölte őt, s közölte vele, hogy éppen most indul két ifjúsági csapat, az egyikbe őt mindjárt beneveztetik. Ez rögtön meg is történt. Játék közben hogy-hogy nem gólt fejtelt...

7/ A csavargó gyermek

A jó család érzelmileg pozitív közösség. Ha a családtagok közötti harmónia megbomlik, akkor a családban valaki okvetlenül létszámfelettivé válik, és elvágódik abból a közösségből, ahol helyét nem leli. A családban létszámfelettivé vált gyermek nem szeret hazamenni. A családi élet kötelékei nem fűzik eléggé szüleihez, testvéreihez.

Nem szeretnek hazamenni mert:

- szégyenlik magukat szüleiket veszekedéseik, erkölcstelen magatartásuk miatt;
- akikkel otthon senki sem törődik, senkinek sem hiányoznak.

Valahol azonban lenniök kell. Kezdetben csak azért késnek, mert belefeledkeztek a játékba. Otthon azonban működésbe lépnek a megszokott "nevelési" rekvizitumok, a szíj, a pálca, a fakanál - s a gyermek a legközelebbi elkéséskor már nem is megy haza.

Eddig ők büntették a szülők: most ő bünteti a szüleit. Némelyik gyermeknél már valóságos reflex-szé válik a hazulról való elfutás.

Vannak gyermekek, akik "kalandvágyból" kószálnak el hazulról, mások iskolai kudarcok, az osztályközösségben való mellőzöttség érzése, vélt, vagy valódi iskolai sérelmek, a gyermek számára megoldhatatlannak látszó fenyegető konfliktusok szoktak ösztönzőként hatni.

A csavargás jelzi, hogy közel az erkölcsi züllés - sőt esetleg már meg is indult ezen az uton a gyermek.

A csavargó gyermek nevelésében, iskolakerülésének, sorozatos kószálásainak megszüntetésében legfontosabb teendők a gyermek kapcsolat- és szeretetigényének kielégítése, szüleihez, nevelőihez fűződő kapcsolatainak érzelmi megerősítése.

Esettanulmány

B.János 12 éves. A szülők elváltak, az anya jól kereső magán-kisiparos. Lakásuk, a gyermek anyagi ellátottsága megfelelő volt. Az anya nagyon szeretett szórakozni, s többször ki is fejezte, hogy a gyermek ebben gátolja, sok munkát ad, leköti. Mindezt a gyermek nem egyszer hallotta. Sokszor volt otthon egyedül, társtalanul. Csendes, zárkózott gyermek volt, elég jól tanult. Egy alkalommal reggel rendes időben elment otthonról, de iskolába nem ment, 3 nap múlva egy zala megyei faluba találták meg. Fáradt volt, piszkos és éhes. Hazahozták, de nem tudta megmondani, hová indult. Csak ment, 30 Ft összesprólt pénzével. Az anya hatásunkra nem verte meg, de nem is fogadta meg tanácsunkat a gyermek nevelését illetően. Figyelmeztettük, adjon

neki több szeretetet, kedvességet, érdeklődjék dolgai felől, foglalkozzék vele, mert nagyon magányos, elhagyatott a gyermek. Ám az anya önző volt, nem tudott lemondani egyéni kedvteléseiről. A gyermek még kétszer szökött meg. Mindig céltalanul, s a szökések után egyre szomorubb, egykedvűbb lett. Megpróbáltunk vele nagyon sokat beszélgetni, társakat adtunk mellé, de senki sem tudott a közelébe férközni. Beszélgetések során néha amikor apjáról kérdeztük, vagy valamiképpen apa került a beszélgetés témájába, kissé felengedett, az iskolában is inkább a férfi tanárokhoz vonzódott. Ebből arra következtettünk, hogy talán vágyik az apja után, akit évek óta nem látott. Behívtuk az anyát, s megkérdeztük, hogy ha az apa most kérné a gyermeket tiltakozna-e ellene? Azt mondta, hogy neki ez a gyermek már csak bajt, gondot okoz. Le tudna mondani róla. Kiküdtattuk az apa címét és kértük, keressen fel bennünket a gyermek érdekében. Nagyon hamar jött, bár elég messze lakott. Őszintén elmondtunk neki mindent a gyermekről, s anyjáról, s megkérdeztük, nem tudná-e magához venni a gyermeket. Azonnal készen volt a válasszal. Nagyon szereti a fiát és amennyiben az anya megígéri, hogy békét hagy a gyermeknek, nem látogatja, nem csalogatja vissza, akkor örömmel magával viszi. Elmondta: várta mindig, hogy mikor ír az anya, hogy Jancsit vigye magához, mert tudta, hogy tulajdonképpen csak bosszúból ragaszkodott a gyermekhez. Mostani feleségével már sokat beszéltek arról, hogy egyszer a gyermeket oda kell vinni. Az szívesen fogadja, lakásuk is megfelelő. Azóta van egy kisfia és egy kislánya. Tudja, eleinte nehéz lesz, hiszen a gyermek elszokott tőle. Behívtuk a gyermeket, azonnal megismerte apját,

nem szólt, nem ugrott a nyakába, csak sirt keservesen. Az apa is sirt. Magukra hagytuk őket és telefonáltunk az édesanyáért, s végül elküldtük őket a gyámhatóságra. Közben mi, mire odaérték tájékoztattuk a gyámhatóságot a helyzetről. Kértük, hogy az apa azonnal vihesse magával a fiút, a hivatalos részt intézzék el utólag. Mikor az apa kézenfogta a fiát, s kivezette, éreztük, hogy megtaláltuk az egyetlen helyes megoldást. Az apa mint ígérte, tájékoztatott bennünket a gyermekről. A családjába különösebb zökkenő nélkül beilleszkedett, vidám, jókedvű, Szereti nevelőanyját, anyunak szölitja, szereti a kicsinyeket is, s úgy látja nem fog nehézséget jelenteni a nevelése.

8/ A lopós gyermek

A gyermekek nem kényszerítő körülmények hatására lopnak, hanem nevelődési hibák miatt. A gyermeki lopások nem anyagi, hanem erkölcsi forrásból fakadnak.

Előfordul, hogy a gyermek otthonról lop. Emögött rendszerint a szülőkkel, testvérekkel szembeni neheztelést találjuk, néha bosszút a szeretetlenség miatt, vagy irigységet sikeresebb társaik, testvéreik iránt.

Olyan eset is előfordul, hogy a gyermek - többnyire 12-14 éves korban - sokszor magáért az izgalomért, a felnőttek éberségének kijátszása feletti örömért lopnak, s így vezetik le belső feszültségüket. Könnyen lopóssá válhat, akit elkényeztettek, mert megszokta, hogy minden kívánsága teljesül, és szinte természetesnek veszi, hogy eltulajdonítsa azt, amit megkíván. Az sem ritka, hogy egy-egy gyermek dacból lop.

A lopós gyermek nevelésében elengedhetetlenül szükséges, hogy alaposan feltárjuk a lopás motivumait, és ezekkel a szülőkkel megfelelő formában és módon ismertessük.

Ennek alapján kell azután megkérnünk a szülőket arra, hogy megfelelő módszerek és eljárások alkalmazásával nyujtsanak segítséget a lopás felszámolásában.

Esettanulmány

H.Zsuzsa 10 éves, súlyos hazudozás, állandó lopkodás, a tanulás elhanyagolása miatt került a nevelési tanácsadóba. A gyermeknél megtörtént a szokásos testi és pszichológiai vizsgálatok, ezek azonban eltekintve a gyermek kissé leromlott fizikai állapotától, valamint dacos, bizalmatlan tekintetétől, semmi kórosat sem mutattak, s nem adták a panaszok magyarázatát. Annál inkább érthetővé tettek mindent a körülmények, amelyekben a gyermek élt, valamint a szülők nevelési módszerei.

A szülők elváltak, amikor a gyermek 3 éves volt. A gyermek az anyjánál maradt, aki azonban hamarosan újra férjhez ment, majd a második házasságából is születtek gyermekek. A gyermek ezután a tipikus mostohagyermek valóságos Hamupipőke életét élte ott-hon. Nem volt megfelelő ennivalója, gyakran fehérneműje sem volt a ruha alatt, a kistestvéreire kellett vigyáznia szabad óráiban, s még azt a durva igazságtalanságot és szeretetlenséget is át kellett élnie, hogyha valamelyik kicsi kárt tett valamiben, ő kapott ki anyjától, azon a címen, hogy nem vigyázott eléggé rájuk.

A gyermek érzelmileg csalódott anyjában s természetes, hogy ezek után a testvérféltékenység, a gyűlölet is jogosan nagyra nőtt.

A gyermeknek sem ideje, sem kedve nem volt a tanuláshoz, elhagyatottsága, hiányérzete, kielégítetlen szeretetvágya, nyugtalansága, sértődöttsége ekkor már kisebb lopásokban is kifejeződött. Többnyire élelmiszert, de az utóbbi időben már pénzt és játékszereket is kezdett eltulajdonítani otthonról. A lopott pénzen vásárolt élelmiszerekkel és édességekkel osztálytársait is megvendégelte.

Az ismertetett személyiségtypusokban, azok jellemzésében, kialakulásában azt mutattuk be, ami általában lenni szokott, nem azt, ami az adott esetben van. Ami a konkrét esetre, az egyes gyermekekre jellemző, az csak egyénileg várható fel. Hangsúlyozni óhajtjuk, hogy amikor a tipikus nehézségek leküzdésének különböző módszertani elveit ismertettük, akkor ezzel semmiesetre sem örökérvényű, kész recepteket akartunk nyújtani. Ugy gondoljuk, ha a pedagógus a nehezen nevelhető, problematikus gyermek mögé néz, s igyekszik megkeresni a rendellenesség miértjeit, ha nem csak tudomásul veszi azokat, s nem kizárólagosan büntetéssel véli elintézettnek a "rossz gyerekek" nevelését, akkor a nehezen nevelhetőség kedvező befolyásolásának célravezető hogyanjait is meg fogja találni.

IV. F E J E Z E T

ERKÖLCSI ITÉLETEK VIZSGÁLATA

Az erkölcsi tudatosság és a magatartás között igen bonyolult, sokoldalú kapcsolat áll fenn. Az erkölcsi tudatosítás feladata az erkölcsi nevelésen belül nemcsak elvi jelentőségű, hanem realizálódik a gyakorlati nevelőmunkában, s bizonyos mértékig meg is határozza azt. Így az iskolai nevelőmunkában is többek között arra kell törekednünk Ágoston György szerint, hogy "a tanulóknak tudatossá tegyük erkölcsi követelményeinket, megértésük velük a kommunista erkölcs alapvető elveit, fogalmait. Az iskolából a tanulóknak szilárd erkölcsi öntudattal kell kilépniük, képéseknek kell lenniük önmaguk és mások cselekedeteinek, magatartásának erkölcsi értékelésére." /Ágoston György: A kommunista erkölcs tartalma és az erkölcsi nevelés feladatai. Tkv. Bp. 1961./

A kislétszámu V. osztályban a tanulók erkölcsi ítéleteit két vonatkozásban vizsgáltuk.

Először a tanulók erkölcsi ítéleteinek /az ítéletekben szereplő erkölcsi fogalmaknak/ határait, terjedelmét, mennyiségi mutatóit tártuk fel. Ennek során megállapítottuk, milyen erkölcsi fogalmakat használnak és milyen gyakorisággal. Vizsgáltuk továbbá, hogy milyen összefüggés van a tanulók erkölcsi ítélete és magatartásukra vonatkozó felnőtt /tanár, szülő/ ítéletek között.

Másodszor a tanulók erkölcsi ítéleteinek tartalmát vizsgáltuk oly módon, hogy erkölcsi tapasztalataikat elemeztük. Három - erkölcsi magatartást jelölő - erkölcsi fogalmat vizsgáltunk, olyanokat, amelyek az első, a mennyiségi vizsgálat során a tanulók fogalomkincsében ritkán, vagy

egyáltalán nem fordultak elő, de az osztályfőnöki órák tantervében és a nevelési terv követelményei között megtalálható.

A vizsgálat eredményeként azt vártuk, hogy - ha nem is általánosítható, - a további kutatást elősegítő - adatokat kapunk a problematikus magatartású, környezetileg retardált tanulók erkölcsi neveltségéről, pontosabban erkölcsi ítéleteik színvonaláról. Metodikai kérdésekben hasznos és eligazító forrást találtunk Nagy Katalin: "Igazságos, becsületes, bátor" c.könyvében.

A tanulóktól osztálytársaik jellemzését kértük, mivel erkölcsi ítéleteik sajátosságait kívántuk vizsgálni, s ehhez erkölcsi fogalomkincsüket is ítéletek formájában kellett felszínre hoznunk.

"Jellemezzétek három osztálytársatokat! Irjátok le legfőbb jó tulajdonságaikat és legfőbb hibáikat! Olyan gyermekeket választatok, akiket valóban ismertek. Átgondoltan és őszintén irjátok le a jellemzéseket!"

Ezt a módszert azért tartottuk jobbnak, mint például az asszociációs módszert, mert

- a tanuló magatartást jellemez erkölcsi fogalommal;
- erkölcsi ítéletét tartalmazza e fogalom;
- így összehasonlítható a tanuló ítélete /erkölcsi fogalomkincse, az ő erkölcsi magatartásukra vonatkozó felnőtt ítéletekkel. Ugyanis érdekes összefüggés lehet a tanulók ítélete és megítélése között.

Az erkölcsi fogalmakon az alábbi változtatásokat végeztük:

- Melléknévvé alakítottuk azokat a fogalmakat is, amelyek főnév vagy ige formájában szerepeltek a dolgozatban.
- Összevontuk az azonos jelentésű szavakat.
- A tagadó formával való jellemzést nem változtattuk át, mert ezek is jellemzően fejezték ki a tanulók ítéleteit.

A vizsgálatban részt vevő tanulók erkölcsi magatartását megítéltettük szüleikkel és az osztályban tanító valamennyi tanárral.

Az így nyert adatokkal kettős célunk volt: részben képet akartunk kapni a tanulók erkölcsi magatartásáról /tapasztalat alapján/, másrészt azt akartuk megvizsgálni, hogy a tanulók erkölcsi fogalomkinése mennyiben hasonlít a felnőttek erkölcsi fogalomkinésére, vagy mennyiben tér el attól. Nem volt célunk a tanárok és szülők erkölcsi fogalomkinésének jellemzése. /Persze tartalmával és gyakoriságával jellemzi az önmagát; nevelési módszereikbe ad betekintést!/
Ahhoz, hogy megállapíthassuk, hogy a kislétszámú osztály tanulói az általános követelményeknek mennyire felelnek meg - mennyire térnek el, vagy haladják meg azt - szükség volt egy kontroll osztály kiválasztására. Vizsgálatainkat ezért egy normál iskola közepes teljesítményszintű osztályában is elvégeztük, és a két osztály teljesítményét hasonlítottuk össze.

Azért esett a választásunk erre a kontroll osztályra /Építők uti iskola V.c./, mert az itteni tanulók túlnyomórészt fizikai - elsősorban uránbányász családok gyermekei.

Mivel ebben az osztályban több tanuló jár, a véletlen mintavétel módszerét alkalmaztuk a szükséges 13 tanuló kiválasztásánál.

Kislétszámu V.osztály tanulóinak erkölcsi fogalmi /gyakorisági lista/

	Összesen 13	Fiu 8	Leány 5
	t a n u l ó		
1. - Verekszik	16	6	10
2. + Okos	8	3	5
3. + Úgyes	8	2	6
4. - Pikszezik	6	6	-
5. + Erős	6	6	-
6. + Rendes	6	1	5
7. - Feleselő	6	-	6
8. - Csúnyán beszél	6	-	6
9. - Figyelmetlen	6	2	4
10. + Jó magatartásu	4	1	3
11. - Tanul	4	-	4
12. + /?/ Szerelmes	4	4	-
13. - Szemtelen	4	1	3
14. + Segítőkéssz	3	1	2
15. + Jószívü	3	2	1
16. - Rendetlen	3	1	2
17. + Figyel	3	2	1
18. - Csúfolkodás	3	-	3
19. + Állatbarát	2	2	-
20. + Segítőkéssz	2	2	-
21. + Bátor	2	2	-
22. + Jóbarát	2	2	-
23. + Csendes	2	-	2
24. + Udvarias	2	-	2
25. - Kéregetős	2	2	-
26. - rossz	2	2	-
27. - Hanyag	2	1	1
28. - Durcás	2	-	2

	Ö	F	L
29. - Kiabálós	1	1	-
30. - Harapós	1	1	-
31. - Lopós	1	1	-
32. - Hazudós	1	1	-
33. - Lusta	1	1	-
34. - Igazságtalan	1	1	-
35. - Irigy	1	1	-
36. - Ideges	1	-	1
37. - Undok	1	-	1
38. - Veszekedős	1	-	1
39. + Igazságos	1	1	-
40. + Helyes	1	-	1
41. + Vakmerő	1	1	-
42. + Vicces	1	-	1
43. + Testvérszerető	1	1	-
44. + Nem lopós	1	1	-
45. + Nem csal	1	1	-
46. + Nem hazudós	1	-	1
47. + Nem szemtelen	-	1	-
48. + Hoz mindig eszközöket az órára		1	-

Jelzések

Ö = az összes gyerek dolgozatában hányszor fordul elő a fogalom;

F = hányszor használták a fogalmat a fiuk;

L = hányszor használták a fogalmat a lányok.

Kontroll osztály tanulójának erkölcsi fogalmai

/gyakorisági lista/

	Összes	Fiu	Leány
	13	8	5
	t a n u l ó		
1. Segítő	13	4	6
2. szorgalmas	8	5	3
3. rendes	8	4	4
4. vidám	7	2	5
5.-lusta	7	2	5
6. barátkozó	7	1	6
7. jószívű	7	-	7
8. udvarias	7	2	5
9. kedves	7	1	6
10. becsületes	7	4	3
11. közösségi	6	3	3
12. szerény	6	1	5
13. barátságos	6	1	5
14.-kötekedő	5	-	5
15.-verekedős	5	5	-
16.-sértődékeny	5	1	4
17.-fius	5	1	4
18.-szemtelen	5	-	5
19. igazságos	5	4	1
20. komoly	5	1	4
21.-beképzelt	4	-	4
22. jóbarát	4	4	-
23. lelkiismeretes	4	1	3
24. megértő	4	2	2
25. fitoktató	4	1	3
26.-akaratos	4	2	2
27.-fegyelmezetlen	4	4	-
28.-hanyag	4	2	2
29.-nagyképű	4	2	2
30.-rendetlen	4	1	3
31. nyugodt	4	-	4

	Összes	Fiu	Leány
	13	8	5
	t a n u l ó		
32. fecsegő	3	-	3
33. figyelmes	3	-	3
34. jó	3	1	2
35. - durcás	3	1	2
36. - haragtartó	3	-	3
37. - pletykás	3	-	3
38. nagyszáju	3	2	1
39. anyagias	3	3	-
40. - bosszuálló	3	3	-
41. - bizalmatlan	3	2	1
42. - erőszakos	3	1	2
43. - feleselő	3	2	1
44. - hazudós	2	2	-
45. - irigy	2	1	1
46. - kétszínű	2	-	2
47. nyílt	2	2	-
48. önérzetes	2	2	-
49. önzetlen	2	1	1
50. - gunyolódó	2	2	-
51. bohóckodó	2	2	-
52. csintalan	2	2	-
53. szelíd	2	-	2
54. - fukar	2	2	-
55. - gyáva	2	2	-
56. - képmutató	1	1	-
57. tárgyilagos	1	-	1
58. szolid	1	-	1
59. készséges	1	-	1
60. lelkes	1	1	1
61. melegszívű	1	-	1
62. hálás	1	-	1
63. aktív	1	1	-
64. egyenes	1	1	-
65. tapintatos	1	-	1

A tanulók erkölcsi fogalomkincsének tartalmi csoportosítása

Fogalmak tartalmi csoportosítása	Fogalmak használatának gyakorisága				Fogalmak			
	Gyakran		Ritkán		Összes		%	
	Kisl. Contr. 5.		Kisl. Contr. 5.		Kl. Contr. 5.		Kl. Contr. 5.	
Közösségek	6	15	2	10	8	25	17	39
Enhez fűződnek	25	14	5	5	30	19	63	30
Munkára vonatkoznak	-	7	2	2	2	9	4	14
Anyagi vonatkozásuak	-	-	2	5	2	5	4	7
Igazsághoz fűződnek	-	2	3	3	3	5	6	7
Egyéb, vegyes	-	-	3	2	3	2	6	3
Összes:	31	43	17	22	48	65	100	100

A tanárok és szülők által használt erkölcsi fogalmak a tanulók magatartásának megítélésére: összehasonlítás a tanulók erkölcsi fogalmaival.

Ezt a részét a vizsgálatnak csak a kislétszámú 5.osztály szüleivel és tanáraival végeztük el. Itt elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogyan értékelik a szülők gyermekeiket és a tanárok milyen jelzőkkel illetik e "problematicus" osztály tanulóit. A tanári és szülői jellemzésekből kiemeltük a tanulók megítélésére használt erkölcsi fogalmakat. A tanári és szülői erkölcsi fogalomlistát összevetettük a tanulók erkölcsi fogalmaival, keresve köztük az azonosságot és a különbséget. A tapasztalatunk az, hogy a tanárok több, a szülők kevesebb erkölcsi fogalmat használnak, mint a tanulók.

Szülők

Tanárok

Tanulók

56 fogalom

61 fogalom

48 fogalom

	Tanulók		Tanárok		Szülők	
	által használt fogalmak					
	db	%	db	%	db	%
Gyakran használt fogalm.	31	65	38	62	26	46
Ritkán	10	20	19	31	20	36
Legritkábban	7	15	4	7	10	18
	48	100	61	100	56	100

Az összevetés azt mutatja, hogy a tanulókéhoz hasonlóan a szülők fogalomkincse is széles skálán mozog. Ugyanakkor a tanárok erkölcsi fogalomkincse markánsabb, összeszedettebb.

A pozitív és negatív erkölcsi fogalmak használatának aránya a következő:

	Erkölcsi fogalom		
	Összesen db	+	-
Tanulók	48	46 %	54 %
Tanárok	61	40 %	60 %
Szülők	56	52 %	48 %

Tehát a tanulókéhoz képest a tanárok fogalomkincsében több a negatív fogalom. A szülők fogalomkincse viszont pozitívabb, mint a gyerekéké.

A nemek szerinti összehasonlításban a gyerekek fogalomkincsének vizsgálatakor megállapítottuk, hogy van különbség: a lányok erkölcsi fogalomkincse gazdagabb és pozitívabb, mint a fiuké.

A tanárok megítélése alapján:

Inkább fiura jellemző:

- lusta
- figyelmetlen
- hanyag
- akaratgyenge
- fegyelmezetlen
- felületes
- megbizhatatlan

Inkább lányra jellemző:

- szorgalmas
- segítőkész
- megbízható
- szerény
- lelkiismeretes
- rendes
- pontos
- passzív
- érzékeny
- gátlásos

A szülők megítélése alapján:

- lusta
- nyegle
- jószivű

- szorgalmas
- kedves
- kötelességtudó
- szemtelen
- gátlásos

Néhány következtetés:

A tanárok és szülők által használt fogalomkincs és a tanulók fogalomkincse között az alábbi azonosságot - különbséget találtuk:

- A szülők kevesebb, a tanárok több fogalmat használnak ugyanazon tanulók erkölcsi magatartásának megítélésére.
- A szülők fogalomkincse pozitívabb, mint a tanulóké, a tanároké negatívabb, mint a tanulóké. Itt a szülői elfogultsággal találkozunk, olyan kirívó konkrét jellemzés is volt szülő részéről, amikor egészében pozitívnak minősítette gyermeke

viselkedését, aki az osztály véleménye és a tanárok szerint is inkább negatív személyiség /2-szer bukott, erkölcsi problémák voltak vele az iskolában, csavarog./

- A tanárok fogalomkincse markánsabb, összerendezettebb. Erkölcsi fogalomkincsük tanulásközpontu: a tanítás-tanulás szituációjában tapasztalt tanulói magatartásra vonatkozik főleg, és kevésbé jellemzi a tanulók neveltségi szintjét, egész személyiségét.
- A szülők erkölcsi fogalomkincse a családi nevelés problémáit tükrözi: elsősorban olyan szempontból jellemzik a tanulókat, hogy miben okoznak, vagy nem okoznak nehézséget a szülőknek. Ezek a jelzők főleg az érzelmi szféróba tartoznak: makacs, indulatos, lobbanékony, zárkózott. Elgondolkoztató, hogy a gátoltságosságot a tanulók "rossz" tulajdonságaként kezelik a szülők.

A tanulók erkölcsi ítéleteinek tartalmi vizsgálata

E vizsgálatban a tanulókat tapasztalataik megítélésére készítettük - három meghatározott erkölcsi magatartásformára vonatkozóan.

Ezek: bátorság, becsületesség, igazságosság.

A bátorság

A fogalom meghatározása

"Erkölcsi tulajdonság, amely olyan ember magatartását és erkölcsi arculatát jellemzi, akinek sajátossága a merészség, az állhatatosság, a kitartás, az önuralom, az áldozatkészség. Abban jut kifejezésre, hogy az ember képes veszélyes és bonyolult helyzetben határozottan és célszerűen cselekedni, minden erejét mozgósítani az előtte álló cél elérésére, és szükség esetén kész ön-

magát is feláldozni. "A bátorság fogalmával a kommunista erkölcsben a társadalmi helyzettől függetlenül bármely ember megfelelő cselekvéseit értékeljük, az élet minden területén /munkában, harcban, politikában, az emberek közötti kapcsolatokban; az ujitók merészsége, a saját hibák bátor beismerése, a nyílt bírálat, személyre vonatkozó tekintet nélkül stb./" /Etikai Kislexikon, 25.lap./

A kislétszámu 5.osztályban gyerekes, teljesen kialakulatlan erkölcsi fogalmakkal találkoztunk, pedig az 5.osztályban az osztályfőnök tantervben téma az állhatatosság, bátorság, ügyesség, találékonyság. Érzelmi vonatkozásban is történik utalás, kár hogy halványan: "tisztelje azokat, akik bátrak, veszélyes munkát végeznek." Tevékenységi formaként a véleménymondás bátorsága követelmény. Szembeszáll az esetleges puskázással, sugással, a hibák beismeréséhez szükséges bátorságra nevel.

Ennek ellenére a következő válaszokat kaptuk:

1/ Bátorság alanyát megjelöli, de indokot nem ad 11 tanulóból 5 tanuló, az osztály 54 %-a.

2/ A többiek az alábbi tettekben jelölik meg a bátorságot:

"En az angyalt tartom bátornak, amikor megszökött, meg ügyes is volt" H.G.

"En Dzséznt tartottam bátornak, mert ügyes volt." P.I.

"Elmentem a mamámhoz és egy kislány azt mondta, hogy el-löktem és végül bevallotta, hogy nem löktem el". B.I.

"Jöttem a Tettyéről, jött egy lány és elkapta a kormányt és elestem. Felkeltem az uttestről és mentem tovább." B.I.

"Berta Ibolyát, mert be mert menni a sötét barlangba."

A kontroll osztályban a tanulói válaszok megoszlása a következő:

A bátor tett természete./Mi a bátorság?/

A bátor tett természete	%-os összesítés
1. Az élet feláldozása	
Életveszély vállalása	15
2. Félelem legyőzése külső okokkal szemben	54
kiállás az igazságért	
önkritika, hibák beismerése	8
3. Büntetés önként vállalása	
a büntetés elviselése	23
Egyéb	

A bátor tett alanya./Ki a bátor?/

A bátor tett alanyának közelebbi meghatározását úgy végeztük el, hogy aszerint kategorizáltunk, milyen tevékenységi területen voltak bátrak.

A bátor tett alanya	%-os összesítés
1. Irodalmi hős	6
2. Hétköznapi hős	15
3. Osztálytárs	61
4. Ő maga	6
5. Egyéb	6

Legnagyobb százalékban az osztálytárs jelentkezett bátor tett alanyaként, ebből érdekes - de remélhetően nem jellemzően - hárman a következőkben jelölték meg a bátorság fogalmát és alanyát:

"Pavelka egyszer valami rosszat csinált és az osztályfőnök megkérdezte, hogy mit kér pofont, vagy osztályfőnököt. Ő bátran a pofont választotta!" /ugyanez még egyszer/
A Kiss merte vállalni a két óriási pofont."

A becsületesség

A fogalom meghatározása:

"Erkölcsei tulajdonság, az egyik legfontosabb erkölcsi követelmény megnyilvánulása. Megköveteli, hogy az ember legyen igazságos és elvhű, híven teljesítse vállalt kötelességeit, legyen meggyőződve az általa szolgált ügy igazáról, legyen őszinte embertársaival és önmagával szemben cselekedeteinek motivumait illetően, ismerje el és tartsa tiszteletben mások jogait ahhoz, ami törvényesen megilleti őket. A becsületesség ellentéte a csalás, a hazugság, a hitszegés, a képmutatás..."

/Etikai kislexikon 27-28.lap/

Az osztályfőnöki tantervben az alábbi módon szerepel.

Az 5.osztályban áttételesen két témánál. Az uttorók vidám baráti közössége; az uttoró védi a vörös nyakkendő becsületét. Az uttoró és az őszinteség.

A nevelési tervben követelményként főleg a becsület, a közösség becsülete szerepel. A becsületesség mint erkölcsi tulajdonság a helytállás, a szavak és a tettek összhangja vonatkozásában kerül megfogalmazásra.

A tevékenységi formák a becsületesség kialakítását, nevelését célozzák:

Az 5.o.: "Becsülje meg mások tulajdonát, s a talált tárgyakat adja át az illetékeseknek."

Az ítélet tartalma

A becsületes tett természete./Mi a becsületesség?/

A becsületes tett természete	Kislétszámu Kontroll	
	5. osztály	
1. Megbízhatóság anyagiakban		
a/ talált pénz, tárgy vissza- juttatása	15	23
b/ ellenállás a lopás kísér- tésének	6	—
2. Őszinteség, erkölcsi bátorság		
a/ kártevés bevallása	6	8
b/ mulasztás bevallása	—	54
c/ erkölcsi bátorság, kiállás	—	8
d/ egyéb hibák bevallása	15	8
3. Helytállás a munkában	—	—
4. Nem indokolt	36	

Kategóriákban be nem illő indokolások a kislétszámu osztályból:

"A Katit tartom becsületesnek, mert szeret"

"A Lakót tartom becsületesnek, amikor a Kelement megütötte."

"Egy fiu egy lány osztálytársát megverte./

"En a Gézát tartom becsületesnek, mert akkor is jön, amikor semmim nincs."

A kontroll osztály válaszainak több mint 50 %-át a mulasztások bevallása adja - minden esetben egy osztálytárs vallja be mulasztását, mert elfelejtette megírni, vagy megtanulni a leckét.

Igazságos

A fogalom meghatározása

"Az erkölcsi tudat fogalma, amely azt juttatja kifejezésre, hogy valamely viszonyokat kívánatosnak, az emberi lényeg és az emberi jogok meghatározott felfogásával összhangban állónak tekintünk. Az erkölcsi jó és rossz elvontatott fogalmaitól eltérően, amelyek minden társadalmi jelenség általános erkölcsi értékmérői, az igazságosság az egymással szervesen összefüggő jelenségek viszonyát jellemzi a jónak és a rossznak az emberek közötti megoszlása szempontjából. Ez a fogalom többek között magában foglalja a megfelelést az egyes embereknek /osztályoknak/ a társadalom életében játszott szerepe és szociális helyzetük között; a cselekedet és az igazságtétel /a büntett és a büntetés/, az érdem és a jutalom, a jogok és a kötelességek között. Amennyiben a megfelelés hiányzik közöttük, azt az erkölcsi tudat igazságtalanságnak minősíti. A szocialista igazságfelfogás szerint az ember érdemeit és ennek megfelelően a társadalomban való jogát, társadalmilag hasznos tevékenysége határozza meg, nem pedig a származása vagy vagyona. Ez az igazságfelfogás testesül meg a munka szerinti elosztás szocialista elvében."

/Etikai kislexikon, 133-134.1./

Az osztályfőnöki tantervben két órában szerepel 5.osztályban:
Az uttörő és az őszinteség. A helyes pajtási segítség.

A nevelési tervben a követelmények között két vonatkozásban szerepel. Egyrészt a társadalmi-történelmi tények, események igazságos, illetve igazságtalan voltának felismerése, más-

részt az egyén magatartásában - elsősorban a bírálóban és önbírálatban való igazságosság a követelmény.

A tevékenységi formák között is inkább a társadalmi-történelmi események igazságának tudása, felismerése szerepel /ismerje meg az elnyomottak életét, ...gyűjtsön képeket, cikkeket az elnyomás ellen küzdőkről.../ Az igazságosság mint személyi erkölcsi tulajdonság kialakulását a bíráló - önbírálat gyakorlásával igyekeznek elősegíteni. Az 5.osztályban a jogos bejelentés és árulkodás közti különbségtétel követelménye szerepel.

Az igazságos tett természete. /Mi az igazságosság?/

/%-os összesítés/

Az igazságos tett természete	Kislétszámu Kontroll	
	5.osztály	
1. Saját tévedés belátása	—	8
2. Igazságos bejelentés /árulkodás ellentéte/	—	8
3. Igazságosság az osztályozásban	15	15
4. Igazságosság a versenyek, vetélkedők megítélésében	—	23
5. Igazságosság a közéletben /törvények/		
6. Történelmi igazságok	23	8
7. Igazságos büntetés /mulasztásért, csínytevésért/	—	30
8. Egyéb	39	8
9. Nem indokol	23	

Érdemes megjegyezni, hogy a kontroll 5.osztályban az "igazságos büntetés" kategóriában 30 % abban látta az igazságot, hogy a tanár valami hibáért, vagy mulasztásért megpofozta a tanulót!

A tapasztalat forrása mindkét osztályban tulnyomórészt mikro-környezetükből adódott, az igazságosság átélt élményük volt.

Meglepő a tv és a film háttérbe maradása, és megdöbbentő a könyv teljes hiánya.

ÖSSZEGEZVE:

Mivel csak nagyon kis populációval dolgoztunk következtetéseink viszonylagosan értendők, bizonyos tendenciákat azonban tükröz az erkölcsi fejlettségi szintekről.

Sok esetben azt tapasztaltuk, hogy a kislétszámú osztály tanulói nem jutnak el még az alapvető erkölcsi fogalmak ismeretéig sem, vagy ha igen, az is eltorzul a miliő hatás és a csoport hatás károsító következményei által. Szembeötlő az a színvonalbeli különbség, ami a két - azonos koru osztály tanulóinak feleleteiből kitűnik. Mindezek tehát, életkori sajátosságokkal nem magyarázhatók, nagyrészt nevelési hiány és ebben az iskolai nevelés hiányossága is értendő - másrészt az ingerszegény, az erkölcsi értékeket sok esetben negligáló mikrokörnyezet eredménye.

Tudatos és célszerű pedagógiai munkával el kell érni, hogy megismerjék és elfogadják a társadalmi - családi - egyéni erkölcsi értékrendszert. Ezt azonban a szülőkkel is el kell fogadtatni, tehát az iskolának bizonyos értelemben családnevelő funkciót is el kell látnia.

V. F E J E Z E T

INTERPERSZONÁLIS KAPCSOLATOK ÉRTÉKELÉSE

Példaként bemutatunk néhány egyéni tulajdonságlapot a választások indokolásai alapján:

Az 1-es tanulóra esett pozitív választások indokolásai: /lány/

szép	6-szor	emliti
okos	4-szer	"
ügyes	4-szer	"
Szeretek vele barátkozni	3-szor	"
jókedvű	2-szer	"
rendes	3-szor	"

Egy-szer-egyszer említett pozitív indoklás:

megértő
mindenkivel játszik
művelten beszél
"Tetszik nekem"
jó alakja van
szigorú
vicces
"a fiúk puszilgatják"

Negatív tulajdonságai:

topa	2-szer	emliti	ugyanaz a személy mk.esetben
szeplős és ronda	2-szer	"	
játsza a fejét a lányok előtt			- " -
buta			
felesel			
durcás			

A 11-es tanulóra esett pozitív választások indokai /fiu/

önmagát nem választja

jóbarát 5-ször említik

ügyes 3-szor "

okos 2-szer "

igazságos 2-szer "

Egyszer-egyszer említett pozitív tulajdonság:

erős

rendet tud csinálni

jó

figyel az órán

nem verekszik

bátor

jó számtanista

szereti a kalandot

okos-ravasz

jó tanuló

udvarias

szófogadó

jószívű

Negatív tulajdonsága:

verekszik 2-szer említik

A 2-es tanuló pozitív választásainak indítéka /fiu/

Önmagát választja 5 kérdésnél

Miértekre adott válaszai:

"Rendesen dolgozom és mindig engem választanak"

"Mindenben tehetségem van"

"Ügyes intéző vagyok"

"En vagyok a főnök"

"Okos vagyok"

Szeretik a lányok 2-szer említik

jó barátom 2-szer említik

jó magatartásu 2-szer említik

Egyszer-egyszer említett pozitív tulajdonság

Bátor

okos

ügyes

igazságos

jó humora van

Egyszer említett negatív tulajdonság

csúnyán beszél a tanárokkal

visszafelel

A 3-as tanuló pozitív tulajdonságai /lány/

Aranyos 3-szor említik

szép 3-szor "

okos 3-szor "

jókedvű 2-szer "

Egyszer említik

helyes

jó alakja van

tiszta

ügyes

igazmondó

nem verekedős

udvarias

jószívű

vicces

Negatív választások indoklása

nem szép

szeles

komolytalan

óra alatt beszélget

rossz

A 4-es tanuló pozitív tulajdonságai /fiú/

Az osztályban egyértelműen minden negatív választás felé irányul

Pozitív szavazatot csak ő adott önmagára 2 kérdésre

Indoka: "Tudok biráskodni"

"Sokat vagánykodok"

Negatív választások indoklása

Nagyon buta	10-szer	említik
-------------	---------	---------

verekszik	8-szor,	"
-----------	---------	---

figyelmetlen	3-szor	"
--------------	--------	---

neveletlen	4-szer	"
------------	--------	---

rossz	3-szor	"
-------	--------	---

szemtelen a tanárokkal	2-szer	"
------------------------	--------	---

lop	2-szer	"
-----	--------	---

csal	2-szer	"
------	--------	---

hazudik	2-szer	"
---------	--------	---

hülye	2-szer	"
-------	--------	---

Egyszer említett negatív tulajdonságai

csúnyán beszél

ügyetlen

pószkos a ruhája

feledékeny

nem szeret tanulni

"Egy kerékkal több van neki"

^
ravasz

akaratos

hanyag

"nagyon szereti a lányokat pusziolni"

^
csikálja a lányokat

A 12-es tanuló jellemzése

Pozitív választásai mind önmagára adott szavazataiból erednek.

Ilyenek: jószívű

jó tanuló

becsületos

figyelmesen tanul

Osztálytárasítól kapott negatív választások indokai:

rossz	8.szor emliti	
nagyon buta	5-szor	"
szemtelen a taná-		^
rokkal	5-szor	"
verekszik	4-szer	"
neveletlen	3-szor	"
csunyan beszél	3-szor	"
ügyetlen	2-szer	"
lop	2-szer	"

Egyszer említett negatív tulajdonságai:

figyelmetlen

nem lehet vele játszani

felesel

szereti a lányokat piszkálni

Hőbölög

lusta

szófogadatlan

hanyag

nem tanul

nem tud magán uralkodni

Ez a tanuló egyébként súlyos epilepsiában szenved, elég gyakran jelentkeznek rohamai, sokszor az iskolában is. Ilyenkor tör-zuz, rohangál, kiabál, földhöz vágja magát. A rohamok 5-10 percig is eltartanak. Egész intellektusán érződik a betegség, az epilepsziás karakterbeépülés személyiségére jellemző. Mivel a Nevelési Tanácsadó csak egészségileg ép gyerekekkel foglalkozik, az organikus betegségekből szenvedők - így nevezett is - a Gyermekideggondozó Intézet kezelése alatt áll. Tudomásunk van azonban arról, hogy az anya nem viszi vsz. rendszeresen gyógyszerelés és ellenőrzés céljából az ideggondozóba, sőt az állami nevelőintézetből is hazahozta, mert sokalta azt az összeget, amit fiáért oda fizetnie kellett. Ilyen körülmények között rohamos romlás várható, mely a rohamok gyakoriságában és intenzitásában máris megmutatkozik.

Érdemes megvizsgálnunk, hogy egyes kérdéseknél milyen motiváció késztette válaszára a tanulókat a "Miért"-ekre,

1/a. kérdés: Ki a legjobb barátod osztálytársaid közül?

Ki az a másik kettő, akivel szívesen barátkoznál?

Első ránézésre is szembetűnő, hogy a fiúk és a lányok két szorosán zárt egységet alkotnak, választásaik egymásra nincsenek.

Mind a fiuk, mind a lányok csoportjában találunk egy-egy kölcsönös választást. A fiuknál a 7-11 között, a lányoknál az 1-3 tanuló között.

Pl. a 7 és 11-es tanulók indokai:

"Azért, mert megvéd a nagyoktól"

"Mert ő rendes gyerek"

Az 1-3 tanuló lány, az ő kölcsönös választásaik indoklása:

"Szeretek vele beszélgetni, mert ő megértő"

"Mert aranyos és tetszik nekem"

További vizsgálatainknál a barátválasztás és a kollektív szimpátia /1. és 3. kérdés/ általános mozgatórugóit igyekeztünk felszínre hozni. A motívumokat négy kategóriába soroltuk: konformista /pl. mások is becsülik, tanárok dicsérik, elismert jó tanuló/, szolidáris /pl. jóban rosszban együtt vagyunk, mindig együtt játszunk/, jellem /pl. valamely kiemelt tulajdonság alapján választ/ testi-külsődleges jelek /szép, csinos/.

A döntő fontosságú annak megállapítása, hogy mennyire állnak a középpontban e választásokban a kivánt tulajdonságok és értékek. A konformista kategória 5-ben kevés önálló meggondolást tartalmaz, később azonban a jó tanuló és a mások által is becsült gyermek egyre inkább követésre méltó lesz.

A szolidáris kategóriában már valamivel több válasz tartozik:

"Együtt járunk"; "megértjük egymást"; "barátkozik velem".

A jellem kategóriába főleg a negatív választásokkal találkozunk: lop, csal, hazudik, pénzéhes, stb."

A legtöbb - és ez főleg lányok esetében dominál - a testi, külsődleges jelek alapján való választás: szép, jó alakja van, tiszta, érdekes indoklás egy fiú részéről "mert tetszik nekem".

A fiuknál 2-szer találkozunk azzal a pozitívnak adott választással, hogy "mert tetszik a lányoknak".

A jellem alapján történő választásnál a 7-es tanulóra esett a legtöbb választás /L.8. ábra/.

Indokok: "nem lop"	"nem csal"
"nem hazudik"	"jól tud bírálni"
"okos"	"fegyelmezett"
"igazságos"	

ÖSSZEGEZVE:

A vizsgált osztály még nem egységes, nincs egyetlen döntő jelentőségű aktivacsoport, mely kizszorítaná a többi törekvéseket. Miután erkölcsi fogalmaik kialakulatlanok, vagy nem megfelelően tudatosultak, az indokaik sem meggyőzőek, helytállóak sok esetben.

Az osztály szociometriai térképéről leolvasható /L.1. ábra/ 5 pozitív kölcsönös és 2 negatív kölcsönös választás.

Mivel nap mint nap mindenki mindenkivel kommunikál, állandóan változtatva ezzel az osztály dinamikus képét és valóságos erőviszonyait, a nevelő munkának arra kell irányulnia, hogy ez az elmozdulás pozitív irányba történjék. Ki kell alakítani egy - a kívánt normákat és értékeket hordozó - referencia csoportot, mellyel egyre inkább kizszorítjuk a bandázó, vagánykodó tendenciák érvényesülését. A barátkozások elősegítésével, a periférián levő két tanuló osztályközösségbe való bevonásával nagy mértékben javítható lenne az osztályszellem. Az iskolán kívüli spontán csoportosulásuk figyelemmel kísérésével, ellenőrzésével csökkentenénk a veszélyét az antiszociális személyiség-zavar kialakulásának.

VI. F E J E Z E T

AZ EGYÉNI ESETELEMZÉSEK ÖSSZEGEZÉSE ÉS NEVELÉSI
FELADATOK

Az egyéni esetlemezések összegezése és nevelési feladatok

"...az ember az emocionális reakciók széles választékának kapacitásával születik /magában hordja az oroszlánt és a nyulat/, és igen jelentős mértékben kora gyermekkori tapasztalatai határozzák meg azokat a módokat, ahogyan stressz-helyzetekben később reagálni fog. Más szóval: az ember emocionális fejlődésének evolúciós folyamata a családi körben válik teljessé." /Funkenstein 1955./

Az antiszociális irányú fejlődéstorzulás hátterében mint minden más kóros, pszichés reakciónál mind biológiai, mind pszichoszociális okok találhatók, melyek között az utóbbiak a döntőek. Különösen áll ez a korai és a legkorábbi értelmetlen behatásokra, melyek ismét jóval kijebbb tolták az átöröklés határait. René Spitz ma már köztudatban átment megfigyelései, sőt kísérletei részletesen feltárták azokat a sorsdöntő folyamatokat, melyek a kisgyermekben végbemennek, amikor első és legintenzívebb szeretetének tárgyától, anyjától fizikailag vagy "csak" érzelmileg elszakadni kénytelen, amikor az anya jelen van ugyan, de magatartása a gyermekre káros. A gyermek fejlődése - különösen az ösztönélet terén - gyakran ezen a ponton megreked. A külvilágtól elfordul, mert nincs tárgya többé a pozitív érzelmeknek, nincs akihez ragaszkodjék. Az ösztönök, illetőleg azok pszichés reprezentánsai, az érzelmek tehát disszociálódnak. További kö-

vetkezményei a gyermek befelé fordulásának a realitással való kapcsolat, az érdeklődés elvesztése, de főleg a szeretőképes-ség elcsökevényesedése. Ehhez járul a külvilággal való circulus vitiosus következtében az agresszióval való telítődés, a nagy belső feszültség következtében kialakult alacsonyabb ingerküszöb. A fejlődési zavar a személyiség összes komponenseire kiterjed, s egészében változtatja meg azt és annak összes reakcióit.

A vázolt tragikus pszichés történések a gyermek életében tehát folyamatosan, láncreakcióban maguk után vonják mindazokat a kóros strukturális elváltozásokat, melyekkel a "problematikus", antiszociális személyiségnél találkozunk, s melyek a környezet-tel való circulus vitiosus kapcsán egyre kiterjedtebbé válnak. Az érzelmi tárgyát vesztett gyermekben nem fejlődnek ki szilárd etikai fékek egyrészt, mert nem volt kinek a szeretetért lemondania ösztönkielégüléseiről, másrészt nem volt kivel azonosítania magát. Az említett elszakadás a realitástól kiegészíti azt a képet, melyet En-gyengeségnek nevezünk.

Az irrerealitásba fordult és korai ösztönfokon maradt személyi-ség gondolkodása is infantilis: mágikus, autisztikus, ezért gyakran fantasztikus hazudozóvá is válik. Az igen gyakran súlyosan miliőserült egyénnél mély megalázottság és önbecsülés hiánya is észlelhető. Judiciuma, általában logikája is meggyengül.

Mindezek után nézzük meg mennyiben igazak ezek, a vizsgált problematikus osztály tanulóinak esetében.

Az anamnestikus adatokat összefoglaló táblázatból /L3mell./ rögtön szembetűnik az a tény, hogy a gyermekek 54 %-a nem

kivánt terhességből származik. A terhesség 63 %-ánál zaklatott volt: 36 %-nál betegség, 27 %-nál családi viszály, alkaoholizmus miatt. 27 % szülés után nem sirt fel, éleszteni kellett, 45 % alacsony sullyal született.

Ha egyetértünk azokkal az elméletekkel, melyek nagy, sokszor döntő jelentőséget tulajdonítanak az anyával való szoros pozitív érzelmi kapcsolatnak, a legkorábbi ártalmas hatásoknak, a korai leválasztásnak traumatizáló hatást, akkor érdemes figyelmesen elemeznünk a kapott eredményeinket. A gyermekek 90 %-t az anya nem szoptatta. Ez önmagában talán nem mond sokat, de ha kiegészítjük azzal a ténnyel, hogy 54 % nem kivánt gyerek volt, ugyanennyien nem a megfelelő ütemben fejlődtek, a magas betegségi aránnyal /csipőficam, magas láz, tüdőgyulladás/, a 27 %-os csonka család és a 36 %-os nevelő szülői adatokkal, s figyelembe vesszük azokat a környezeti ártalmakat és nevelési hibákat, melyek a gyermeket egész eddigi élete folyamán érték, nagymértékben máris közelebb kerültünk azokhoz az okokhoz, melyek a gyermekek magatartási és személyiségzavarainak kialakulásához vezethetett.

Az elkövetett nevelési hibákat és ezek hatására kialakult negatív viselkedési formákat minden tanulónál egyenként megvizsgáltuk, majd ezeket összegezve arra kerestünk feleletet, melyek a nevelési nehézségek kialakulását leginkább kiváltó okok /L.4. melléklet/

A ..5...sz.mellékletünkben összefoglalva ábrázoltuk a gyermek személyiségére ható negatív ártalmakat és az ártalmak hatására kialakult negatív viselkedési formákat.

Kitűnik, hogy milyen nagy százalékban szerepelnek a nevelési hibák és a fiziológiás ártalmak, és ezeken belül is egyes hatások hatványozottabban jelentkeznek.

Ilyenek a környezeti ártalmaknál a családi viszályok /63 %/, a nevelési hibák közül kiemelkedik a felügyelet hiánya /90 %/, elhanyagoló nevelés, rendre szoktatás hiánya /63-63 %/, de az érzelmi kapcsolat hiánya, a verés és a kettős nevelés is magas százalékkal jelentkezik.

A negatív viselkedési formák közül a verekedés, agresszió áll az első helyen 84 %-kal, a gátoltság /63 %/, a magányosság /55 %/ magas aránya is elgondolkodtató.

Érdekes és az életkori sajátosságokon túl is nagyobb arányban fordul elő a csavargás /63 %/ és a hazugság /70 %/. Ezeken a kategóriákon belül is a "kalandvágyból való csavargás" a jellemző, egy gyerek sem csavarog rossz osztályzat, ellenőrzőbe való beírás és az ezzel kapcsolatos szülői szidás miatt - hisz mint ahogy a nevelési hibáknál már említettük, a tanulók 90 %-t nem ellenőrzik, nem kérik számon otthon. A hazugságoknál a "fantázia hazugságok" /70 %/ dominálnak, de magas a "presztizs hazugságok" /61 %/ százaléka is, melyekből főleg az érzelmi elhanyagoltságuk tükröződik. Hazugságuk által akarnak fontosabbak, többek, érdekesebbek lenni, így szerezni népszerűséget, barátokat, próbálnak valahová, valakikhez tartozni, ha már ezt a támaszt, biztonságérzetet a családban nem tudják megtalálni.

Zárókövetkeztetés

Általános konklúziók

- a/ A vizsgált 14 gyermek közül, akik iskolai magatartásukkal az iskola számára is többé-kevésbé súlyos problémát jelen-
tenek a szomatikus tekintetben sérült 7 gyermek /50 %/.
A szomatikus sérülések szülési sérülések, lezajlott encepha-
litis következményes tünetei, különböző kórképek halmozó-
dása vagy ezek kombinációi.
Mindezekhez, az esetek többségében otthoni környezeti prob-
lémák, ártalmak társulnak: szülők alkoholizmusa, rendezet-
len családi helyzet, anyagi nehézség, szülők válása stb.,
azaz egytől egyig rendkívül súlyos mértékben traumatizáló
környezeti hatások.
- b/ Ki kell térnünk a pedagógusok és a gyermekek, valamint az
iskola és a közösség kapcsolatára is. A kazuisztikai anyag-
ban, minden esetben, ahol ilyent kaptunk leírtuk a pedagó-
gusnak a gyermekről adott jellemzését. Bár ezek a jellemzé-
sek pontosságra törekednek, és igyekeznek a gyermek szemé-
lyiségét, környezetét, iskolai magatartását lehetőleg rész-
letesen jellemezni, bemutatni, két feltűnő sajátosságuk van:
1. nem látják át tisztán az egyes eset strukturáját; 2. nem
minden esetben tanusítanak kellő jóindulatot és megértést
a gyermek és a környezet problémáival szemben. Hangjuk gyak-
ran nemcsak bíráló, hanem elutasító, nemegyszer türelmetlen.
Ezért a jellemzések sokszor szubjektívek, diszkriptívek,
csak egy-egy esetben mutatnak rá a problémát meghatározó

tényezőkre és azok összefüggésrendszerére, azaz úgy tűnik, hogy nem épülnek egységes pszichológiai és szociológiai szemléletre.

A terület, ahol az iskola működik szociográfiai szempontból igen nehéz. Ilyen területen működő iskolának komoly iskolán kívüli közösség-nevelő feladatai is lennének a tanításon kívül. Hogy az iskola és a lakóterület közösségének kapcsolata problematikus, az világosan kitűnik egyrészt a szülők magatartásából, másrészt a pedagógusoknak a gyermekeknek adott jellemzéséből, végül maguknak a gyerekeknek a pedagógus személyéről és bánásmódjáról kialakított véleményéből.

Mindezen adatok végkonklúziójaként a szóban lévő iskola kislétszámú osztályával kapcsolatban a következőket javasoltuk:

1/ Tekintve, hogy a vizsgált gyermekek mindegyike vagy szomatikusan, vagy környezeti tényezők következtében, vagy mindkét tényező együttes hatásaként súlyosan sérült személyiségű, minden gyermek lehetőleg egyéni kontaktust, bánásmódot, azaz speciális pedagógiai formákat igényel.

2/ Nehéz otthoni körülményeik javítására és az iskola közösségnevelő feladatának ellátására ifjúsági klubok szervezését, szakkörök létrehozását, azaz az iskolán belül a gyermek számára megfelelő irányított szociális kollektívák szervezését tartjuk szükségesnek.

3/ Véleményünk szerint nagymértékben előmozdítaná az iskola kapcsolatát a környezettel, ha a szülői munkaközösség munkáját időnként szakképzett pszichológus is irányítaná. Az iskola és a környék kapcsolatát idővel legszerencsésebb módon egy értelmesen vezetett családi tanácsadó szerv létrehozásával le-

hetne befolyásolni. Ez nemcsak tanácsokat adna, hanem szociális gondozási feladatokkal is törődne.

4/ Mivel magas a bukások száma, a kislétszámú osztály tanulói-
nak 45 %-a már osztályt ismételt /3 tanuló bukott 1-szer; 2 ta-
nuló 2-szer, 1 tanuló 3-szor ismételt osztályt/, feltétlenül
szükségesnek tartanánk ezek rendszeres korrepetálását, tanulás-
ban való segítésüket.

5/ A csavargások csökkenthetők lennének ha a rászoruló tanulók
napközis elhelyezést nyernének.

6/ Erkölcsi fogalmaik is sürgős fejlesztést igényelnek, meg
kell ismertetni és elfogadtatni velük a társadalmilag kötelező
erkölcsi normákat. Az iskola nevelőmunkájának arra kell irá-
nyulnia, hogy képessé tegye őket a mikrokörnyezetük negatív er-
kölcsi hatásainak elutasítására, és pozitív erkölcsi ítéleteik
kialakítására.

7/ Elő kell segíteni baráti közösségek, pozitív interperszoná-
lis kapcsolatok létrejöttét, ki kell alakítani a "jó mag"-ot,
a referencia csoportot.

8/ Emelni kell a pedagógusok pszichológiai kulturáltságát,
ahhoz, hogy az osztályban és az iskolában a pszichológiai at-
mosféra megfelelő legyen.

Vizsgálatainkból kitűnik, hogy a személyiségzavarok nem szük-
ségszerűen jelentkezhetnek, mindig bizonyos okok, hiányosságok
hatására alakulnak ki. Ezért tartjuk nagyon fontos feladatnak
a prevenciót, az időben elkezdett korrigáló neveléssel sok
későbbi probléma kialakulása előzhető meg. Ezt a célt szolgál-
ják bizonyos mértékig a korrekciós I.osztályok felállítása is.

Ezekben az osztályokban jórészt olyan gyerekek kerülnek, akik valamely területen koruk átlagától kis mértékben elmaradtak, vagy magatartásuk szempontjából iskolaéretlenek. Több egyéni törődéssel, lassabb tanulási tempóval, speciális pedagógiai ráhatásokkal általában 1 év alatt a megfelelő szintre felfejleszthetők. Ha az ilyen gyermekek egy normál osztály keretein belül kezdik az első osztályt, retardáltságuknál fogva nem képesek megfelelni a velük szemben támasztott követelményeknek, a sikertelenségek, kudarcok halmozódása magatartászavarok kialakulásához vezethet. Tehát ezekkel a korrekciós osztályokkal már a problémák elé megyünk, sőt nevelési tanácsadónk keretén belül kísérletként az 1974/75-ös tanévre korrekciós óvodát is létrehoztunk, melyben a 6 éves, főleg magatartászavar miatt iskolaéretlen óvodásokat vettünk fel. Az alkalmazott korrekciós, fejlesztő nevelési módszerekkel azt szeretnénk elérni, hogy 1 év múlva ők is beiskolázhatók legyenek, zökkenő nélkül illeszkedjenek be az iskolai életbe.

Nem lehet azonban csak iskolai szinten küzdeni a problémák ellen. Elszigetelten, a szülőktől, környezettől függetlenül nem lehet munkánk eredményes.

Elsősorban a szülőket kell megnyernünk, munkatársainká tennünk őket.

Nagyon fontos a szülők körében végzett felvilágosító-nevelő munka. Előadások, kiadványok keretében meg kell ismertetni velük az ok és okozati összefüggéseket, az egyes helytelen nevelési módszerekre kialakulható "problematikus" vagy antiszociális viselkedési reakciókat.

A nevelési tanácsadó ebben is sokat tud segíteni az iskolának. Munkája során nem csak a gyerekekkel, hanem a szülőkkel is foglalkozik, ellátja őket nevelési tanácsokkal. Nem csak a szülőkkel, hanem más intézményekkel is kapcsolatot tart, nevezetesen a gyámhatóságokkal, tanácsi és társadalmi szervezetekkel. Így lehetőség nyílik arra, hogy szükség esetén állami gondozásba vételre, térítéses intézeti elhelyezésre, védő-óvó intézkedés megtételére, vagy más iskolába való áthelyezésre tegyen javaslatot. Kezdeményezheti az alkoholista szülő kényszeralkoholelvonó kezelését, láthatási perekben, örökbefogadásnál is nyilvánít véleményt. Minden döntésében gyermek centrikusnak kell lennie, minden módot és eszközt igénybe kell venni, hogy célunkat - a gyermek egészséges értelmi és érzelmi fejlődését biztosítsuk és megakadályozzuk az antiszociális személyiség kialakulását.

Mivel vizsgálatainkban csak kis populációt ⁿértettünk, eredményeink, következtetéseink viszonylagosan értendők, csak bizonyos tendenciákat tükröznek.

A téma főbb irányai nem tekinthetők lezártnak, aktualitásánál fogva érdemes lenne továbbfejlesztve szélesebb körben megvizsgálni a nehezen nevelhetőség kérdését.

Esettanulmányok

1/ B. Ildikó 11 év 3 hó

Panasz: első alkalommal 1974 januárjában került a nevelési tanácsadóba az iskola kérésére, a szeptemberben induló kislétszámú osztályba akarták áthelyezni. Több tárgyból bukásra állt. Gátlásos, "tanárai kérdéseire soha sem válaszol". Társaival szemben durva, agresszív, sértődékeny, dacos.

Szociális háttér: a szülők egy és fél éve elváltak. 3 szoba összkomfortos lakásukat az anya kénytelen volt két gyerekével elhagyni az apa ittas, verekedős életmódja miatt. Jelenleg albérletben laknak, csak vsz.jár iskolába, a nővére már dolgozik. Mater kesztyűvarrónő, az apa bányász.

Anamnézis: a gyermek 3.terhességből 9 hónapra született 3200 gr-al, rögtön felsírt. Igen zaklatott terhesség, az apa alkoholizmusa és brutalitása miatt. Matert terhesen is sokszor megverte. Az első 3-4 hónapot kórházban töltötte, nem tudott felkelni, szédült, hányt, gyakran elájult. Félidő után ezek a panaszok megszűntek.

Csecsemőkorban szépen fejlődött, 1 és fél évig szopott. Utána mater dolgozni ment és akkor mater huga nevelte egész 3 éves koráig. Az anya csak hetente 1-2 alkalommal látogatta, "ilyenkor nagyon csintalan volt, nem fogadott nekem szót." 3 éves korában az üzemi óvódába került és ekkor már az anya nevelte. Az óvódában nagyon sok probléma volt vele, reggelente mater alig tudta otthagyni. Sirt, senkihez sem akart menni, 9 óra tájban az izgalomtól mindig hőemelkedése volt. Kb. 1 évig volt ez így, hazafelé menet materral szemben durcáskodott. Iskolába

kerüléskor ismét előtérbe kerültek ezek a problémák. "Egyáltalán nem beszélt, nem ment be a tornaterembe, amíg nem szokta meg társait." Bizonyítványa I.o.: 2,8, majd IV.osztályig közepes, V-ben 3 tárgyból /számtan, földrajz, történelem/ bukott. Magatartásból is 3-as volt,"a gyerekek közt csintalan."

1973 nyarán került sor a válásra. Ezt vsz.agresszivitással fogadta, hogy neki új iskolába kell mennie. Apját nem igen akarja látogatni, bár az anya küldi. Legfeljebb akkor hajlandó elmenni, ha valami ajándékot kap.

Személyiségstátus: Közepes intelligencia, vizsgálat alatt száját csipkedi. Válaszait alig meri kimondani, lassan, bizonytalanul dolgozik. Nem tanulta meg a logikus gondolkodást, és a gondolatok tömör, rövid megfogalmazását. Magatartása csendes, halk, de jól kooperál. Félni szokott felelésnél, orvostól, kutyától és részeg embertől. Gyakran vannak rossz álmai: anyja meghalt, intézetbe vitték, ahol rosszul bántak vele. Jó álma: "hogyan sok pénzünk lesz, veszek egy nagy házat, 3 szobát és a középső szoba lesz az enyém." Izgulni: felelésnél, hogy rosszat mond, kinevetik a gyerekek, ezért nem válaszol, ha felhívják. Szeretné ha a család ismét együtt élne.

Gyermek PFT: Legjelentősebb magatartási meghatározója: a zárlat, s az akadályok eluralkodása vsz.visszavonulás, időnként deffenzív harciasság.

Bender-B: T: 94 %

Orvosi vizsgálat: Idegrendszer: Agyidegek rendben. Kóros reflex Ø. Psychésen: azonnal teremthető vele kontaktus, de szűkszavúan beszél. Szorongás, gátoltság akkor jelentkezik, amikor az iskoláról, tanulmányi eredményről esik szó. Olvasási feladatnál ki-

fejezetten izgatott lesz, kapkodva, egyenetlen tempóban, kissé szorongva, de csaknem hibátlanul olvas.

Vélemény: pszervi eltérés nincs. Feladathelyzetben kifejezett szorongás, beszédgátlás.

Nevelési tanács: elsősorban a gyermeket kellett megközelíteni. Egyéni foglalkozást először elutasította, mondván "az iskolában kicsufolnak, azt hiszik bolond vagyok". Amikor azonban megtudja, hogy osztálytársnője is ide jár, akkor már szívesen beleegezik, sőt a későbbiekben már hívás nélkül, spontán is eljön. Korrepetálással segítjük a számtan és történelem tanulásában. Új tanulási módszerrel ismertetjük meg. Önbizalma növelését dicsérettel segítjük - az anyától is kérjük, vegye észre a legkisebb javulását, igyekezetét, ne büntesse visszaeséseknél. Buzdítsa, bátorítsa ő is. Jelenleg megfelelő a kapcsolat, tanulmányaiban is egy kis javulás mutatkozik. Az osztályon belül van kölcsönös választása, és ez a barátság fejlesztő hatással van rá. További therápiás foglalkozásokon részt vesz.

2/ B.Csaba 12 év 4 hó

Panasz: Az iskola küldi magatartászavar miatt a tanácsadóba.

Tanárnője jellemzéséből: "...Már kisebb korában is lopott, csavargott. Modora hizelgő, simulékony, de gyakran dacos, fékezhetetlen, nehezen tud uralkodni magán. Szorgalma, kitartása nincs, a tanulás nem érdekli."

Életelőzmény: Nevelőanyja hozza el intézetünkbe. A gyermek születésének, fejlődésének körülményeiről pontos tájékoztatást nem tud adni, mivel a gyermeket csak 3 éves kora óta ismeri, mióta a vsz.édesapjával házasságot kötött.

A gyermek az apa első házasságából született, ahol összesen 8 gyerek volt, vsz. a 4. gyerek. Az édesanya jelenleg is börtönbüntetését tölti, 16-szor van most börtönben, lopás, család miatt. Vsz. 7 hónapos volt, amikor anyja ismét börtönbe került, ekkor az apa hetes bölcsődébe adta fiát. 9 hónapos korában súlyos asthmás rohamokkal kórházban kezelték 3 hónapig, onnan állami gondozásba került, majd kikerült nevelőszülőkhöz. 3 éves volt, amikor apja másodszor megnősült és vsz. ismét magához vették. Még egy bátyja élt velük együtt, de jelenleg fegyverlopás miatt Aszódon van nevelőintézetben. Amíg bátyja otthon volt vsz. is lopott, néha az iskolából is. Mióta a bátyja nincs otthon, lényeges javulást tapasztaltak nála, semmit nem vett el azóta otthonról. Mostanában az otthoni probléma vele az, hogy "hisztizik", ha ő valamit nem akar megcsinálni, arra sem szép szóval, sem veréssel nem lehet kényszeríteni. "Nagyon gyűlöli" azt, aki nem engedelmeskedik neki. Nevelőanyjának nem fogad szót, apjától fél, ő ritkán veri meg, de akkor nagyon. Büntetni semmivel sem tudják.

Kisgyermekkorában amikor még nevelőszülőknél volt, jártak vele ideggyógyászhoz, "olyan gátlásai voltak, hogy ha társaság volt a szobában, nem mert a szoba közepére kilépni, a falmellé bujt, vagy a sarokba és nem lehetett onnan kicsalogatni. Esténként félálomban fejét ütemesen órák hosszat a tenyeréhez verte, ez még ma is fennáll. 3-4 éves kora között előfordult, hogy napközben is bevizelt, beszélt, ez azóta nem fordult elő.

Iskoláskor: 7 éves korában került iskolába, mert nem találták iskolaérettnek. I. osztályban külön tanár korrepetálta, nagyon

nehezen tanult számolni és olvasni. I-II.osztályban közepes tanuló volt, III-ban osztályismétlésre bukott számtanból, nyelvtanból, környezetből. Magatartása 2-es volt, nevelőanyja szerint ebben az is szerepet játszik, hogy bátyja is ebben az iskolában járt, és nem egészen elfogulatlanok vsz-el a tanárok, ha bárhol lopás van, először vsz-t gyanúsítják. Tanulás egyáltalán nem érdekli, "ha valamit nem ért lemásolja másokéről a napköziben, otthon nem hajlandó elővenni a könyveit."

Szociális körülményeik jók, 2 szoba összkomfortos lakásban 4-en élnek, vsz.5 éves mostoha hugával alszik egyik szobában. Anyagi gondjaik nincsenek. Apa nagyon szereti a fiút "több jót lát benne mint ami tényleg van benne". Az apával többszöri kérésre sem tudtamtalálkozni, mivel magánkisiparos kutmester, majdnem állandóan vidéken van, így nem tudtuk a találkozást létrehozni. A fiú csavargásainak, rossz tanulmányi eredményének is egyik oka az apai ellenőrzés hiánya.

Személyisége jelenleg: alacsony intelligencia szint, beszűkült érdeklődés. Figyelme könnyen elterelődik, nehezen rögzíthető. Dolgok, jelenségek közti összefüggésekkel nehezen ismeri fel. Logikai gondolkodása fejletlen.

Kezdetből jó kontaktus, szívesen mesél otthoni és iskolai eseményekről. Családrajznál magát mindenkinél nagyobbbnak rajzolja. Bátyjáról elmondja, hogy Aszódon van. Miért? "Mert lopott meg valami ilyesmi..." Te tudtál róla? "Tudtam, de én nem vagyok beköpös..." Osztálytársai közül van egy barátja, már tavaly is barátok voltak "...klassz srác, mert jól tud lopni, a hosszú kabátja alá dugja a bazárosoknál a bicskát, meg még sok mást is.."

mondja róla. Édesanyjáról nem tesz említést, állami gondozásáról, nevelőszüleinél töltött időről sem beszél. Érzelmi kötődése csak apjához van, de ő maga is sokszor említi "nem ér rá apu, nem is figyel mit mondok, mindig vidéken van... 1 hét után iratom alá vele az ellenőrzőt, ha valami rossz van benne, akkor már nem aktuális a verés és azt is csak vasárnap este, hogy szombaton kimőhessek játszani."

Mióta intézetünkbe járnak az osztályban nem fordult elő lopás, ami gyakori, szinte mindennapos dolog volt az osztályban, és a tettest sem lehetett soha megtalálni. Az utolsó lopásról mind-egyik gyerek külön-külön elmondta a véleményét, és ebből egyöntetűen sikerült a tettes személyét megtalálni. Vsz. egy terápiás foglalkozáson barátjával - aki szintén gyakran lop - felszólítás nélkül bábozással ezt a lopást játszotta el, és meglepő pozitív erkölcsi megnyilatkozásai voltak vsz-nek, elítélte a lopást, pedig eddig azt "vagány" dolognak tartotta.

Csoportos foglalkozásokon mindig ő a vezető személyiség, játékban irányít, bábozásnál - amit nagyon szeretnék - ő adja másoknak is a szöveget. Tanulmányaiban javulás látszik, de nagyon hullámzó teljesítménnyel. Korrepetáláson részt vesz, de csak indirekt módon lehet rá hatni. Buzditással, dicsérettel lehet csak nála célt elérni, különben zárkózott, sértődékeny.

Személyiségfejlődésének okai: A korai kisgyermekkorban bekövetkezett hospitalizáció, az anyától való elszakítotttsága, majd az állami gondozás károsan befolyásolta személyiségfejlődését. Anyját gyakorlatilag nem is ismeri, csak negatív megnyilatkozásokat hallott róla és csak arról értesült, hogy akkor éppen melyik börtönben van. Ez az elvesztett anyai szeretet rideggé, cinikussá tette, pedig nagyon erős benne a szeretetvágy, de soha

senki nem volt körülötte, aki ezt kielégítette volna "engem soha nem szeretett senki ...még ha megvernének, de tudnám, hogy azért teszik mert azt akarják, hogy jobb legyek... de csak ütnek... Az iskolában is én vagyok a lopós a tanáraink szemében, mert a bátyám is odajárt"...

Az apa bár szereti, ezt nem tudja vele éreztetni "nem ér rá", a nevelőanyja közömbös vele szemben. Ma is "kulcsos" gyerek, egyedül van otthon reggel, nem indítja utnak senki, mert a szülők korán elmennek dolgozni. Ezt a súlyos érzelmi elhagyatottságot természetesen követi a személyiség erkölcsi fejlődésének retardációja. Az idősebb testvér modelljével /akinek hasonló okok, mechanizmusok lehettek fel/ való azonosulása is okként szerepelhet.

Nevelési tanácsok: Minthogy az apával egyáltalán nem tudunk találkozni, a családi csoportterápiát csak a nevelőanya és gyermek együttesére lehetett közvetlen úton megvalósítani. A lopások esetében egyszerű volna elmagyarázni a gyermeknek, hogy ne lopjon, mert ezért mindenki haragszik rá - csak éppen kevés, vagy semmilyen eredménnyel nem jár. Ebben az esetben a lopást az ún. "hiánypótlás", "szeretetlopás" kategóriájába utasíthatjuk. A lopások végleges megszűnésének lehetősége megvan, ha valakivel pozitív interperszonális kapcsolatba kerülne. Jelenleg minden héten felkeres, beszámol a vele törtétekről, a mutatkozó javulás azonban még nem tekinthető véglegesnek személyiségében, mert csak az "én kedvemért" jó, s ha a pszichológus valamiért eltűnik mellőle, nagy a lehetőség a visszaesésre, egyszerűen azért, mert eddigi magatartás-

sémái igen sokáig domináltak. Családon belül kell kialakítani egy olyan interperszonális kötődést, mely állandóvá teszi a kialakulandó pozitív személyiségét.

3/ B.Ibolya 11 év 5 hó

Panasz: Osztályfőnöke küldi: "gyenge képességű, hanyag, érdektelen, közösségbe nehezen illeszkedik be. Társaival szemben durva, csunya kifejezéseket használ, sokat verekszik. Hibáit nem ismeri be, hanem társaira fogja. Szeret árulkodni."

Anya panasza: "nehezen kezelhető, ideges, akaratos, ahogy nő mindig rosszabb lesz." Csavarog, visszafelesel, nem tudják semmivel büntetni.

Anamnesis: 2.terhességből született. Az első terhesség 3 hónap után spontán vetéléssel megszűnt. Vsz-el való terhesség ideje alatt állandóan rettegett, hogy ezt a terhességet sem tudja kihordani. Sokat feküdt kórházban, injekciókat, tablettákat kapott. Egész terhesség alatt hányt. Vsz. asphyxiában született, élesztgetni kellett. 4 és fél hónapos koráig szopott, mindig étvágytalan, rossz evő volt. Sokat sirt, nyugtalan volt. 5 hónapos koráig anya nevelte otthon, majd az anyai nagymamához került.

Kisgyermekkor: 11 hónapos korában jött az első foga, 20 hónapos korában kezdett el beszélni. 12 hónapos korában vették észre, hogy kétoldali csipőficama van. Emiatt 6 hónapig gipszbe volt, majd 4 hónapig frejkába, majd 4 hónapig szijba tették. 22 hónapos volt, amikor levették róla, addig még ülnie sem szabadott. A levétel után 2-3 héttel már tudott menni. Betegsége alatt anyja 1 évig fizetés nélküli szabadságot vett ki,

hogy vsz-t ápolja. A nagymamáék viszont nagyon elkényeztet-
ték, a szülők bármennyire is szerették volna vsz-t követke-
zetesen nevelni, a nagyszülők mindenben a gyermek pártját
fogták. "A mai napig is ezt csinálják..." 3 éves korától
óvódába járt, dac jelenségek voltak, ebben az időben állan-
dóan elcsavargott. 6 éves korában került iskolába, mindig
közepes tanuló volt, 5-ben osztályismétlésre bukott. 2 év-
vel ezelőtt voltak a gyermekideggondozóban, mert állandó
fejfájásra panaszkodott, nagyon ideges, türelmetlen volt,
szüleivel csúnyán beszélt, káromkodott.

Szociális háttér: 2 szoba konyhás saját házukban laknak 4-en.
Anyagilag rendezettek. A szülők sokat foglalkoznak, törődnek
a gyerekekkel. VSz-nek 1 és fél éves kishugya van. Ezzel a ter-
hességgel az anya végig kórházban feküdt, ez idő alatt vsz.
apjával volt otthon. Az apa nagyon akarta a második gyereket,
ugy néz ki a kisebb gyereket-anya szerint - jobban szereti,
vsz-el szemben türelmetlen, elutasító, gyakran megveri. A
szülők házassága jó "ha veszekedés van az is csak vsz. miatt,
mert a férjem mindent tragikusan vesz."

Személyisége jelenleg: legjobban a kistestvérét szereti, any-
jához bizalmas. Apjával szembeni ambivalens "nagyon goromba,
minden kicsiségért kiabál." Elismeri, hogy ebben az ő fele-
selésének is nagy szerepe van, de nem hiszi, hogy ha megvál-
tozna apja szeretné "mert azt mondta, ha két élete lenne ak-
kor sem szeretne engem..."

Kora átlagánál magasabb intelligenciájú. Feladatmegoldások-
nál gyakran hagyatkozik a "próba-szerencse" formulára.

Elkalandozó figyelmű, néha gondolkodás nélkül válaszol, majd hirtelen helyesbit. Érzelmi helyzete: szorongó, bizonytalan és magányos. Hirtelen haragu, türelmetlen, könnyen és sokat verekszik. Napi környezetével nagyon nehezen tud emiatt kapcsolatot tartani. Jó szóval, türelemmel könnyen kezelhető, azonban szélsőséges indulatkitörésekre mindvégig hajlamos.

A személyiségfejlődés okai:

Organikus téren: valószínűleg nem mult el nyomtalanul a zaklatott graviditás, az asptixiás szülés, bár intellektusa nem mutat organikus sérülést. Rendkívül bizonytalan érzelmi helyzetében - az apa tulságos szigora, idegessége, mater engedékenysége, nagyszülők kényeztetése, hosszú kórházi kezelés nem alakult ki jó interperszociális viszonyulási készség. Érti apja megkülönböztető szeretetét, nem tud belenyugodni abba, hogy a hosszú ideig élvezett egyke szerepéből kiesett. Kistestvére iránti szeretete is ambivalikus, szereti, de sokszor durva, ingerlékeny vele szemben is. Időnként felszínre törő testvérféltékenysége - mely agresszivitásában nyilvánul meg - reálisnak tűnik. Az apával nem sikerült találkozást elérni sok elfoglaltságára hivatkozva eddig nem jelent meg, ismételt kérdésünkre sem.

Nevelési tanács: olyan magatartási rendellenességről és viselkedési zavarról van tehát szó, amit kora gyermekkortól kezdve nem megfelelő környezeti hatás következtében kialakult zavart, érzelmi fejlődés, zavart érzelmi élet hozott létre, ami a prepubertás és a pubertás életszakaszában egyre nagyobb mértékben felduzzadt. Ezért elsősorban az apát kell rábírunk arra, hogy érzelmeit vsz-el szemben pozitív irányba megvál-

toztassa. Az anyával megbeszéltük a következetes nevelési teendőket, dicsérje igyekezetét és néha kettesben menjenek sétálni, vagy bevásárolni, tehát a kicsitől függetlenül "csak" vele is töltsön naponta egy kis időt, amikor problémáit beszéljék meg bizalmasan. Mivel jegyei nem tükrözik a valós képességeit megvizsgáltuk tanulási módszereit, amik nagyon eredménytelennek bizonyultak. Újakat gyakoroltunk, melyek eredményei már mutatkoznak. Therápiás foglalkozási és korrepetáláson hetente a tanácsadóban részt vesz.

4/ Bögnér István 12 év 3 hó

Óra alatt sokat mozog, belebeszél az órába, nehezen tudja fékezni magát.

Anamnézis: Első terhességből született 9 hónapra, császármetszéssel, 2300 gr és 44 cm volt. Terhesség alatt az anyának magas volt a vérnyomása, végtagjai dagadtak, vizenyősek voltak. Több alkalommal kezelték kórházban, sok gyógyszert szedett. Az anya 29 éves volt a gyermek születésekor.

Az anya is törpe növésű, az apa normális magasságu. Születés után vsz.mindjárt felsirt. Nehezen akart szopni, keveset evett. Kórházzól kijövetel után 2 héttel 40 C^o-os lázzal vissza kellett vinni, ez rövid idő után még egyszer megismétlődött, akkor is 40 C^o láza volt, "kicsértélték a vérét". Utána étvágya is javult, lassu fejlődés indult meg. Egy évig az anya otthon volt vele, majd a nagymama nevelte.

3 hónapos korában frejkába került csipőficam miatt 3 hónapra. 1 éves korában elindult, 1 és fél éves korában folyékonyan beszélt. 1 éves korában jött az első foga, 3 éves korában lett szobatiszta. Óvodában kötekedő, verekedős volt, főleg ha csu-

folták. 7 éves korában vették fel az iskolába. I-ben számtanból pótvizsgázott, II-IV-ben közepes tanuló volt, V-ben 6 tantárgyból osztályismétlésre bukott. Az idén közepesre áll tanulmányaiban. Nehezen tanul. Iskolatársai eddig még nem csufolták, félő, hogy ebben az új közösségben ez megtörténik, egyszer-kétszer elő is fordult és ez nagyon érzékenyen érintette. Lakóhelyükön mindenki szereti, főleg a nagyobb fiuk társaságát keresi, ők be is fogadják társaságukba. Palásra, létrára pillanatok alatt felmászik "olyan mint egy akrobata".

Orvosi dg: Nanosomia. Chondrodystrophia classica. 1 év és 8 hónappal marad el kora intelligencia szintjétől. Helyzet-felismerése nehézkes, érzelmi szinten kissé retardált. Kissebbségi érzése még nem alakult ki. Barátságos, kontaktuskész. Fa rajzában a legszembetűnőbb érzelmi zaklatottsága. Szeret bohóckodni, másokat megnevettetni.

Szociális háttér: saját házukban laknak, vsz.nagyanyjával egy szobában, akihez a legjobban ragaszkodik. A szülők kiegyensúlyozott, szép házasságban élnek. Mindketten nagy szeretettel veszik körül a gyermeket. Az anya személyisége is kiegyensúlyozott, bár ő menhelyben nevelkedett, míg nevelőanyja magához nem vette 6 éves korában.

Nevelési tanácsok: főleg az iskolai problémákat kell megoldani. Az új osztálytársakkal megbeszéltük vsz.helyzetét, kérve őket, hogy fogadják be egyenrangú társukká, ne gunyolják, ne nevesék ki. Mivel az egész osztály jár tanácsadónkba ezt sikerült megvalósítani, kedvesen segítenek neki. Barátai is vannak.

Saját kérésére ő is eljön a csoportos foglalkozásokra, ilyenkor szívesen produkálja magát. Jegyeiben kis javulás mutatkozik, semmiből sem áll bukásra. Verekedés más osztálybeliekkel még néha előfordul, de igyekszik ebben is javulni.

5/ F.Miklós 10 év 3 hó

Panasz: Osztályfőnök küldi, gyakran akaratos, makacs. A tanulás nem érdekli, figyelmetlen. Nehezen tud uralkodni magán. Szülők elváltak, nevelőapával is rossz a házasság. Nevelőapa gyakran veri a gyereket, az anya ideges, ingerült. Az iskolában vsz. már pénzt is lopott több alkalommal.

Anamnezis: 7. terhességből második élő gyereként született. Nem volt kívánt gyerek. Nagyszülőknél laktak, vsz.alkoholizmus miatt, terhesség alatt is sokat szenvedett. 9 hónapra, normális súllyal született. Mindjárt felsírt, egy héti szopott. Csecsemőkorban, kisgyermekkorban beteg nem volt. Első foga 15-16 hónapos korában jött, 9 hónapos korban elindult, 1 éves korában beszélt, 18 hónapos korában szobatiszta.

Családi anamnezis: nagynénje öngyilkos lett, anyai nagyapja és édesapja alkoholista.

1 éves korig mater nevelte, majd 3 éves korig az anyai nagyanyjához került, ahol anyja hetente látogatta. Az itteni légkör nagyon viharos volt a nagyapa alkoholizmusa miatt. 3 éves volt vsz., amikor a szülei elváltak, ennek az apa brutális viselkedése, állandó italozó életmódja volt az oka. Az anya 4 évvel ezelőtt másodszor is férjhez ment, a nevelőapa kezdetben sem szerette a gyermeket "mindent megkap tőle, csak szeretetet nem". Mióta közös gyermekük is született ez már olyannyira fokozódott, hogy "kimondottan utálta, már azt sem

engedte meg, hogy az asztalhoz üljön enni, amikor ő is evett". Az anya sem törődik sokat vsz-el "nem áldozhatok fel mindent a gyermekeimért" - mondja. Nagyon ingerült, látszik egyáltalán nem érdekli vsz.sorsa, hozzánk is csak másodszori hívásra jött el. Elkecseregett, mert második férje 2 hónapja egy 21 éves lány kedvéért elhagyta /az anya 28 éves, a férje 42./. Az apa elköltözése előtt sokszor veszekedtek, mert nem adta haza a pénzt, késő éjszaka járt haza a férje. Az anya szerint vsz. ezekről a veszekedésekről nem tudott, de később a fia részletesen beszámolt ezekről a veszekedésekről. Sőt a tanárok elmondása szerint az iskolában részletesen mindenkinek elújságotla "elment apukán egy fiatal lánnyal, az anyukám most nagyon szomorú"...

Az anyával való második beszélgetés során nagynehezen bevallja, hogy fia a nyáron 700 Ft-ot kivett a szekrényükből és azt elszórakozta. Kiderült, hogy az anya, az apa és a 3 éves kislány Csehszlovákiába mentek nyaralni. Vsz-t nem vitték magukkal "mert a férjem nem akarta és én sem örültem volna neki..." Ezt ő eddig nem mondta el senkinek, vsz-t elvitte a gyermekideggondozóba vizsgálatra "ahol azt mondták én vagyok az oka, mert a fiam így akart bosszút állni azért, mert nem vittük magunkkal Csehszlovákiába." Tanárai elmondásából kitűnik, hogy vsz.nagyon ragaszkodik anyjához, iskolai holmiai közt őrizgeti anyja fényképét, amit gyönggyel is kidíszített. Az iskolában gyakran hazudik, ennek oka, hogy annyira fél anyjától, aki mindenért megveri, hogy bármi rosszat csinál nem meri bevallani, másra fogja. Gyakran árulkodik, képmutató.

Személyisége jelenleg: mióta nevelőapja elköltözött, magatartásában lényeges javulás mutatkozik. Lopás azóta nem fordult elő, tanulmányain azonban még nem javított megfelelően, oroszból bukásra áll. Édesapjával van kapcsolata, minden héten meglátogatja, de ezt csak érdekből teszi, tudja, hogy mindig kap pénzt tőle és moziba is elmehet. Egyedül anyjához kötődik, nagy szeretetigényét anyja azonban meg sem próbálja kielégíteni. Minden közeledési kísérletét anyja elhárítja, így az osztályon belül a hozzá hasonló elhagyatott gyerekekhez kötődik, bandát alakítanak - egyenlőre még csak romantikus céllal /barlangot fedeznek fel/. Itt, ebben a közösségben őt is észreveszik, még a negatív tulajdonságait is értékelik. Amennyiben az anyával nem lehet egy jobb kontaktust kialakítani, rádobbanteni arra, hogy fiának milyen szüksége van rá - fennáll a veszélye annak, hogy a környéken működő valamelyik galériához csapódik vsz. és ez egyenes út az antiszociális személyiség kialakulásához, esetleg kriminalitáshoz.

Nevelési tanács: az anyát segítettük családi életének rendezésében. Idegileg is rendbe jött, több időt fordít a gyermekekre, aminek jótékony hatása már is mutatkozik. Naponta egy-egy kisebb külön programot iktatott be, amit csak vsz-el közösen tud elvégezni. Oroszból korrepetáljuk, remélhetően év végére javít. Foglalkozásokra szívesen, önként, hívás nélkül jön. Ezek keretében egy új interperszonális kapcsolatot szeretnénk kialakítani közte és osztálytársai között. Míg a legelső családrajzán, amin nevelőapja, anyja és testvére szerepelt, magát nem rajzolta, a megismételt családrajzon ő az első helyen anyja mellett - a nevelőapa nem szerepel.

6/ Hajzer Dezső 11 év 2 hó

Panasz: lopás, igazolatlan hiányás, hazudozás. Otthon makacs, nem szeret tanulni.

Anamnezis: Első terhességből született, nagyon rossz körülmények közt éltek akkor is, most is - vizes présházban.

9 hónapra 3600 gr-al született. Szülés rendes lefolyású volt. Szépen fejlődött, 1 és fél éves korában szobatiszta, 2 éves korában beszél. 2 éves volt amikor testvére született. Vsz-el probléma egész az iskolába kerülésig nem volt. 3-6 éves kora között állandó barátai nem voltak, mivel a várostól messze a hegyen laktak. Mindig felnőttek között volt, a városban talán hetente egyszer mentek le. Ilyenkor nem volt hajlandó köszönni, nehezen oldódott fel, csak a megszokott boltba ment vásárolni, máshová nem mert bemenni. Iskoláskor: 6 éves korában került iskolába. Félt a tanárnőtől. Soha nem volt igazi barátja, nem voltak kapcsolatai sem tartósak. Elégséges-közepes tanuló volt, 3.-ban 4.-ben pótvizsgára bukkott nyelvtanból. III.osztályban kezdődött, hogy iskola után nem ment haza, hanem elcsavargott, eljátszotta az időt a Mecseken. Ekkor kezdett el hazudni is, majd először otthon anyja pénztárcájából vett ki pár forintot, tavaly év végén a Csemegéből cukrot lopott. Rossz jegyekért, késésért kikap főzőkanállal, vagy vasalózsínórral.

Szociális háttér: nagyon rossz lakáskörülmények. A 3 testvér a konyhában egy ágyban alszik. Viz, WC nincs a lakásban. Apai nagyapja részeges, néha kést vagy baltát fog a nagyanyjára.

Néha a gyerekeket is megveri. Kisebb korában félt a nagyapjától. Időnként a család 500 Ft-ot is elszórakozik egy délután a Vidám Parkban.

Személyisége jelenleg: jó értelmi képességű. Balkezes. A világon a legjobban a kutyáját szereti. Utána a szülei jönnek. Testvéreivel sincs jó érzelmi kapcsolata: Az iskolában, ha valamiért a gyerekek kinevetik, vagy felidegesítik nekik megy, szeret verekedni. Tehetetlenségében, vagy idegességében a saját karját harapdálja.

Nevelési tanács: mater keveset törődik vsz-el, nem rendszeres és következetes az elvárásuk vele szemben. Korán magára hagyták, így könnyen önállósodott, de ehhez még nem elég érett sem szociálisan, sem értelmileg. Így mindenki "csábításának", ötletének eleget tesz, hisz senkinek sem tartozik elszámolni cselekedeteiről, idejével. Jó lenne napközibe iratni, hetenként ellenőrzésre bekértük, magatartás napló vezetése, jó irányu baráti kapcsolat kiépítésében segítség adása. Meg kell tanítani tanulni, érdeklődését felkelteni a tanulás iránt, iskolai teljesítményei lényegesen képességei alatt vannak.

7/ Horváth Géza 12 év 7 hó

Panasz: Osztályfőnöke küldi: "nehéz körülmények között élnek, apa munkaképtelen. A gyermekkel senki sem törődik, sokat csavarog, de szép szóval lehet rá hatni.

Az apa szerint az "iskola rossz, az osztályfőnöknő lenézi és kiközösíti vsz-t, szándékosan ad neki rossz jegyet, mert zenész származása."

Anamnesis: 8.terhességből született, zavartalan terhesség után 9 hónapra 2800 gr-al. Szülés után rögtön felsírt. Nagyon mohón szopott, anyja 8 hónapig szoptatta. Beteg nem volt, fejlődése zavartalan volt. 1 éves korában járt, 18 hónapos korában beszélt, 2 éves korában szobatiszta volt. 6 éves koráig az apa és a nagymama nevelték. Óvodába csak 6 éves korában került, amikor iskolaéretlennek találták. 7 éves korban kezdett iskolába járni, II.o-ban osztályismétlésre bukott. IV.o-ban került jelenlegi iskolájába, a panaszok is ekkor jelentkeztek, a másik iskolában semmi probléma nem volt vele. A tanárnő főleg az arc-fintorokért és gyenge képessége miatt marasztalja el.

Szociális háttér: Az anyának előző házasságából 6 gyereke van, a második házasságából 3, vsz. a középső gyerek. A másik két gyerek gyógypedagógiára járt, első házasságából származó gyermekek részben megnősültek, részben állami gondozásban vannak. Vsz.apa rokkant nyugdíjas, de alkalmi munkákat is elvállal. Szoba konyhás komfort nélküli lakásban 5-en élnek, vsz.apjával egy heverőn alszik a konyhában, az anyja a szobában 2 lányával egy másik heverőn. Szűkös anyagi viszonyok közt élnek.

Személyisége jelenleg: nagy szeretettel beszél mindkét szülőjéről és testvéréről. Szüleivel szemben bizalmas, nem szokták megverni. 3 kívánságában is azt kívánja, hogy apjának egy nagyon jó rokkant kocsija legyen és mindnyájan szép lakásban lakjanak, "ne legyünk szegények". Intelligenciája kora átlagát eléri. Felfogása lassu, következtetései nem mindig logikusak. Praktikus intelligenciája fejlett, szituatív összefüggéseket felismer.

Kissé raccsolva beszél, de ezt igyekeznek kijavítani. Bender vizsgálatnál a Biné-Simon intelligencia szint alatt teljesít /T:75 %/ - ez 7-8 éves téri strukturális szintnek felel meg. Osztálytársai között vannak barátai, nem csavarog. Este szokott tanulni, nem napközis.

Nevelési tanácsok: célszerűnek látszik a napközibe beíratni, így a másnapi leckét nem este 8 óra után a zsúfolt lakásban készíti el. /ha egyáltalán elkészíti./

Szülőkkel megbeszéltük, hogy kissé jobban ellenőrizzék, barátait is ismerjék meg. Tanulásában korrepetálással segítjük. Ebben a félévben komoly panasz magatartására még nem volt, bukásra semmiből sem áll.

8/ Kelemen Éva 12 év 7 hó

Panasz: sokat hazudik, néha elcsavarog. Lusta, hanyag, a tanulás nem érdekli, felnőttekkel szemben tiszteletlen.

Élénk érdeklődést tanusít a szexuális élet iránt.

Anamnesis: megjelenéskor a pater felháborodottan jelenti ki, hogy az iskola vele nem közölte, miért kell ide jönniük. Neki nincs a lányával semmi panasza, de ennél több az iskolára.

3.terhességből született, az anyát ez idő alatt is kezelték tüdő tbc-vel. Az anya állandóan ivott terhesség alatt is.

Normális szülés volt, 3800 g-r-al született. Nem szopott.

Járni, beszélni időben megtanult. Vsz. 4 éves volt amikor a szülők az anya alkoholizmusa miatt elváltak. 6 éves koráig a nagyszülők, falun nevelték. I.o-ban, III.o-ban és V.o-ban osztályismétlésre bukott.

Szociális háttér: 1 1/2 szoba konyhás lakásban él apjával.

Mióta a szülők elváltak - 8 éve - apja már kétszer megnősült, hosszabb-rövidebb ideig másokkal is együtt élt, de mindegyik kapcsolat megszakításának az volt az oka, hogy nem bántak jól vsz-el. Ő mindeng megtesz, hogy nyugodt feltételeket teremtsen vsz-nek a tanulásra. Egyértelműen az iskolát okolja mindenért, azok követelnek túl sokat leányától. Az ő módszere "ha valamire gyanakszom, lekenek egy-két pofont és minden rendben van..." Vsz. intelligencia szintje 1 év 7 hónapos elmaradást mutat, ennek megfelelően alacsony a Bender teljesítménye is. Gsodenoung ember rajza 7 év 9 hónapos kornak megfelelő. Erkölcsi ítéleteiben is infantilis. Felfokozott szexuális érdeklődésének oka, hogy senki nőnemű lény nincs körülötte, aki bizonyos dolgokat megértetne vele, és a feltűnően fejlett, korán érő gyerekek soha nincs módja arra, hogy valakivel őszintén, bizalmasan beszéljen az őt érdeklő szexuális témákról.

Nevelési tanács: mivel az apa mereven elzárkózik attól, hogy a jövőben is eljöjjön vsz-el a tanácsadóba, beavatkozni sajnos nem tudunk. Az iskolán keresztül minden esetre figyelemmel kísérjük a kislány sorsát. Az osztályfőnöknő, és a tanárnők véleménye szerint az utóbbi időben az apa feltűnő érdeklődést tanúsít lánya iránt. Minden nap érte megy, az iskolában ő fésüli a haját, vsz.elmondása szerint az otthoni öltözködésében is segédkezik apja. /13 éves kislánynak!/. Amennyiben szükség lesz rá a kerületi gyámhatóság beavatkozását kérjük.

9/ Kozák Zsuzsanna 11 év 8 hó

Panasz: félénk, gátlásos. Gyenge képessége miatt került ebben az évben kislétszámú osztályba. Igyekvő, de munkatempója nagyon lassu.

Anamnesis: Kivánt terhességből született, a szülők közt RH ellentét volt. Az anya veseprobléma miatt 7. hónaptól kórházban feküdt. 9 hónapra 2300 gr-al császármetszéssel született. Nem sirt fel mindjárt, élesztgetni kellett. Inkubátorba tették, majd a Gyermekkórházban bélelzáródással kezelték. 5 hetes korában 2300 gr-al került haza. Nem szopott, rossz evő volt, 8 hónapos korára érte el a hasonló koru gyermekek súlyát. 9 hónapos korától bölcsődés volt, jó alvó, nyugodt gyerek volt. 3 éves korában óvodába került, beszélni későn - 2 éves korában kezdett - 4 éves korban beszélt csak folyékonyan. 5 éves korában jelentkeztek dac-jelenségek, óvodában nem volt hajlandó rajzolni. A szülők a gyerekideggondozóba vitték, ahol azt mondták nem értelmi fogyatékos, de kora állagától kissé elmaradt. I.o.-ban az anya kérte a gyermek felmentését, ezt az évet is óvodában töltötte. Kezdetől fogva gyenge tanuló volt, mindig fogadtak mellé korrepetáló tanárt.

Szociális háttér: 2 szoba összkomfortos lakásban 3-an élnek. Vsz-nek külön szobája van. Apa vendéglátónál zenész, emiatt gyakran ittasan megy haza és bár az anya csendes természetű, mégis vannak néha nézeteltérések, amiknek vsz. is tanuja. Ő mindig anyjának ad igazat, bár apját is szereti.

Az anya egy kissé deprimált személyiség, tulzottan félti vsz-t, még most is naponta az apának kocsi-val kell vinni és hozni a gyermeket az iskolába. Az apa magas követelményeket állít vsz.elé, nem lehet vele megértetni, hogy vsz. igyekezete ellenére sem képes többet produkálni. Ezért több alkalommal is megverte már.

Személyisége jelenleg: értelmi szintje kora átlagától 1 év és 5 hónappal elmaradt. Kapkodó, magatartása kissé kritikátlan, bizalmaskodó, gyerekes. Logikai és analógiás gondolkodása alacsony foku. Egész gondolkodását nehézkesség és szétszórtság jellemzi. Itéletalkotásai tévesek, praktikus intelligenciája is hiányos. Munkája lassu és felületes. Érzelmi megnyilvánulásai is tul gyerekesek, naivak. Családrajzában kivetitődik az anyához való ragaszkodása. Goodenoung emberajza 6 éves kornak megfelelő, Bender féle teljesítménye is nagyon alacsony. 3 kivánságnál anyját helyezi középpontban - szomorúság forrása is anya esetleges betegsége.

Személyiségfejlődés okai: A terhesség alatti zavarok, a szülés lefolyása, súlyos asphyxiás állapot, kora csecsemőkorban bekövetkezett betegsége, a kis születési súly valószínű nem mult el nyomtalanul. Bár elég hamar elérte kora átlagos fejlettségi szintjét - beszédben, kézügyességben - messze kora átlaga mögött maradt. Az otthoni féltő, tulzottan óvó, babusgató nevelés megfontolta minden önállóságától, az érzelmeiben is retardációt váltott ki, most is szereti a "baba szerepét" játszani.

Nevelési tanács: mivel mindkét szülővel jó kapcsolat alakult ki a családterápia hatásosnak bizonyult. Az apa megértette, hogy a gyermek a lehetőségein belül igyekszik a maximumot adni, dicsérje igyekezetét, buzdítsa, a gyengébb jegyeket ne veréssel akarja kijavíttatni. Az anyával megbeszéltük, hogy nagyobb önállóságot kell biztosítani vsz-nek, saját szobáját, holmait magának kell rendbe tartania. Az iskolába felesleges autóval vinni és hozni. Gondolkodását fejlesztő gyakorlatokkal a szülőket megismertettük, készek azt vsz-el játékos formában gyakoroltatni. Apa igyekszik több időt családi körben, esetleg néha csak vsz-el eltölteni. A közösen megszervezett programok, buzdítások, önállósági törekvéseinek elismerése vsz. magatartásában látható javulást eredményezett.

Bár korai lenne ezt végleges javulásnak elfogadni, a 2 hetente megjelenő játékterápián ezt igyekszünk erősíteni. Oroszból és számtanból korrepetáljuk - nem áll bukásra, semmiből sem, sőt van amiből 4-es is lesz.

10/ Pető István 14 éves

Panasz: a gyerekekkel a szülők nem törődnek. A tanulás nem érdekli, nagyon rosszul olvas, ezért gyakran gátlásos feleléskor. Az osztály legidősebb tanulója.

Anamnesis: mater a terhesség és szülés körülményeiről nem tud mondani semmit "már olyan régen volt, elfelejtettem"... Vsz. apját nem is ismerte, mikor megtudta, hogy az anya terhes - nem voltak megesküdve - elhagyta, nem is vállalta el a gyereket.

Vsz.nagyapja nevét kapta. Az anyát 5 évig gyermekkorában "fejtífusszal" kórházban kezelték, írni-olvasni soha nem tanult meg. Több férfivel volt kapcsolata, kétszer törvényesen is megesküdtek, jelenlegi férjével a házasság előtt 5 évig együtt éltek. Férjének egy 21 éves fia jelenleg börtönben van, nem tudja mit követett el. Másik fia velük él együtt, a gyógypedagógiára jár. Vsz. 6 éves korában állami gondozásba került, majd több nevelőszülőnél volt. 1 éve vették ismét magukhoz. Vsz. I.osztályt falun járta, osztályismétlésre bukkott. II-ban került Pécsre, ezt az évet is ismételnie kellett. III-IV-ben közepes tanuló volt. Legnehezebb tantárgy az olvasás - mai napig sem tud folyékonyan olvasni. Férje egy hónapja vsz-t is a nevére vette.

Szociális háttér: 2 szobás saját házban laknak. Ők az egyik szobában, a két fiú a másikban. Nevelőapja csillós a bányában, jól keres, minden pénzt hazaad, nem iszik. Sok mindent vettek már közösen. Nevelőapja nem bántja a gyereket, egyedül a csabargásért veri meg, ezt az anya is helyesli. Nekik ott hon különös problémájuk a fiúval nincs.

Személyisége jelenleg: Intelligencia szintje 1 éves elmara-dást mutat, de ez főleg az olyan feladatok megoldásánál jelentkezik, amikor lapról kell olvasni egy feladatot. Mire a nagyon rossz, akadozó olvasásával a végére ér a feladatnak, az elejét elfelejti és ezért hibás a megoldása. Ezt az olvasási nehézségét annyira szégyenli, hogy sirva fakad, amikor erről beszélgetünk. Praktikus intelligenciája nagyon fejlett,

logikus gondolkodása közepes foku. Elvont gondolkodása is fejlett. Verbális feladatokban jól produkál, szókincse korának megfelelő. Megfigyelőképessége kielégítő. Családrajzán fő helyre nevelőapját teszi, pozitív kötődését hozzá többször kinyilvánítja. Mostoha testvérével is jól kijönnek. Egészében véve úgy tűnik, hogy az eddigi hányattatásai megszűnnek anyjának ezzel a házasságával. Nevelőapa még nevét is adja vsz-nek, csak hogy egynek érezze magát a családdal. Anyagilag is törekvők és bár vsz. tulkoros mégsem merült fel benne, hogy jövőre abbahagyja az iskolát. A 8.osztály után szobafestőnek akar kitanulni. A szülők - főleg az anya, analfabetizmusa miatt - a tanulásban nem tudják segíteni, az ingerszegény környezet nem is stimulálja szellemi tevékenységeire. Jó indulatu, szép szóval könnyű hatni rá, csavargásai is inkább csak kisebb kilengések, barátait osztálytársaiból és szomszéd gyerekekből választja.

Nevelési tanács: Mivel fő probléma az olvasászavar - ez az oka magatartási zavarainak, gátlásosságának, indulatosságának is - napi fél óra otthoni gyakorlásban egyezünk meg. Hetente eljön beszámolni, saját kérésére a játékfoglalkozásokon is részt vesz. Bábozni nagyon szeret, ebben is felszínre került sok elfolytott agressziója. Társasjátékban szabályosan játszik, veszíteni tud, nem kárörvendő. A félévet közepes eredménnyel zárja. Sorsát továbbra is figyelemmel kísérjük, szeretnénk segíteni abban, hogy valóban elvégezze a 8.osztályt és szakmát tanuljon.

érni, hogy több szeretettel forduljon fia felé, de jelen állapotára hivatkozva nem tud felkeresni minket, így csak az osztályfőnöknőn keresztül próbálunk hatni rá. Sorsát továbbra is figyelemmel kísérjük, tanulmányaiban is segítjük, nem áll bukásra semmiből. A galéri veszélyét szem előtt tartva segítjük megfelelő baráti kör kialakításában, ajánlatunkra felkereste az Uttörőház barkács szakkörét, hogy ez az elfoglaltság mennyiben lesz eredményes az csak a későbbiekben derül ki.

2. sz. ml.

SZOCIOMETRIAI SZAVAZÓLAP

Név: Iskola:

Osztály: Dátum:

Feladat: Válaszolj őszintén az alábbi kérdésekre! Válaszaid hivatali titkot jelentenek, s tudtodd és beleegyezésed nélkül nyilatkozataid tartalmát nem közöljük senkivel, akire vonatkoznak. Bátran írd hát meg véleményed! Ne engedd, hogy munka közben írásodba bárki is belenézzen, de te se nézz bele senki más írásába! Válaszaidba akármelyik osztálytársad, vagy akár a saját nevedet is beírhatod, ha úgy gondolod, hogy egyik-másik válaszban jogosan ott a helyed. Nem baj, ha egy személy több válaszban is szerepel. Igen fontos, hogy minden kérdésnek minden pontjára válaszolj. Mindig annyi nevet sorolj fel, ahányat a kérdőív pontjai kérdeznek. Ugyanilyen fontos, hogy minden esetben írd indokolást is! Az indokolás megfogalmazása rövid, a lényegre tapintó legyen! Elég néhány főbb tulajdonság felsorolása. A nevek sorrendje is fontos, válaszaidat gondold hát meg alaposan! A szavazólapot akkor add be, ha valamennyi kérdés minden pontjára válaszoltál!

Kérdések:

1/a. Ki a legjobb barátod osztálytársaid közül? Ki az a másik kettő, akivel még szívesen barátkozol, vagy barátkoznál?

Miért?

1. Név:

Indokolás:

2. Név:

Indokolás:

3. Név:

Indokolás:

1/b. Ki az a három osztálytársad, akivel kevésbé szívesen barátkoznál? Miért?

1. Név:

Indokolás:

2. Név:

Indokolás:

3. Név:

Indokolás:

II/a. Ha egy osztályképviselőt kellene választanotok, aki minden fontosabb ügyben képviselné osztályotokat, kire szavaznál? Miért?

1. Név:

Indokolás:

Ki lenne alkalmas helyettesének? Miért?

2. Név:

Indokolás:

II/b. Ki az, akit kevésbé tartasz alkalmasnak arra, hogy fontosabb ügyekben osztályotokat képviselje? Miért?

1. Név:

Indokolás:

2. Ki a másik, akit legkevésbé tartasz alkalmasnak az osztály képviselésére? Miért?

Név:

Indokolás:

III/a. Ki az a két osztálytárs, akit az osztályban a legtöbben szeretnek, s így a legközkedveltebb, legnépszerűbb osztálytárs? Miért?

1. Név:

Indokolás:

2. Név:

Indokolás:

III/b. Ki az a két osztálytárs, akit kevesebben szeretnek, és így kevésbé kedvelt osztálytárs? Miért?

1. Név:

Indokolás:

2. Név:

Indokolás:

IV/a. Jelleme alapján ki az a két osztálytárs, akit fegyelmi ügy esetében a bíróság tagjává választanál? Miért?

1. Név:

Indokolás:

2. Név:

Indokolás:

IV/b. Jelleme alapján ki az a két osztálytárs, akit semmiképpen sem választanál a fegyelmi bíróság tagjává? Miért?

1. Név:

Indokolás:

2. Név:

Indokolás:

V/a. Ki az a három osztálytársad, akivel táborozás esetén a legszivesebben laknál egy négyszemélyes sátorban? Miért?

1. Név:

Indokolás:

2. Név:

Indokolás:

3. Név:

Indokolás:

V/b. Ki az a három osztálytársad, akivel táborozás esetén semmiképpen sem szeretnél egy négyszemélyes sátorban lakni? Miért?

1. Név:

Indokolás:

2. Név:

Indokolás:

3. Név:

Indokolás:

VI/a. Ki az a négy osztálytársad, akiket műveletlennek tartasz? Miért?

1. Név:

Indokolás:

2. Név:

Indokolás:

3. Név:

Indokolás:

4. Név:

Indokolás:

VI/b. Véleményed szerint ki a négy művelt osztálytársad?

Miért?

1. Név:

Indokolás:

2. Név:

Indokolás:

3. Név:

Indokolás:

4. Név:

Indokolás:

B/ Kérdés: Sorolj fel négyet azok közül az osztálytársaid közül, akiket eddig még nem említettél, akik sem jó, sem rossz irányban nem tűnnek ki, s jelöld meg főbb tulajdonságaikat!

1. Név:

Tulajdonságai:

Indokolás:

2. Név:

Tulajdonságai:

Indokolás:

3. Név:

Tulajdonságai:

4. Név:

Tulajdonságai:

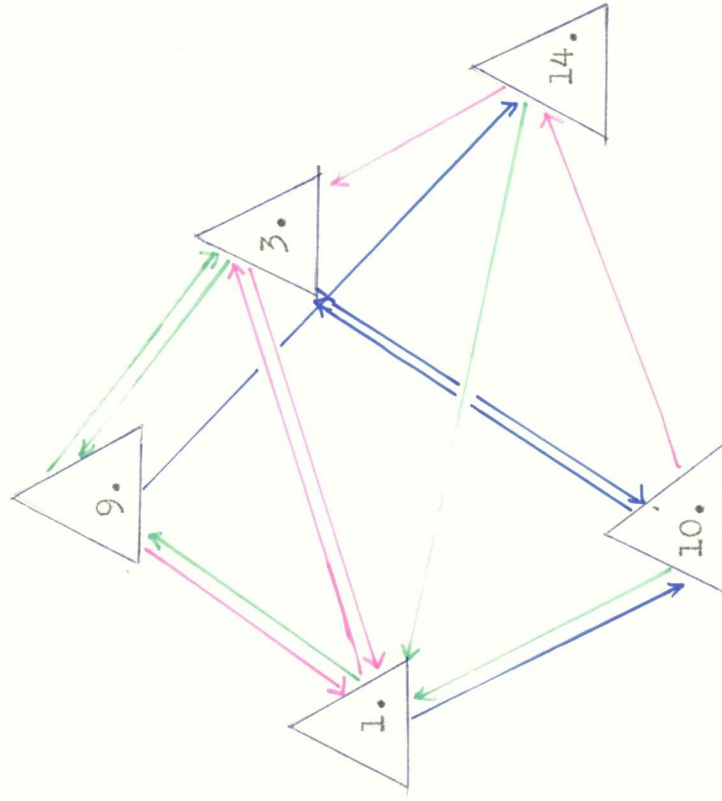
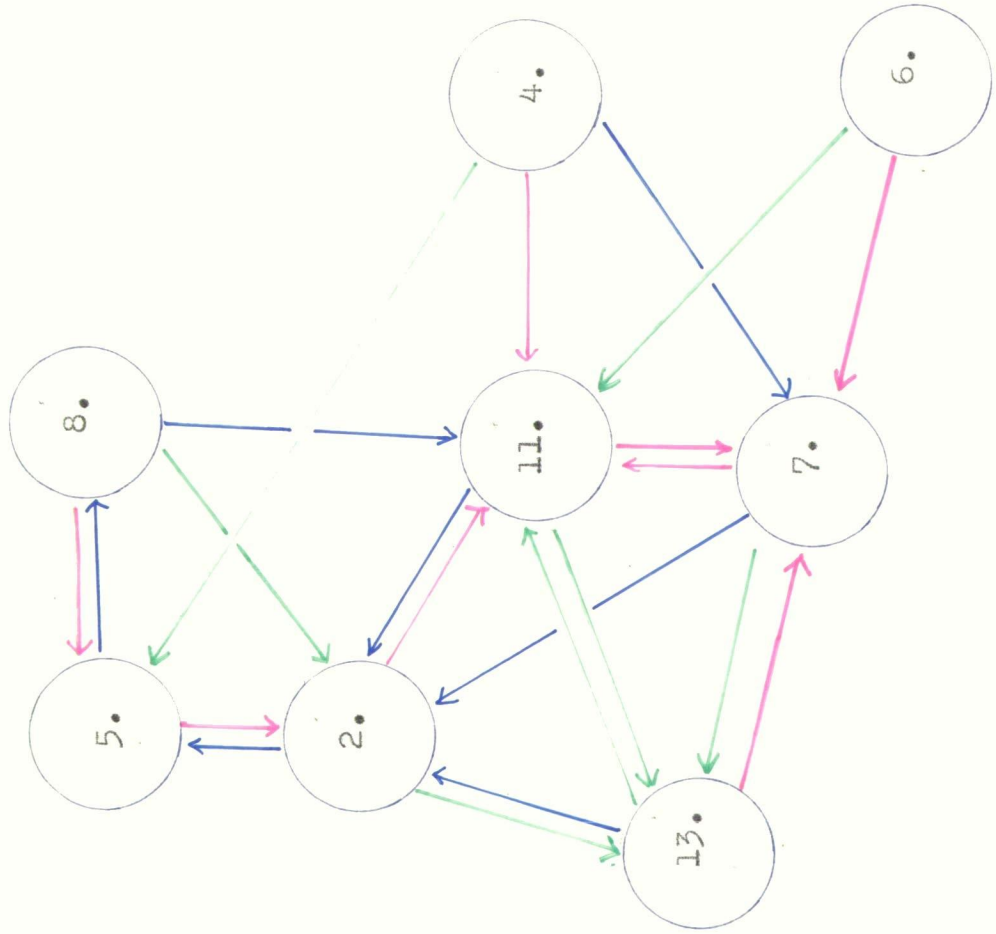
	1. B.I.	2. B.Cs.	3. Be.J.	4. B.J.	5. B ₆ .J.	6. H.D.	7. H.G.	8. F.M.	9. K.É.	10. K.Zs.	11. P.J.	12. R.	13. T.R.	14. V.Gy.	Választó- tak sz.	Választó- tak sz.
1. B.I.			1. 5. 603.	220. 320. 420. 503.	103. 603.		4.		120. 220. 320. 520. 620.	103. 2. 3. 420. 520. 6.		1. 2. 3. 4. 520. 620.		120. 5. 6.	15 15	8
2. B.Cs.	103. 2. 3. 4. 5. 620.	220. 3. 4. 5. 603.	320. 520.	120. 5. 603.	103. 6.	320.					1. 2. 420. 5. 620.	1. 220. 420. 503. 6.	120.		15 15	9
3. Be.I.	1. 5. 6.	320.		120. 220. 3. 420. 503.	103. 2.		4.	5.	120. 2.	103. 2. 3. 420. 520.		1. 320. 4. 520.		520. 6.	14 12	10
4. B.J.	2.	620.	5.	3. 4.	120. 2. 503. 603.	120. 520.	103. 520. 620.	1. 3. 420. 6.			1. 220. 2. 20. 5. 6.	4. 603.	320. 503.		13 14	11
5. B ₆ .J.		1. 5.	103.	120. 2. 3. 4. 520. 620.		120. 2. 3. 620.	220. 4. 503. 603.	103.			320. 520. 6.	1. 220. 320. 4. 5. 6.	420.	503. 603.	15 15	10
6. H.D.	320.	220.		120. 320. 420. 520.			1. 2. 3. 420. 520.	203. 503.		2. 4.	120. 220. 5.	1. 3. 420. 5.	503.		11 12	9
7. H.G.	620.	103. 503.		120. 2. 3. 420. 5.		3.		1. 4. 520.		6.	1. 2. 4. 5. 603.	120. 220. 320. 503.	120. 220. 320. 420. 520.		15 12	9
8. F.M.	2. 3. 4. 5. 6.	120. 2.	220. 320. 120. 520. 620.	1. 320. 4. 5. 6.	1. 220. 503. 620.	103.			620.	3.	103.	420. 520. 603.	120.	503.	14 16	12
9. K.É.	1. 3. 4. 5. 6.		420. 2. 320. 520. 620.	1. 3. 4. 520. 6.				103. 220. 503. 603.	2. 420. 603.	220.		120. 320. 4. 5. 620.		103. 503.	15 15	8
10. K.Zs.	120. 520. 603.	120. 4.	103. 320. 503.	103. 220. 3. 420. 6.	6.	5.	520.	320. 603.	2.		2. 420.	2. 4. 503. 620.	1.	1. 3. 5. 620.	15 15	13
11. R.I.	3. 603.	103. 320. 520.	620.	1. 220. 320. 4. 5. 620.			1. 2. 4. 503.	520. 603.		220.		120. 2. 3. 420. 503. 6.	120. 420. 5. 6.		15 14	9
12. R.J.		520. 603.		120. 2. 5. 6.				1. 220. 4. 520. 620.			220. 3. 5. 6.	4. 620. 2. 320.			10 9	5
13. T.R.		103. 3.		120. 3.			1. 2. 320. 4.	103. 220.			120. 420.	1. 2. 320.	220.		9 7	7
14. V.Gy.	120. 3. 520. 620.	4. 520.	1. 5. 6.	1. 2. 4.		420.	103. 620.	320. 503. 6.	220. 503. 603.	103. 2. 3.	320.	120. 2. 420. 603.	5.		15 15	12
Kritériumok sze- rinti összesítés	14; 7; 1; 6; 1; 2;	9; 7; 6; 0; 3; 0;	5; 9; 3; 2; 4; 1;	3; 1; 0; 27; 23; 5;	3; 3; 4; 2; 0; 3;	2; 3; 0; 1; 3; 1;	11; 6; 3; 1; 2; 1;	0; 0; 2; 8; 10; 8;	3; 8; 3; 0; 1; 0;	8; 6; 3; 1; 0; 0;	15; 12; 2; 0; 2; 0;	2; 2; 0; 25; 24; 7;	2; 9; 1; 2; 2; 1;	4; 2; 2; 2; 1; 3;		
Összesített psz.	22. 9;	22. 3.	17. 7.	4. 55.	10. 5.	5. 5.	20. 4.	2. 26.	14. 1.	17. 1.	29. 2.	4. 56.	12. 5.	8. 6.		
Választók száma	10.	12.	9.	14.	6.	7.	9.	11.	6.	8.	10.	14.	10.	6.		

1/a. Ki a legjobb barátod osztálytársaid közül?

Ki az a másik kettő, akivel még szívesen barátkoznál?

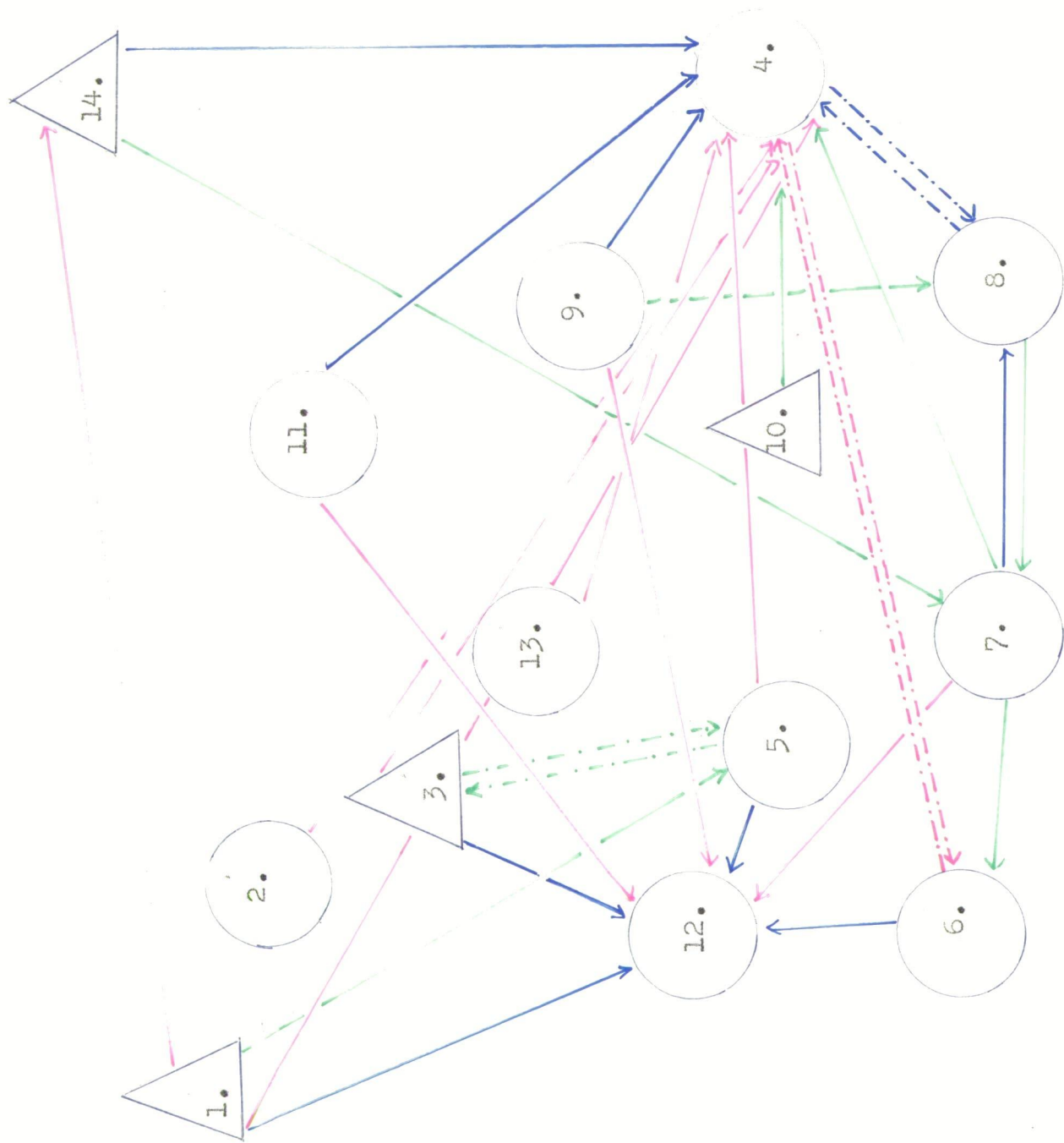
2. ábra

12.

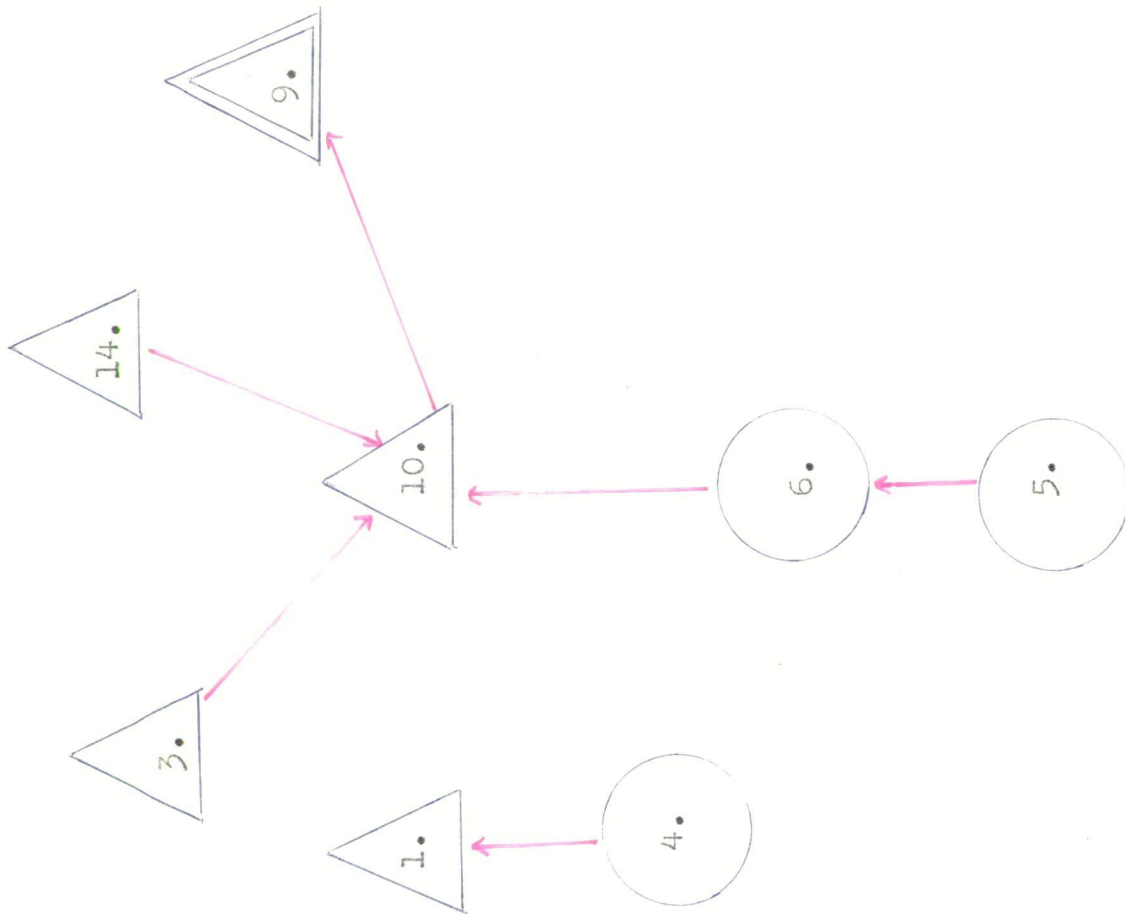
1/b. Ki az a három osztálytársad, akivel kevésbé szívesen barátkoznál?

3. ábra

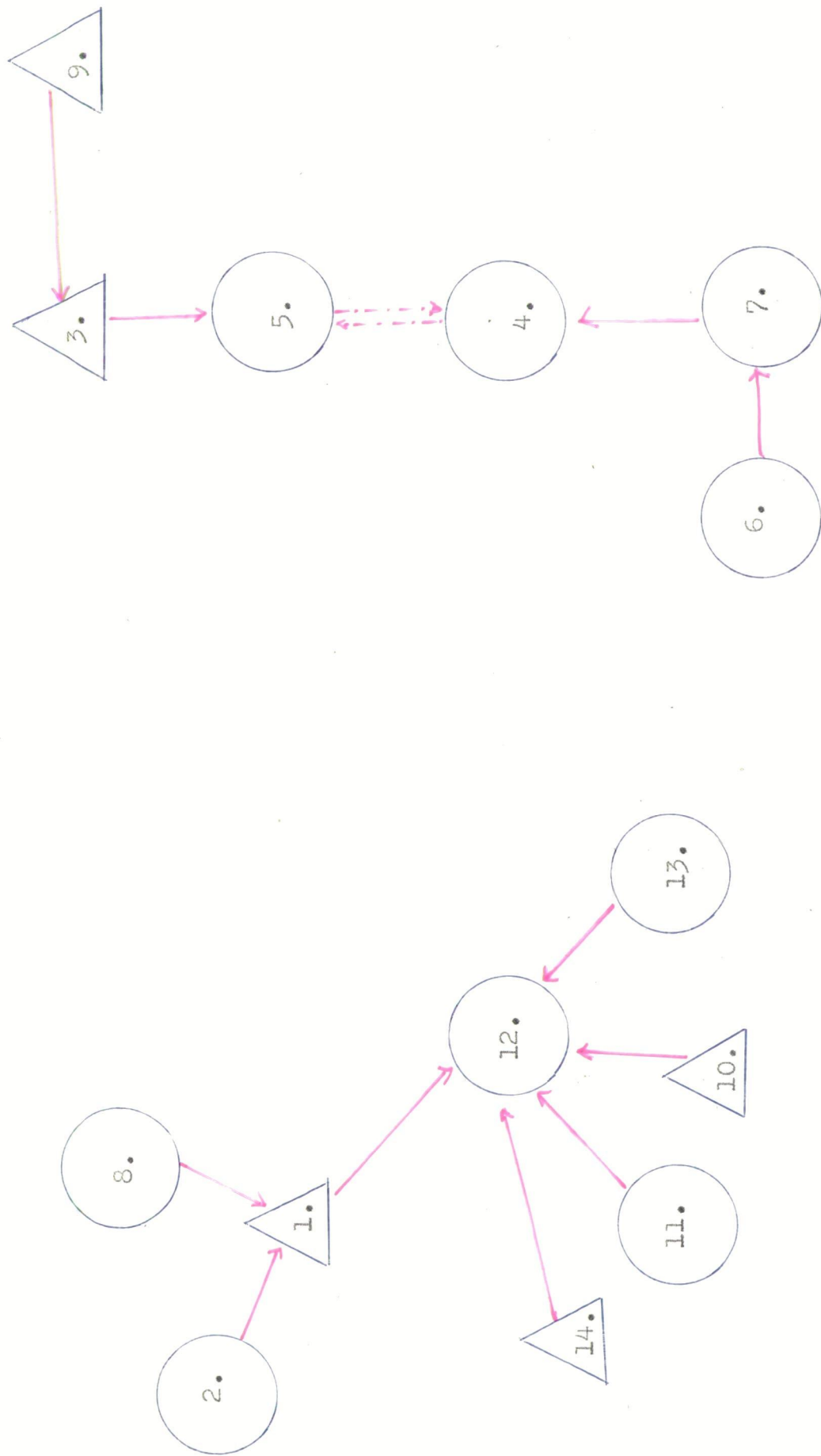
- 1. választás
- 2.
- 3.
- kölesönösség

2/a Ha egy osztályképviselőt kellene választanotok, aki minden fontosabb ügyben képviselné osztályotokat, kire szavaznál?

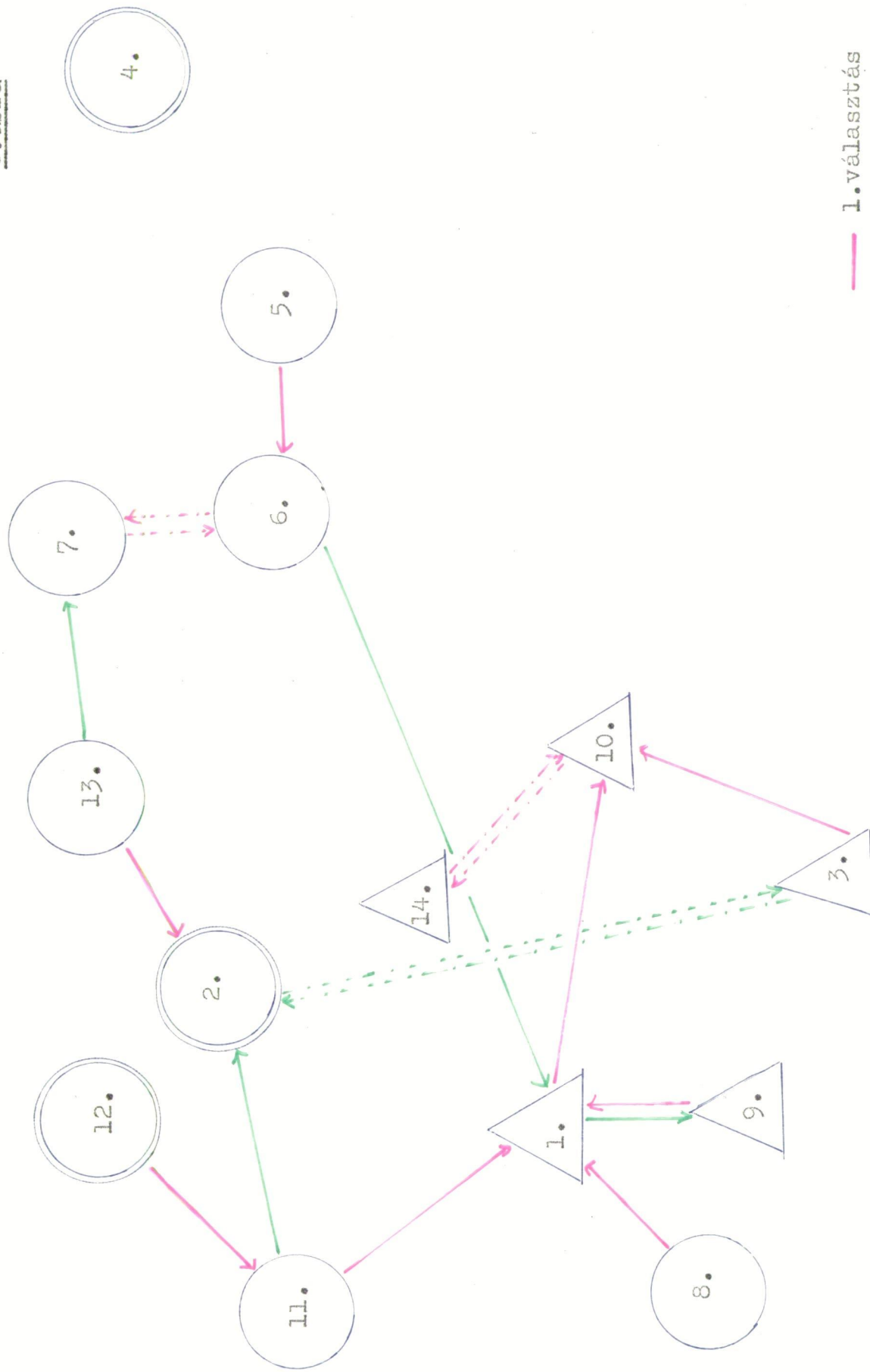
12.

2/b. Ki az, akit kevésbé tartasz alkalmasnak arra, hogy fontosabb ügyekben osztályotokat képviselje?

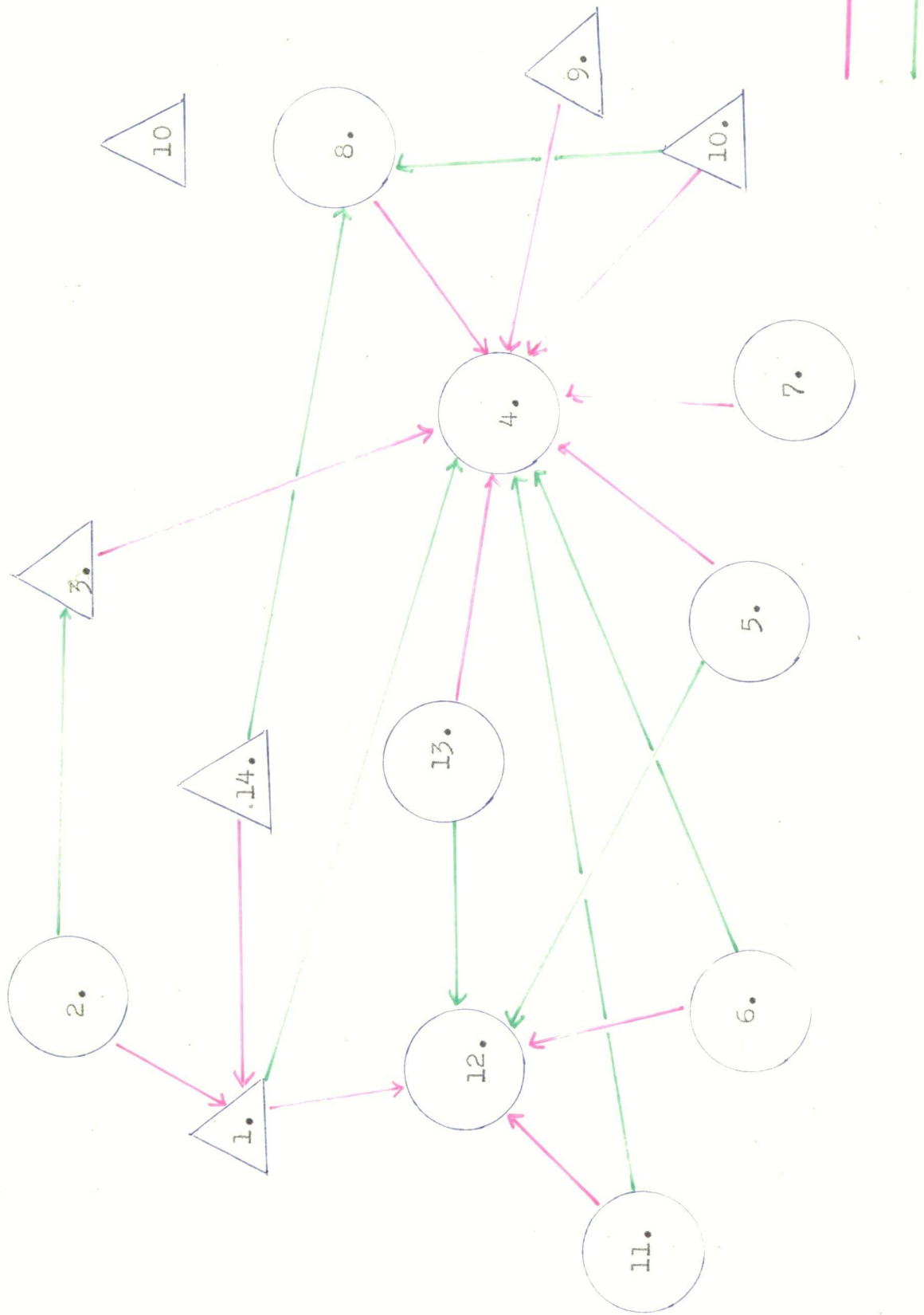

3/a. Ki az a két osztálytárs, akit az osztályban a legtöbben szeretnek, s így a legközkedveltebb, legnépszerűbb osztálytárs?

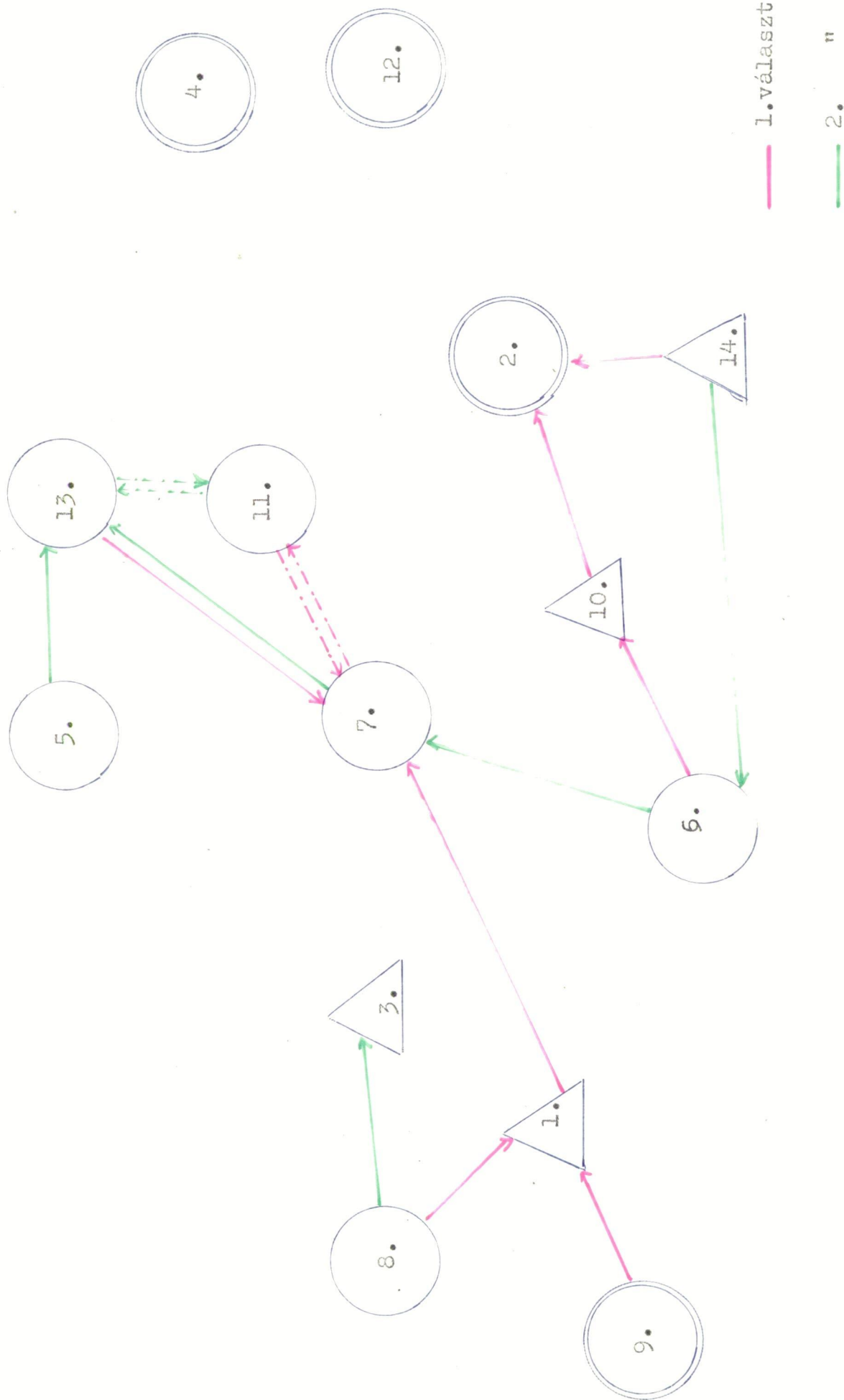
6. ábra

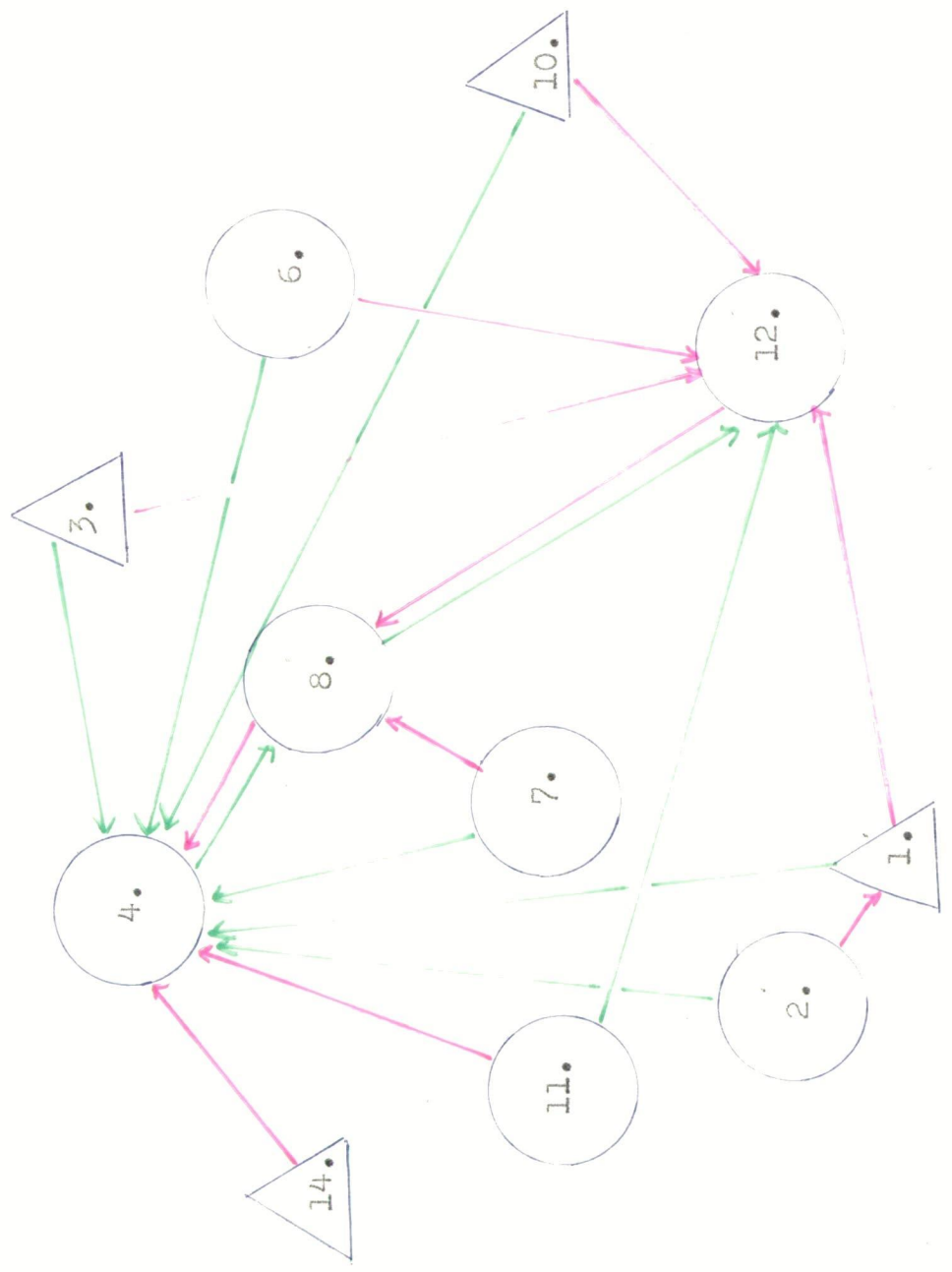
3/b. Ki az a két osztálytárs, akit a legkevésbé szeretnek és így az kevésbé kedvelt osztálytárs?

4/a. Jelleme alapján ki az a két osztálytárs, akit fegyelmi ügy esetében a bíróság tagjává választanál?

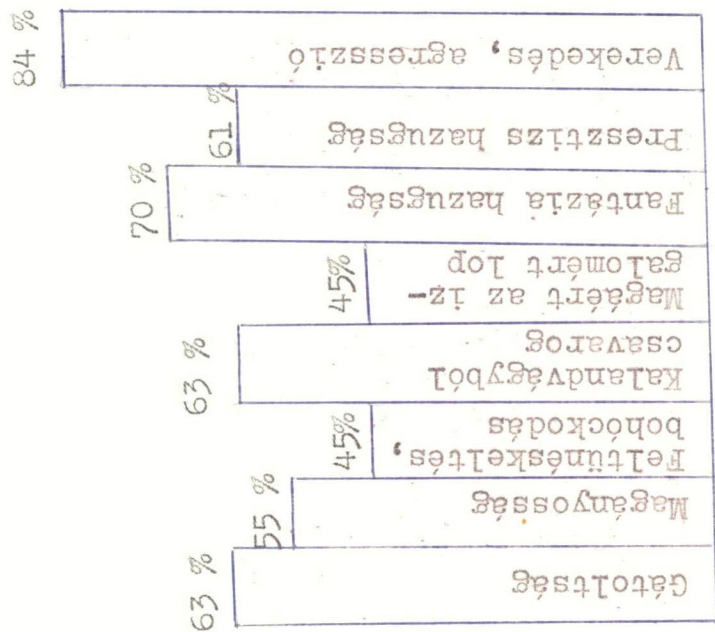
4/b. Jelleme alapján ki az a két osztálytárs, akit kevésbé szívesen választanál a fegyelmi bíróság tagjává?

I. Graviditás	Kívánt gyermek volt-e:	igen	46 %			
		nem	54 %			
II. Szülés Születés	Terhesség lefolyása	sima	36 %	zaklatott	betegség családi viszály /alk./	36 % 27 %
	Szülés	koraszülés	9 %			
		rendes időre	90 %			
	Szülés lefolyása	sima	72 %	rögtön felsírt		45 %
III. Szopás	Születési súly	komplikációk	27 %	élesztetni kellett		27 %
		alacsony	45 %			
		megfelelő	54 %			
	Szopott		9 %			
	Nem szopott		90 %			
IV. Fejlődés	Újszülött és csecsemőkorban	nem megfelelős	54 %			
		megfelelő	45 %			
V. Betegségek: /csipőficam magas láz tüdőgyulladás/	1 év előtt	igen	54 %			
		nem	45 %			
	1 év után	igen	27 %			
		nem	72 %			
VI. Családi anamnesis	Eszméletvesztés	igen	-	nem: 100 %		
	Kórház	igen	36 %	nem: 63 %		
	Betegségek, terheltség	igen	36 %	Büntetve volt-e valaki a családból	igen	9 %
					nem	-
II. Családi struktúra	teljes		36 %			
	csonka		27 %			
	nevelősz.		36 %			
II. Neveltetés	otthon anya		27 %	bölcsőde	45 % - óvoda	45 % állami gondozott 27 %

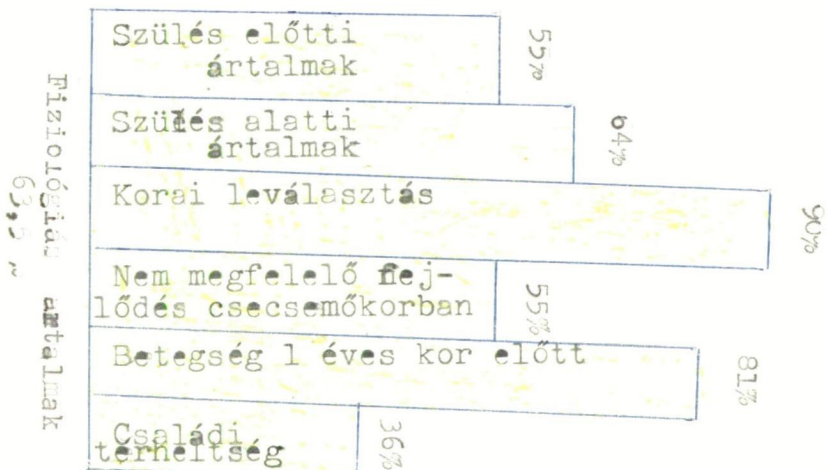
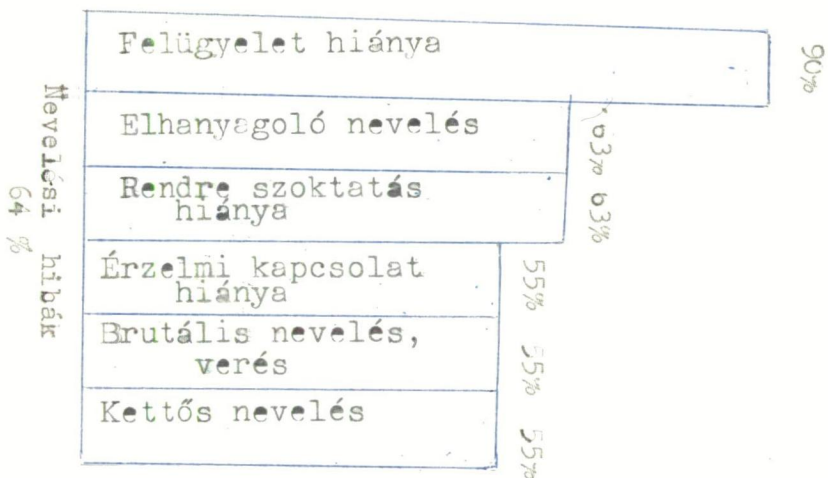
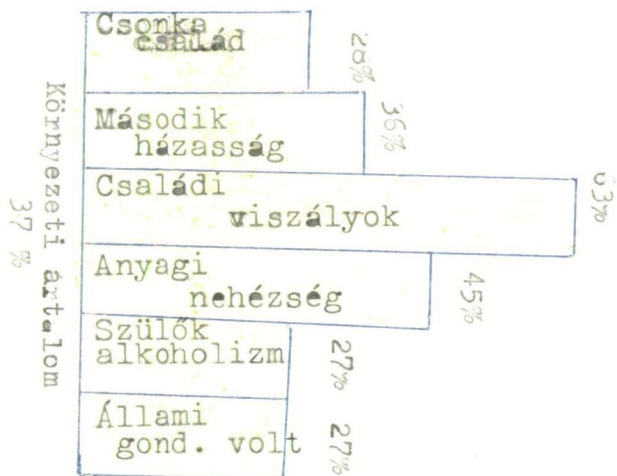
[illegible]

Az ártalmak hatására kialakult negatív viselkedés formák

60 %

A gyermek személyiségére ható negatív ártalmak

BIBLIOGRÁFIA

1. Adorjáni Csaba: Pszichotikusok csoportpszichoterápiája.
/Pszichológia a gyakorlatban c.sorozat. Ak.Kiadó,
Bp.1965. 157.p./
2. Adorjáni - Gálfi: Csoportos pszichoterápia. MTA.
Pszichológiai Tanulmányok III.köt. Bp.
1961.685-703./
3. Andorka - Buda Béla:
Egyes deviáns viselkedések okai M.o.-on
Valóság. 1972/12. 55-67.
4. Ágoston György: Pedagógia. Tkv. 64.I-II.rész.
5. Benkőné - Zsemlye Erzsébet: 4-8 éves gyermekek személyi-
ségvizsgálata. /Gondenough-teszt/ MTA.Psz.Tan.
1964. 575-599.
6. Biró Viktorné: Az erkölcsi tudatosság fejlődése kisisko-
lás korban. /Kandidátusi értekezés Bp. 1972.
Akadémia Kiadó/
7. Bailey S.K.: Egésznapos iskola a beilleszkedni nem tudó
gyerekeknek, /Ped.időszerű kérd.külf.Tkv.
Bp. 1971. 112-119.p./
8. Bleidick U: Környezeti károsodás, nevelési nehézségek,
tanulási gátlás.
/Ped.id.kérd.külf.Tkv.Bp.1971. 47-77.p./

9. Böszörményi Zoltán: Csoportpszichoterápiás tapasztalatok pszichotikusokkal. /MTA Psz.Tan.Bp.1965.Ak.Kiadó 313-319.p./
10. Buda Béla /szerk./: A pszichoanalízis és modern irányzatai /Gondolat. Bp. 1971. 465.p./
11. Buda Béla: A pszichidtriai szociológia. /Szociológia.Bp. 1972/3. 351-377.p./
12. Clauss-Hielsch: Gyermekpszichológia. /340.p./
13. Csirszka János: A beilleszkedés diagnosztikai vizsgálata a TAT módosított értékelésével. /MTA Psz.Tan.Bp.1968. 657-675.p./
14. Duró Lajos: A személyiség erkölcsi tulajdonságainak és interperszonális kapcsolatának néhány összefüggése. /Psz.Szemle. Bp. 1972/29. 211-217./
15. Duró Lajos: A személyiség és tanulmányozásának módszerei. /Psz-Szemle. Bp. 1972/2. 259-264.p./
16. Duró Lajos: A személyiség szociometriai vizsgálatának módszertani problémái. /Acta Universitatis. Szeged, 1969/13. 53/4./
17. Duró Lajos: A pszichológiai-pedagógiai metodológia jelentősége a személyiség erkölcsi fejlődésének vizsgálatában. /MTA Psz.Tan.Bp.1970. 185-197.p./
18. Duró Lajos: Az életkori sajátosságok figyelembevételének néhány neveléslélektani problémája. /MTA.Psz.Tan. Bp. 1967. 351-355.p./

19. Elkán György: Intézeti szökések vizsgálata és értékelése.
/MTA.Psz.Tan.Bp. 1965. 559-570./
20. Elkán György: Gyermek-szülő közötti viszony vizsgálatának
egyszerű módszere. /MTA.Psz.Tan.Bp. 1961. 703-709./
21. Ferge Zsuzsa: A pedagógusok önértékelése /Valóság. Bp.
1971/11. 21-34.p./
22. Gádorné, Donáth Blanka: A személyiségfejlesztő célzatu
kiscsoportos beszélgetés néhány dinamikai és
tartalmi vonása. /MTA.Psz.Tan.Bp.1972.213-217.p./
23. Gálfi Béla: Munkaterápia a pszichiátriai gyakorlatban.
/Akadémiai Kiadó, Bp. 1964./
24. Gálfi Béla: Páros kapcsolatok nyitott pszichiátriai osz-
tályon. /MTA Psz.Tan. 1967. 555-559.p./
25. Gálfi-Adorjáni: A csoport, a csoportdinamika és a pszicho-
tikusok csoportterápiája.
/MTA Psz.Tan. 1964. 565-573./
26. Gábor Ferenc: A pszichológiai szemlélet érvényesítése a
gyermekvédelemben. /MTA Psz.Tan.1967.255-257./
27. Gegesi Kis Pál: A klinikai pszichológia alapjairól.
/Ak.K.Bp. 1966.197.p./
28. Gegesi Kis Pál: A gyermekklinikai pszichopatológia
29. Gegesi-Liebermann: Személyiségzavarok gyermekkorban.
/Ak.K.Bp.1965. 525.p./
30. Geréb György: Az iskola pszichés klímája.
/Tkv.K.: 1970. 90/1.p./

31. György Julia: Az antiszociális személyiség
/Medicina Bp. 1967. 214.p./
32. György Julia: A nehezen nevelhető gyermek.
/Medicina. Bp. 1970. 196.p./
33. György Julia: Az antiszociális állapotok okairól, patomechanizmusáról és strukturális sajátosságairól.
/MTA Psz.Tan.Bp. 1967. 717-729.p./
34. György Julia: Az antiszociális személyiség redukálásának utjai különös tekintettel a fiatalkorúakra.
/MTA.Psz.Tan.Bp. 1972. 271-278./
35. György Julia: Adalékok a gyermekkori szökés-csavargás szindrómájához.
/MTA Psz.Tan.Bp. 1965. 63-71.p./
36. Harsányi István: Az iskolai nevelés pszichológus szemmel.
/Tkv.Bp.1972.200.p./
37. Harsányi István: A tanulók megismerése. /Pszichológia-nevelőknek. Tkv. Bp. 1971. 94.p./
38. Harsányi István: Iskolai tanulók érzelmi személyiség-szférájának megközelítése "osztályfőnöki feladatbatteria" segítségével. Hozzászólások.
/MTA Psz.Tan.1967. 267-273.p./
39. Heller Ágnes: A szándéktól a következményig.
/Elvek és utak c.sorozat. Magvető. Bp.1970.517./

40. Hidas György: A kapcsolatok kérdése egyéni és csoportos pszichoterápiában.
/Magy.Tud.Psz.Társ.II.Tud.Naggyűlése.
Előadáskivonatok 40-41.p./
41. Hirsch Margit: Nevelés és pszichoterápia.
/M.Psz.Társ.II.Tud.Naggyűlése. Előadáskiv.41-42.p./
42. Hirsch Margit: A személyiségelmélet jelentősége a Nevelési Tanácsadó rendelkezések gyakorlatában.
/MTA.Psz.Tan.Bp.1961. 711-717.p./
43. Hirsch Margit: Metodikai variációk gyermek és fiatal-kori személyiségfejlődési zavarok rendezésében.
/MTA. Psz.Tan. 1972. 521-527.p./
44. Hódosi Rezső: Alkoholista szülők gyermekeinek pszichológiai problémái.
/MTA.Psz.Tan. 1964. 615-625./
45. Illyés Gyuláné: Gyógypedagógiai pszichológia
/Ak.K.1968. 467.p./
46. Illyés Sándor: A téves pszichológiai jelenségek vizsgálatának néhány módszertani kérdése.
/MTA Psz.Tan. 1970. 459-475.p./
47. Járó Miklósné - Almássy László: Nevelőmunka a nevelőotthonokban. /Tkv. Bp. 1972. 301.p./
48. Kardos Lajos: Általános lélektan. /Tkv. 1964. 280.p./
49. Kelemen László: A pedagógiai pszichológia alapkérdései.
/Tkv. 1967. 391.p./

50. Klinger Ottó: A debilitas és a pszichopátia differenciáldiagnosztikai problémái. Hozzászólások.
/MTA. Psz. Tan. 1967. 615.p./
51. Kolos Tamás: Az anurézis nocturna korszerű szemlélete és terápiája a gyermekpszichológiában.
/MTA.Pszich.Tan.Bp.1972.477.p./
52. Kolos Tamás: A fiatalok kriminálitása és a dadogás néhány összefüggése.
/MTA Pszich.Tan.Bp.1970. 479-483.p./
53. Kolos Tamás-Majláth György: 10 fiatal lány zártintézetben elkövetett csoportos bűncselekményeinek pszichológiai értékelése.
/MTA. Psz.Tan. 1 x.h. 499-512./
54. Kolos Tanás - Majláth György: Érzelmi sérülés és gyermek kori kriminálitás.
/MTA. Psz.Tan. 1964. 537-547./
55. Kosztyaski E.G.: Nehezen nevelhető serdülők az iskolában.
/A ped.időszerű kérdései külföldön.
Tkv. Bp. 1971. 5-25.p./
56. Kevaljov A.G.: Személyiséglélektan. /Tkv. 1972. 489./
57. Kun Miklós - Szegedi Márton: Az intelligencia mérése.
/Akad.Kiadó 1972. 301.p./
58. Lick József: Az erkölcs: kényszer vagy döntés
/Kossuth Kiadó. Bp. 1970. 206/2.p./
59. Lick József: Személyiség és filozófia. /Kossuth K. 1969.
239.4.p./

60. Liebermann Lucy: Kis csoportok dinamikus strukturája.
/MTA. PSZ. Tan. 1962. 597-603.p./
61. Liebermann Lucy: Pubertáskori érzelmi katasztrófa.
/MTA Psz.Tan. 1961. 719-729.p./
62. Liebermann Lucy: A családi csoportterápia néhány problémája.
/MTA.Psz.Tan.1965. 73-77.p./
63. Linka Zoltán - Szabó Pál: "Iskolai neurózisok" egy gyermekideggondozó munkájának tükrében.
/MTA. Psz.Tan. 1967. 601-607.p./
64. Lewin: Mezőelmélet. /Gondolat. 1972.543/4./
65. Pataki Ferenc - Hunyadi György: A csoportkohézió.
/Akad.Kiadó. Bp. 1972. 267.p./
66. Mérei Ferenc: A pár és a csoport
/Csoportdinamikai kísérletek gyermekeken.
Hozzászólások./
/MTA. Psz.Tan.1967. 153-159.p./
67. Mérei Ferenc: Közösségek rejtett hálózata. A szociometriai értelmezés.
/Közgazd.és Jogi Kiadó. 1971. 402.p./
68. Mérei Ferenc - Binet Ágnes: Gyermeklélektan.
/Gondolat. 1970. 283.p./
69. Mezei Árpád: A diagnosztika elmélete és a személyiség-tani diagnosztika.
/Psz.Tan.1961. 739-749.p./

70. Nagy Katalin: Igazságos, becsületes, bátor /Tkv.1973./
71. Polcz Alaine: A bábjáték alkalmazása a gyermekpszichodiagnosticsztikában és pszichotherápiában.
/MTA.Psz.Tan.1966./
72. Popper Péter: A kriminális személyiségzavar kialakulása.
/Ak.K.1970.164./
73. Popper Péter: Az interperszonális kapcsolatok sémáinak új vizsgálati módszere.
/MTA;Psz.Tan.1968. 643-655.p./
74. Popper Péter: Kísérletek az indentifikáció vizsgálatában.
Hozzászólások. /MTA. Psz.Tan.1967. 761-767./
75. Rubinstein: A pszichológia fejlődése.
/Tkv. 1967.396/
76. Schüttler - Janihulla: Iskolapszichológia a nagyvárosban.
/A ped.írószerű kérdései külf. Tkv.1971.27-45./
77. Rubinstein: Az ált.psz.alapjai I-II.
/Ak.K.1964. 1056.p./
78. Secord P.F.- Bachmann C W: Szociálpszichológia.
/Kossuth 1972. 535./
79. Szabó Pál, Ladócsy Mária, Róna Borbála: Környezeti tényezők hatása a gyermeki személyiség fejlődésére
Állami gondozott és családi környezetben élő gyermekek komplex vizsgálata.
/MTA Psz.Tan.1972. 247-251./

80. Veczkó József: A környezeti ártalmak és személyiségzavarok néhány pszichológiai problémája.
Szegedi Acta 1965/9. 23-36.p.
81. "A pedagógiai munka mentalhygiénje."
Oktatásügyi Dolgozók Munkaügyi Kiskönyvtára.
82. Murányiné - Kovács Endréné:
"A gyermekkori személyiségzavarok" pszichológiája.
Tk.Bp. 1971. jegyzet.
83. Gegesi Kis Pál - Liebermann L.: "Személyiségzavarok gyermekkorban./Bp.Akadémiai K. 1965. 347-520./